

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋА И СВЕТОЗАР ЋОРОВИЋА.

Год. I.

У МОСТАРУ, 30. ЈУЛА 1896.

Бр. 4. и 5.

После десет година

(од Е. Гајбла)

Дођох на праг сестре своје после многих лета
Последуга странствовања по беломе свету,
Зачух слатке дечје гласе, мени непознате,
То весели беху гласи из веселих груди.
И где, тамо у одају кроз лозово лишће
Јарко сунце завирује са смираја свога.
Па дај и ја да завирим пре него што уђем,
Да избројим колко ј' деце — седам их је равно.
Седам плавих малишана сиграју се, скачу,
На лицу им расцветане румен руже здравља.

Кад се оно на пут дадох пре десетак лета,
Онда јоште не имадох ни једног сестрића;
Први пут их сада видим вирећи кроз прозор;
Ни имена ја им не знам, не знам барем свима.
Уђох к њима, а они се загледаше у ме,
Прекиде се сигра њина, очи им се шире.
Најстарији усуди се, корак ближе приђе,
Упита ме: ко сам? шта ћу? гласом своје мајке.
У то уђе и сестра ми. Загрлих је силно.
Одмах поче да ми прича срећу дома свога
И дечицу да ми слатку по имену ређа, —
А дечици топло рече: „Ево вам ујака!“ —
Сад да видиш нова блеска новогa весеља,
На крило ми поскочише весели дечаци
Па ме грле, па ме љубе, госта, ујку свога,
Девојчице, радоснице. привлаче ми главу,

Па и оно понајмање, што је страховало,
Зафирало, бојало се проседе ми браде,
И оно ми нешто тепа, ручице ми шири.

А како је мени било у том загрљају!
Обисла ме слатка деца, као грозд пчелица
Па ми свако нешто шапће, свако нешто пита. —
Ал где, што ми с' полагао срцу раздраганом
Нека сета приближује, уздисај покреће!
Ти пољупци, та питања, дечји загрљаји
Поведоше моје мисли некуда на страну.
Јест, колко су коракнула ова деца драга
Коракнула од колевке ка животу бујном
Зар ти ниси истолико ка гробу коракнѐ!?
И већ расте, већ дозрева тај нараштај млади
Што ће шетат' потвом гробу — тако мусе пише —
Прелази ће преко њега весели и тужни!
И ја спустих своје руке благосиљајући
На те плаве миле главе шапатом зборећи:
„Здрави били, моји мили, смрти ми весници,
Хвала вама, нова снага, хвала, цвеће драго
Што ми смрт навешћујете тако лепо, благо.
Нек вас здравље нек вас снага стазом жића

[прати,

Напредујте, -- а кад мене прими земља мати
Довршите с друштвом својим поштено и смело
Што се мени, што се нама довршит' отело.“

Змајова.

И з б р а н и к

Клонула Арабија, у песку успијану
 Ватрене сноси дане, и пламен сунца јарког
 Изворе попи живе, а жедна земља клону,
 Ко ратник прострељени, под сводом ока жарког.

На деви умореној избегли лута Јуда,
 Усалим оком тражи палмовог хлада сени,
 Ал нигде једног листа, песак се шири свуда,
 А над њим шатор плави своди се зажарени.

Камила малаксала на врели песак клече,
 И бедну зари главу и склопи очи боне,
 Безумни Јуда тада у гневном срцу рече:
 „Проклество Небу, Земљи и Теби Вечитоме!“

И гле, у томе часу пред њиме зажубори,
 Сред песка завејана разли се свеже врело
 И ветрић раздрагани кроз палме залахори,
 Весело Јуда прену и диже мрачно чело.

Уз жубор бистрог врела звонце се јасно чује,
 И звуци разлежу се од фруле и кавала,
 Он пође смелим ходом, где ови звуци брује,
 А душа живну с нова, од жеђи малаксала.

Ал гле, пред њиме ко ли изниче у том часу?
 Наслоњен на палицу мртвачки костур стоји,
 Костури од камила около њега пасу,
 А Самрт-пастир шклоца и бело стадо броји.

Заципљен Јуда стаде, и срце охолога
 Затрепта као листак, са голе, сухе гране,
 Тог који хулу меће на Бога истинoга,
 Немо су посматрале, гледале, дупље тамне.

„Приступи!“ — пастир рече — „овде су живе воде,
 За оне који Бога у тешкој судби куде,
 Јер *што* су стазе, које у моје царство воде,
 Безумни Јудо, нека проклество *теби* буде!“

И Јуда подкошени на песак паде доле,
 Над њиме костур хладни пастирским штапом махну,
 И тело распаде се, осташе кости голе,
 А душа с писком јурну у пако, бездан тамну.

*

Тако неверна душа кроз пусти живот лута,
 Ал' по тој стази никад извору доћи неће,
 А кад га вечна рука са лажног зграби пута
 Тек онда бездну спази, у коју с писком леће.

О, Верни! смерно сноси, што ти је судба дала,
 Не ридај и не срди, јер Алах милостиви
 Често нам куша душу и шаље неброј зала,
 И онај што не куне, тај после вечно живи.

Карловци

Драгутин Ј. Илић.

СРЦЕ НА МЕРИ*)

одломак из романа „Хајдук Станко“.

Лазару пође за руком да побегне из оног окршаја на Журави. Појури неколицина за њим, али га не ухватише; пуче и неколико пушака, али га ни једно зрно не окрзну. Он се поуздао у брзину свога зеленка и није се преварио: коњ му је изнео главу испод оштре сабље.

Докопао се дуга па је одмицао. Повио се по коњу да га која грана не би закачила и свалила... А коњ га је носио... Пред очима му је лебдео поносити лик Станков; у ушима су му зујале још оне громовите речи: „за ножеве!“... Није могао да се оавести....

И до сад се бојао Станка, али сад је обамирао само кад му име његово на памет падне. Слутио је неку црну несрећу; слутио је да се не ће наносити главе; осећао је хладно, оштро гвожђе под грлом својим, па је хтео од свега тога побећи...

Јесте, хтео је, ама коњиц не могаше. Племенита животиња беше сва у пени. Бокови

јој се ужасно надимаху. Узалуд је оштра бакрачлија крвавила те бокове — коњ не може маћи...

— Зар ме и ти изневери, зеленко? рече болно Лазар, па га остави и одјаха.

Коњ га погледа тужно... Њему се учини да виде сузу у очима зеленковим, па га помплова по челу и врату.

— Шта је, зеленко, добро моје? Зар ти је жао твога хранитеља?... Та ја сам те као дете неговао и хранио.

Затури му дизгин за ункаш, па прилеже земљи да ослушне...

Земља је тутњила, а тутањ је одјекивао у души његовој. Али се брзо прибра.

— Далеко су — рече — Али, ко може од хајдука побећи?... Зар се њима знају путеви?... Куда ли ћу сад?... Па куда ћу него кући?... Јест, најбоље ће бити да идем кући.

*) Читано 27. Маја, на концерту у корист оболелог глумца Илије Станојевића.

И готово се реши..., Приђе коњу и ухвати га, али му шину као муња кроз главу:

— Тако, тако!... Тамо ће те бар лакше Станко наћи!...

Он уздрхта од те мисли.

— Не ћу кући! Лутаћу шумом. Лако је кући отићи кад се ова галама стиса. А могу и онако по који пут кријући отпаркнути... Та, ваљда, не ће ни овако довека остати; кад се дигну Турци растераће их као врапце...

Тешкао се том мишљу и она га мало умири. Спусти се на траву па поче размисљати, али му мисли беху страшно растројене.

Лишће је шушкало лагано над њим. Он се пружи по трави па слушаше како коњ грицка и то га уљуска.

Заспао је...

А један човек иђаше за њим, управо за стопама коњским. Кад стиже и виде га како спава, он само одману главом:

— Тешко теби, мој Лазаре! Ти у гору од хајдука бежиш!...

Па се окрете око себе, разгледа мало, па се склони у један шевар.

То је био Дева. Једини он смотрио је кад је Лазар побегао. И натура се за њим. Јурио је из најпре коњски, али кад виде да не може са зеленком трчати, он се устави.

— Баш сам будала! — рече — Ево ми коњских стопа. Наћи ћу га — вањ да побегне на небо!...

Па се упути лагано.

Посматрао је Лазара из своје заседе. Млад, здрав, могао би бити дика и понос свима, а овамо, ето, постао издајник.

— Да га убијем? — премишљаше он. — Али не! То ми Станко никад не би опростио... Од мене ће бити доста што ћу припазити на њ да се не изгуби!... Једно му само не ћу дати: — да оде у Турке. Јер ако пође — Христа ми!... убићу га!...

Подне беше превалило кад се Лазар пробуди. Спавао је тако чврсто да се ни окренуо није. Диже се и седе. Сан га је прилично окрепио. Он премишљаше куда ће.

— Овде нисам сигуран — говораше готово гласно. — Одавде морам ићи, јер, ко зна, можда и он лута овуда!... Идем ја тамо, ближе Сави...

Устаде, мамну коња, наби му узду, коју коњ беше сам скинуо, видећи да га се газда не сећа, па узевши га за дизгине оде лагано шумом...

Тек што је мало одмакао, диже се Дева из заседе.

— Хајд' и ја ћу за тобом, колико да ниси сâм.

И упути се за њим опрезно као мачка вукући се од грма до грма...

* * *

Прошло је неколико дана од дана оног окршаја. Станко је био у Парашници. Дружина му је с дана на дан расла. Сваки новајлија причаше: како се људи дижу, остављају куће и плугове, па се крећу: или Чупићу, или Катићу, или Проти Смиљанићу или Илији Срдану.

Међу тим Турци су ћутали. Ниеога ни из Шапца ни из Босне, као да баш нису толико жалили за својом изгубљеном браћом. Заврзан се нашали:

— Оно што побисмо сигурно није ништа ни вредило!... Шта велиш ти, Сурепе? Суреп само слеже раменима.

— Или је морао бити сам бескућник, па нам се сад и сами Турци захваљују као веле: баш им хвала кад нам их скидоше с врата!...

Хајдуци се насмејаше.

— Добро би било да ми сваки дан по онолико бескућника помлатимо! — рече Ногић.

— Ти би хтео да сатреш турско семе? — рече му Заврзан. — А где ћеш ти то учинити кад сваки од њих има бар пет

жена!... Нека свака роди по сина па ето их као плеве!... Кад већ бијем — онда да ми је да бијем какве паше, везире, или бар бегове. Ту се човек мало и оашлучи, није бадава руке магањо. А овако . . . ништа! Преврнуо сам неки дан њих десет. па ха!..

И закачи ноктом за зуб.

— Ти би све хтео ашлука! — рече Латковић.

— Ја шта ти тражиш, Клемпо?... Он сав срећан што је набио ону турску главу на нож!...

— За то сам и отишао у гору!... Сад ми је тако право погинути као попиту гутљај ракије!... Бар сам му се осветио!...

Станко приђе дружини.

— Нека се набави које јагње. Сутра су Петрове покладе — рече он.

— Видиш, а ја и заборвио — рече Заврзан.

Па се диже и оде с Јованом и с Јовицом да потраже јагањаца

Петрове покладе падеше у недељу 27. маја 1806. г. Дан је био леп, тонал; ветрић је ћарлијао... Хајдуци се забавили око пецива.

На један пут бану Дева.

Станко је седео на једној клаци и разговарао с Ногићем. Чим смотри Деву, он скочи:

— Беш мене тражиш?... упита.

— Тебе — рече Дева и осмену се

— Је ли што добро!...

Дева му нешто прошапта. Њему се-нуше очи.

— Ногићу!

— Чујем, харамбашо.

— Ја одох и одмах ћу се вратити. Ако не бих стигао кад јагањеце оставите, ви ручајте. Мени оставите мало, колико да се презалогам.

— А куда ћеш, арамбашо?

— Послом.

— Да пођемо још који?

— Не треба! Овај ћу посао ја сам свршити!... С Богом!

— С Богом пошао!

Узе шару, журно припаса фишеклију па замаче у дуг.

Срце је дупало бурно, нагло; чисто га је напред погуркивало, Осећао је крила под ногама: летео је није ишао.

— Ама, да ли ми је Бог још и ово досудио!... Ја сам већ полудео од радости!

И журио је што је више могао.

— На његовој ћу га ливади наћи рече Дева. Тамо је. Одмара коња; хоће да му накоси мало траве, па да иде право к Шапцу да опет Турке доведе. Ево ти се кунем, Лазаре! Ако те моје око данас види не ћеш више видети Турчина!...

И што се ближе примицао месту, тим га је више обузимала нека дрхтавица.

Стиже. Смотри Лазара где лицем у свету недељу одбија откосе. Шару обесио о једну крушку, а нож и пиштоље спустио у хлад.

Дрхћући се провуче Станко кроз честу и стиже до крушке. Како стиже он скиде с крушке шару али му је рука дрхтала.

Почека неколико тренутака те се прибра и смири...

Заклоњен деблом крушчијим он премишљаше. Хтео је да Лазар осети сву страхоту смрти и сву тежину његове освете.

Пружи пушку — рука му беше мирна. Он онда изиђе на ливаду и посматраше Лазара како одбија откосе. Гледаше га тако неко време па викну:

— Лазаре Миражцићу!

Глас се разлеже а дубрава му врати речи његове.

Лазар се окрете и... укочи...

Станко му приђе са свим, стаде и погледа му у очи.

— Па... шта ће мо сад? — рече.

Лазар онемио.

Станку дође нека воља да се проигра с њим као мачка с мишем.

— Па, јаране, што ми не одговорил? Шепати је... Што си се скаменио?... Што се ти мене бојиш?... Ми смо заједно одрасли, из једног смо топрака сркали, пазили се као браћа... Боље него браћа... Молим те, кажи ми бар: шта ти би те се онако испирали на ме...

И говорио је тихо, мирно... То Лазара освети. Надао са грљавини, а оно са свим мирно. Поуми да превари Станка.

— Завадише нас! — рече.

— Завадише?

— Јест. Онај Маринко, душа му раја не видеља! Он је свему крив, он и онај Туркешања, Крушка!

— Де, молим те, реци: како?

— Ех, како!.. Не питај!.. Ја сам волео Јелицу, па кад сам видео да она тебе воли — хтедох полудети!.. А онај Маринко — као да га ђаво бацаи преда ме — поче ми говорити којешта те... изгубих памет!.. Кајао сам се, али — доцкан. Хтео сам те потражити, али нисам смео. После... све однесе ђаво...

— О... молим те!... Па онда...

— Онда се и куће завадише. Чича Алекса с једне, бабо с друге стране, онда ја... мани!.. рече и ману руком.

— А онако ниси крив?

— Очију ми, нисам!

— Па што ми, барем не поручи по коме да знам?

— Нисам знао по коме ћу!..

— А што бар онда кад те задржах не рече ми то?

— Бојао сам се.

— Ето видиш! То није ваљало!... Из оне меке љубави до шта дођосмо!... Весели чича Иван! Чуо си, ваљда, како је прошао?..

Паклени осмејак играо је на уснама Станковим, али Лазар то не опази. Он се зали сузама...

Станко се видећи сузе како лију низ образе његове, засмеја неким дивним смехом. Лазар се трже и погледа га....

— Тако ће проћи сваки издајник! — Загрме Станко не могавши се више претварати а очи му сенуше. — Тако мора проћи сваки онај који води некрст на крст!.. И теби је самртна наливена, Лазаре Миражцићу!

Лазару се посекоше ноге.

— Немој, тако ти...

— Умукни!.. Мислиш да сам се смилостивио?... Зар си мислио да ме можеш преварити?... Овај тренутак само не бих ти поклатио за хиљаду година живота! Ово, што си се вио преда мном, ово је плата за моје непробдивене ноћи; а сад — сад ћу ти платити за твоја недеља!..

Па скиде његову рођену пушку, коју је био обесио о лево раме, а своју спусти на земљу.

— Оступи!

И погледом га прикова за место.

— Сад, кад тамо одеш, поздравити твога бабу, Маринка, па и лепог агу, Крушку. Кажи им да сам те за њима ја послао!

Ороз кврцну, Лазара проби зној.

— Заклео сам се пред твојим оцем и оним поштеним старцима да ћу се твојом главом три пута котурнути. То ћу учинити овог часа!.. Стој!..

Пружи пушку и повуче за обарач... Лазар се преврте.

Он му приђе. Зрно беше ударило под леву силу. Он му стаде ногом на прса и млаз крви шикну.

Потеже нож и одрубил му главу, па је бацаи и она одскочи неколико пута. То учини још два пута, па онда остави оружје Лазарево код обезглављеног трупа. Докопа са земље своју шару, па викну:

— Боже!.. Хвала ти!.. А сад — Турци тешко вама!

И запева:

Оде Станко лугом певајући,
Оста Лазар ногом копајући
Он остаде у пољу широку
Да га кљују орли и гаврани.

Ј. М. Веселиновић.

У поноћи

(Јулијус Роденберг)

Мно санак већ све снови:
Човек, ветар, шума плава;
Са стене се поток слива,
Да зубором цвет успава.

Месец сјајни у свом лету,
Златна крила раширио;
Само мене још у свету
Није санак оборно.

Ја сам радост, јаде своје
Успавао све у себи,
Ал' стишано срце моје
Оно мисли још о теби.

У њега се, с пуно жара.
Слика твоја вавек скрива:
У песму се дању ствара,
Ноћу слађан санак бива.

С. Д. Мијалковић.

НА ПРЕСКОЦИМА.

Приповијетка А. Б-ова

Превео А. М. М.

I.

У шуми се чуше три пуцања брзо један за другим.

Шумар Рукавина, који је баш прегледао разне своје рачуне, скочи на то, зграби пушку, метне шешир на главу, излети из собе и за неколико тренутака био је у шуми.

Е то је заиста, да већ не може горе бити! Крадљивци дивљаци у гомилама пуцају на дивљач по шуми. Рукавина, који је чувао и пазно дивну шуму, није већ знао шта да ради од чуда и покора, које је овде нашао.

Кад је свршио шумарску школу Рукавина је добио мјесто шумара у шуми Доброловачкој у Сријему. Шума је била дивна и врло лијепа, у њојзи је било врло много старих и прастих дрвета али и много ново засађених; исто тако и дивљачи сваке врсте, јер је било брестулато земљиште угодно за разну дивљач и обилно храном.

Но гдје има доста свјетлости, има доста и таме. Крадљиваца дивљачи било је читаве руље. Њих није мамила само многа дивљач, него и то, што су је могли угодно и по лијепе

новце продати у околини разним гостионичарима, који су радо од тих крадљиваца дивљач куповали, јер су је за своје многобројне путнике често требали. Наравно да су гостионичари ипак јевтиније добијали дивљач од крадљиваца, него што би је добивали од самих господара, или од њихових управитеља. Шума није била једнога господара. Један дио те велике добриловачке шуме био је властелински, другом дијелу био је господар неко друштво на акције, а трећи дио је припадао приватним лицима и општинама. Онај дио шуме, у коме је Рукавина био шумар, припадао је њекој већој варошкој општини.

Шумски округ Јаворак провлачио се између властелинске шуме и једног дијела шуме, која је припадала друштву на акције. У властелинској шуми дивљач су највише чували; у шуми опет акцијског друштва пазили су више на дрво; овде су више хватали оне који дрво краду, а тако опет и оне, који лове дивљач. Зато су се крадљивци дивљачи и највише задржали у овом шумском округу; то им је био као главни стан, из којег су ишли час у

властелинску шуму, час у шуму варошке општине.

Наравно Рукавина је знао, да је ту неколко срна овај час убијено, ма да је доцне дошао, али он је хтио своју дужност да врши. Он није хтио да сједи као јазавац у својој ложи, кад по његовој шуми крадљивци туку дивљач.

Наравно да је доцне дошао. Рукавина је баш на међи од шумског округа акцијског друштва нашао трагова, који су свједочили, да је овај час ту једној срни дроб извађен. Ишао је неко вријеме поред међе, да види неће ли можда наћи још каквих трагова, и нехотице руком се маши пушке, кад је у једном шипрагу опазио неког човека да се миче. Но таки је руку скинуо с пушке, кад је у томе човјеку у шипрагу упознао свога сусједа и брата по служби, шумара Половину.

„Одите само овамо,“ рећи ће Половина, „одите само овамо! Овдје су, као што ми се чини, пустињине сједиле; те погледајте само, како је трава угажена. Одавде су пуцали на срне. Мало прије ја сам видјео, како те пустињине бјегају поред моје међе; али наравно ја нисам могао ништа чинити. Шта више на те доле нисам смио ни викати, јер су били у вашем шумском округу, гдје ја немам ништа заповиједати. Биле су три вуцибатине с нагарављеним лицем. Зато нисам никога могао познати.

Шумар Половина био је чудан светац. По својем спољашњем изгледу, — у лику је био опањен и црн, браде разбарушене — сваки би држао, да је то права слика каквог крадљивца дивљачи, који је своју душу и своје тјело продао ђаволу и иде за тим, како ће кога да упропасти.

Па ипак Половина није био таква ђавоља нарав. Шта више био је ваљан за друштво; био је пун натучен шале и лакрдије; знао је врло добро приклапати из ловачког живота, но у служби је био строг и савјестан чиновник, који је особито крадљивце дрва тако заплашио, да се нису усуђивали у његовом округу много шта тражити.

„Да, да,“ рећи ће даље Половина, „то је заиста страшно, мој драги сусједе, али ви се

морате на то привикнути. Ја сам вам за ових шест недјеља, откада сте овдје, стотину пута казивао, да ви нећете успјети, ма шта радили, и да ви нећете изаћи на крај са крадљивцима дивљачи. Једино што можете постићи, ако се будете хтели с њима хватати у коштац, да вас једног дана упуцају. Ви немате овдје, као што је иначе, посла са једним или са два крадљивца дивљачи, него са читавом руљом. Незгодне међе између појединих шумских округа јако олакшавају лолама, те могу да утеку. — Да богме, бићете ви, драги мој Рукавино, временом мирнији и биће те задовољни, ако у своме шумском крају узимате ма и само један пар срна, како би могли варошки вјећници долазити у јесен у лов на срне“.

„Макар и свој живот на коцку метнуо“, повиче Рукавина, „ја се нећу оканути борбе са крадљивцима дивљачи. Та ја не бих био никакав ловац, кад бих се плашио надмоћија тих обешењака.“

„Добро, добро,“ додаће Половина. „ви ћете се већ увјерити, да се овдје ништа не може учинити. Зар не знате, да су у властелинској шуми у више маха бивале читаве хајке од најбољих ловаца, па ништа нису могли изградити. Наравно, да се крадљивци дивљачи нису ни показали, док су биле ајке ловаца у шуми; но чим су ови отишли, продужена је опет стара цјесма. Ја вам и опет кажем, свега се оканите. У властелинској шуми пазе на дивљач, а ја пазим на дрво; па како ви дивљач не можете сачувати,“ —

„Дакле онда дивљачи мора код мене са свим нестати?“ рећи ће Рукавина љутито. „Не, никако, тако не стоји написано. Ви хоћете да ми савјетујете, да само на дрво пазим, а за дивљач и да не хајем. То не иде, то ја не смијем а и нећу да чиним!“

Половина је напунио сасвим мирно своју кратку лулу па је онда овако рекао: „Радите, драги сусједе, сасвим како хоћете. Ви се љутите, и ја вам то никако немогу замјерити. Тако је било исто и самном, кад сам овамо дошао. Од љутине скоро да искочим из коже, па ипак ништа није помогло. Ајте са мном; крадљивци

дивљачи већ су отишли из вашег шумског округа те сад немате више шта чувати. Марија ће нам скувати једну црну каву, на тај јед. А наће се код мене и која чашица рујнога винца. Дакле, — ајте к мени, да сперемо тај јед.“

Рукавина прими тај позив без оклевања. Његово лице, које је мало час тако љутито изгледало, разведри се. Момачки је корачао поред Половине и за кратко време, па су видјели забат шумарске куће, у којој је Половина пребивао као шумар.

Кад су били баш код куће, рећи ће Половина: „Причекајте малко, ја ћу први ући унутра да видим, како је Марија обучена, да ли може госта дочекати. Та знате, какве су женске; кад су код куће и имају шта да раде, ни најмање не пазе на одјело, а ви знате, да Марија по вас дуги дан од рана јутра до мркла мрака има по кући доста посла.“

Рукавина је климнуо главом и одобрио староме шумару; овај је први ушао у кућу, гдје је неко вријеме остао; по том је изашао и позвао Рукавину, да уђе унутра.

Док је Рукавина чекао пред кућом, премисљао је, како ће да се понаша према Марији, кад је опет види. Шта је прије тога било, држао је, да ће одлука бити тешка. И нехотице тури руку у џеп изнутра од свога капута и осети тамо артију — писмо, у ком га се Марија Половина одриче.

Историја се развила доста брзо. Одма од оног дана, кад је први пут дошао Рукавина у кућу Половини, заинтересовао се за Марију кћерку шумареву, а он је опазио, како и он Марији није нешто обично. Но чим је Марија опазила, како Рукавина хоће, да јој изјави шта осећа и шта жели с њоме, избјегавала га је; па како је такво стање било Рукавини несносно, одлучи се, да јој то писмено јави.

Већ сутра дан добио је од Марије писмо, у којем му је рекла, како она њега поштује и уважава, али да никако не може за њега поћи. Има више узрока, због којих се она никако не може удавати. Прије свега она не може оставити свога старога удовог оца. Отац бива сваким даном старији, те све више и више потребује њега и чувања. Но чудновато је гласио крај у писму, који је овакав био: „Ако ме зацџело волите, онда молим, неговорите мени у лице никад више вашу наклоност према мени и не покушавајте, да ме пољубате у мојој одлуци. Ја баш никако не могу друкчије вам одговорити, него овако, како одговарам. Ви ћете ме уништити, ако будете тражили још каквих обавјештаја од мене. Ако бих се удавала, зацело бих за вас радо пошла; али то несмије и не може бити.“

Рукавина се у први мах разјарио на такро писмо, но послѣ се умирио. Кад је више пута прочитао, увидјео је, да Марија тако ради не што хоће, него што тако мора. Било је њешта тајанствено, што је као мора тиштало ту младу дјевојку. Ох, да бар знаде, каква се ту крије тајна! Свакојако пак неће јој се показати, да се на њу срди, него је хтио покушати, да задобије повјерење Маријино. Зато је радо пошао, када га је Половина к себи позвао, а у себи се чврсто одлучио, да се пред младом дјевојком тако влада, као да ништа није ни било.

Но одлука, коју је пред шумаровом кућом Рукавина смислио, била је сасвим излишна; јер кад је Половина изишао на поље, рекао је ово: „о враг нека носи жене и њихове ћуди! Мојој кћери није њешто добро; она је сва поблиједила као крпа, кад сам јој рекао, да сам вас позвао за госта. Шта то може бити да је с дјевојком? Она је отишла у своју собицу на тавану. Но то ништа не знам! Та каву знам и ја кувати; наће се и винца која чашица, па и која добра дула дувана. Одите дакле само унутра.“

Из њемачке лирике

Преводи Јован А. Дучић

Њ О Ј

Очи твоје нису небо
 Ни уснице ружа рана.
 Нису твоје б'јеле груди
 И њедарца, два љиљана.

Ах, ал гдје би ипак било
 То прољеће свијетлих дана,
 Гдје би цвале такве руже
 Гдје би наш'о тих љиљана!

А над њима гдје би дивно
 Раширило крило своје.
 Једно небо тако ведро
 Као што су очи твоје!?!...

(Уланд).

СЛАВУЈИША

Рад бих знати ком пјевате
 Тако мило кроз ноћ ту,
 Нема никог будног с вама
 Све у тихом спава сну.
 А облаци иду, броде,
 Над блећаном земљом том;
 Путује и ноћца тиха
 И лагани снови с њом.

Ао ноћи, ој облаци,
 Знам куда вас носи лет —
 Там далеко међ горама
 Има један гробак свет.
 Ту је моје мило злато
 Осјенио смрти сјен,
 А витице њене косе
 Прекриле су образ њен.

Да с' не тргне, туде небо,
 Мјесечину расу сву,
 А вјечним је прекри миром
 Да о мени сања ту...

(Ј. Ајхендорф).

Н О Н А

У врту манастира
 Корача бл'једа нона,
 А свјетли мјесец сјаје
 Кроз осјенчене краје,
 Куд плачна ходи она.

„Умро је, благо мени,
 Милосник срца мога,
 А он ће анђео бити;
 Нећу да сузе лијем,
 Опет га љубит' смијем —
 Анђела, Боже, твога...“

И приђе икони Дјеве
 И дивне диже очи —
 Света икона мала
 Чудним је сјајем сјала,
 Кроз сјенку тихе ноћи.

Па клече, скрсти руке — —
 А мирно и нечујно
 Самрт јој ступи ближе,
 Па густе вео диже
 И љубну лице бујно...

(Уланд).

ГЛЕ И ОПЕТ....

Гле и опет оне очи
 Што но некад на ме сјаше,
 Гле и опет усне оне
 Што ми живот замедљаше,
 Опет гласић, ког са жудњом.
 Слушах некад како звони;
 Све ко некад — тек ја само
 Тек ја више нисам они.

И загрљен њежним т'јелом
 И љубављу, ватром младом,
 На њезином срцу лежим
 С нијемим болом, с тешким јадам.

(Хајне.)

БЛАЖЕНСТВО

из „Пјесама с Истока“

Ко си ти, о дивна момо,
Са дугачким црним велом
И са снажним робом црним
И с робињом бјелом?

Ко звијезде испод вела
Блистају ти очи вреле;
Ко палма је стас ти вити,
А ход, као ход гизеле.

Благословен нек је талас
Твог хамама, што те хлади;
И зидови што ти бране
Невиности цвјетак млади!

Благословен нек је јоште
Роб, што твојој вољи сл'једи,
И кораке што ти чује,
И глас када пробесједи.

Ал блажена по сто пута
Робиња и срце њено,
Што с осмјехом на раме јој
Спушташ лице откривено!...

(Анете Д. Хилсдорф).

НА ЈЕЗЕРУ

Раскриљено б'јело једро
Лађа плови. — У тишини
Гледам како небо плаво
Огледа се у дубини.

Лађар пјева а ја сањам,
За оком се срце дало:
Ах и у твој оку некад
Једно с' небо огледало.

(Макс Рилинг),

КАЖИ....

„Кажу гдје је твоје драго
Коме некад тако пјева,
Када пламен огња светог
Младо срце сагорјева.“

Погашен је огањ свети
Срце моје лед је прави,
Ова књига, то је урна
Са пепелом од љубави....

(Хајне).

У Мостару.

ЖЕНИН ПРИЈАТЕЉ

— Фрања Херцег —

I.

Када је млади господин Литваји довршио науке своје на оријенталној академији у Бечу и сишао доле кући својој, тамошња господа примила су га са особитом почасти, као обично свакога оног, који ће временом од велика уплива и части бити, а који ће и њима по који мастан залагај у уста добацити. Наравно, да се и господин Литваји према њима морао љубак показати, па им чак и посете чинити. Између осталих ваљало му је посетити и свога најближега

суседа на снахилуку, господина Цобалију. Узјахао је коња, пошто се на кочија није могло, и кренуо Цобалији.

Када је Литваји био већ близу дворца, ушао и у дрворед од самих багрења, искрену предањ плавокоса детиња глава.

— Стани, чико! Стани!

— Ко си ти, дете?

— Ја сам девојче!

Било је то плаво, лепо девојче око својих девет година. Лепо, укусно, господско одело беше на њој.

— Ја сам Шарика Цобалијева . . .
А куда ти јашеш, чико?

— Твоме оцу идем.

— Па мети ме крај тебе на седло . . .
Са чика Ђурицом свагда сам јахала . . .

Господин Литваји пажљиво је подигао дете к себи, и у лакој касу продужио пут дворцу.

— Док одрастем војник ћу бити, и то коњаник, рекло дете својом новом пријатељу.

— Како ћеш коњаник бити! Та ти си госпођица!

Девојче се скептично осмехнуло.

— Не чини то ништа! Кад обучем мушко одело, бићу као и остали мушкарци . . .

Тамо међутим горе у дворцу тражили су дете на све стране. Од јутра већ, како је нема. Сиротица, утекла је бојећи се казне. Нешто је скривила, маказама избушила свилену мараму мамину, да начини од ње сукњицу лутки својој . . . Наравно, за љубав тако одлична госта мимовишла је казна.

После овога чешће је Литваји долазио Цобалијевима, па богома и врло често био посредник мира између мале, несташне Шарике и њених ригарозних родитеља. Једнога пролетњег дана дотрчало је неко босонога дете Литвајију носећи му писамце од Шарике.

„Драги и слатки кума Литваји, — моја нова, плава хаљина упала у пекмез од шљива, мама још зато ништа незна, али ако дозна, тешко мени. Зато дођи одмах . . .“

Након једног часа летео је Литваји на коњу преко рита и јамура Цобалијевом дворцу. Радовао се, што је на време стигао, пре него што је грозни судија своју страшну пресуду изрекао.

Када је млади човек скочио из седла, девојче је предањ истрчало.

— Шта ми носиш, кума Литваји?
(Увек га кумом звала, а ни данас незна зашто).

— Донео сам ти једну поморанцу, кумице . . .

— Ходи унутра, знам једну нову арију.

II.

Попуштајући више вољи и жељи очевој, него што га рођена амбиција вукла, постао је господин Литваји послаником на цариградском двору. За осам година, што их у Турској провео, ретко је кући долазио. Када му међутим отац умро, без оклевања оставио је посланичко место, на коме се баш није тако сјајно одликовао.

Ни по дана није се бавио у својој лепоме дворцу на пустињи, када се сетно Цобалијевих и одмах дао коње упрећи.

— Шта си ми донео, кума Литваји?

Тако је питала испред Цобалијеве капије једна лепа, млада женска.

— Боже мој, та јеси-ли ти то Шарика?

— Ја, да! Јесам-ли порасла, но?

И смешкајући се пружио је руку Литвајију. Одрасла, лепа, пуначка била. Ни близу оно пређашње мутаво дериште. Па и лице јој се изменило, само јој око, оно њено несташно око старо остало.

— Шта си ми донео, куме?

— Донео сам ти пуно лепих ствари из Турске.

Касније, када је са госпођом Цобалијевом седео у маломе салону заједно са Шариком је почео идеализати.

— Када те таку видим, кумице, жалим, што сам толико остарео.

— Па ниси ти стар, Литвајију! Тек ако ти је тридесет и шест, а највише тридесет и осам!

Литвајијево доброћудно лице сневселило се. Та тек му тридесет и две!

После неколико недеља беху опет они стари, као и пређе, само је Литваји опазио, да Шарикина воља и расположење није као пређе. Мирнија беше, а почесто тужна, суморна. Па не само она, него и у читавој кући од неко доба чудновата

тишина и мирноћа овладала. Стари господин без воље је пушио, а госпођу је често крај стола са исплаканим очима затекао.

— Шта се то код вас дешава? Да ли те какво зло снашло, Шарика? Зар немаш више вере у твоје староме куму?

Питао ју је то покрај гласовира; у соби само њих двоје беху. Неодлучно је

— Ваљада си заљубљена, зар не?

Пронашао је. Љубав је морила, беше у грозници, памет је изгубила... Родитељи њени ни да чују о њему, али она неје могла живети без Павла Ревајије, или ако би и могла, није хтела... Давнашња је то љубав, од године дана.

— Павле Ревајија?

† Манојло Ђорђевић-Призренац, српски књижевник

гледало девојче у лице свога пријатеља, борила се, није смела са истином на среду... Грчевито је стискала рукама капут Литвајијев, а своју леу главу болно је спустила на раме његово.

— Но, на шта ти је, Шарика?

— Овако се више не може живети!

Познавао га је Литваји. Обесан, силеџија, празан човек беше Ревајија. Лудовале су за њим све жене у жупанији, али Литваји не би му поверио ни своје псето, а камо ли своју кумицу.

— Прошло је неколико дана. Литваји доби писмо од Шарике.

„Немам никог на свету, коме би се искреније поверила, као теби . . . Рекла сам ти, да овако дуже не могу живети. Ако још волеш твоју кумицу, учини што за њу, јер иначе ништа ми друго неостаје, него . . .“

Отпочела се борба са тврдоглавим Цобалијевима. Литваји је све чинио: доказивао им, да је љубав исто, што и вера. Притиснуто јаче, све на више скаче. Предочио им све могуће опасности по Шарикку, чак и по њен живот . . . Љубав је исто, што и вера. Гониш ли кога у туђу веру, баш у инат тамо неће.

После двонедељне очајне борбе Шарика је слатким осмехом и светлуцавим очицама примила Литвајија.

— Слатки мој куме! Како-ли те волем!

А кум? Он се тужно, жалосно смешкао.

— Дали је у твојем срцу осим Ревајија и за ме што остало?

— Твоја је половина срца мога, и то не мања . . . Он ће ми бити муж, ти пак пријатељ, мој добри, племенити пријатељ . . .

Не задуго обавило се и венчање.

III.

— Како то говориш самном? Као са служавком твојом?

Муж није одговорио. Слегао је раменима и даље читао новине. Видило се на њему, да му непријатно било наметање женино. Усне женине су од љутине дрхтале.

— Оставићу те, видећеш . . .

Рекла је то, тек само да га уплаши.

— Па иди! Шта ме брига!

Погледали се. И опет само хладна мржња и презрење могло им се из очију читати. Оваки призори често се између њих двоје одигравали. Често довољна беше једна реч само, најмањи покрет, па да се безузрочна, неоснована мржња и непријатељство између њих породи.

— Па гад је тако, а оно збогом, Павле! Марићеш ти већ!

Изјурила је напоље преко трема у мали врт. Није видела ништа, чула није ништа, љута горчина и јед мучио је.

Камо да иде? Мати јој на левој страни улице седи, скоро на крај вароши, на десно је река. Пошла је реци. Није мислила у њу скочити — јако је плашљива била — али сада, када јој срце препуно беше пркоса и бола пријало јој наслонивши се на ограду Ћуприје и гледајући у мрке таласе, што су даље испред ње одмицали. Мислила је, шта би њен Павле радио, када би она сада случајно у воду . . .

Није могла дуго на Ћуприји стајати, бунили је мимопролазећи. Прешла је у младу шумицу, што је крај речне обале засађена била. Дошавши на крај, створио се пред њом Литваји. Давно се већ нису видели; он, када је видео, да га Ревајија не трпи, престао је њима одлазити.

— Где, Шарике, јеси-ли ти то?

— Ја сам . . .

— Па тако лако обучена? Захладнићеш!

Шарика се тужно осмехнула.

— Ти на свашта мислиш, добри Литвајију.

Затим јој нехотице чудновато питање слете са усана.

— Зашто се тако добар човек не жени?

Мало их је људи, као Литваји, које питаху, зашто се не жене. Свако осећа у себи, да му у срцу довољане нежности и жудње за животом брачним има.

— Јест, зашто се такни човек не жени?

— И то има свога узрока . . . Него сад иди кући твојем мужу . . . отпратићу те до капије . . .

— Не, и никад!

Литваји је убезекнуто гледао у лице Шарикино.

— Кумице, не изгледаш ми баш најбоље!

Шарика је оборила очи и руком гладила огрлицу на Литвајијеву капуцу.

— Слушај, Литвајију, почела је неодлучно... Реч јој на уснама изумрла, а главу је прислонила на раме његово.

— Ох, Литвајију, ја сам тако несретна! Овако није добро живети!

— Опет си се ваљада свадила са Павлом? Не ваља то толико срцу примити... Хајде, ја ћу вас измирити...

Ово му не би била првина, јер је више пута већ био у том сретном положају, да незадовољнике мири. Но овога пута то му не испаде за руком, јер Шарика се одлучно томе противила.

— А нашто то? Да се измирим с њим, а после недељу дана опет да будем принуђена остављати га! Не, не! Једном нека томе крај буде. Та ти и не слутити, шта се међу нама збило... Када бих знала, да ме он љуби, не бих марила, па ако би ме чак и тукао... Али ме не воли? Знам, да му не треба више...

Ишли су једно покрај другог. Литвајија је ужас и беснило спадало слушајући, како се Павле гадно понашао према својој жени. Шарика је на срцу, као мало одлануло, када се изјадала.

Два дана саветавало се о Шарикиној судбини и будућности. Стара Цобалијевица и сама је била тога мишљења, да је боље, да се раставе. Шарика сва сретна у загрљај је пала матери.

— Опет ћу бити слободна! Становаћемо поново на нашој красној, зеленој пустари — је-ли, драга мати? — све ће онако бити, као за мога девовања...

— Све, све, кћери моја...

— А нећемо сами бити, јер ће нам Литваји бранилац бити... Литваји, мој једини, искрени пријатељ!

Испод влажних трепавица тако је љупко погледала у Литвајија, да му је срце од радости играло. Слатком надом испуњена беше душа његова, Шарика ће наскоро бити сасвим слободна и онда? И без знања женских потражио је Ревајија, да још последњи покушај измирења учини. Хтео је

овим своју савест, да умири само, јер је добро познавао Павла и његову тврдоглавост. Напред је знао, да ће му покушај безуспешан бити.

Резултат посете доста чудноват беше. Павле, кога љутина и јед већ више дана морио, назрео је у Литвајију његове скривене намере. Сумњао је у њега, хтео му се осветити, те га вређати почео.

— Не разумем, шта хоћеш самном? Павле се иронично смејао.

— Ја довољно разумљиво говорим! А ако ти и то није доста, бићу још разумљивији.

Сада га је Литваји разумео. Тражио је двобоја, хтео се с њиме бити, хтео му се осветити. Шта је друго знао? Пристао је.

IV.

С вечера другог дана сва узбуђена ступила је госпођа Цобалијевица у собу своје кћери. Шарика, коју помисао на развод сретном чинила, целог дана нешто нервозна, расејана била, а по подне опет тужила се на главобољу.

— Шарика, за име Божије — замисли, шта се десило?

— Шта?

— Литваји се тукао са твојим мужем! Сад сам баш то чула...

Млада госпођа морала се на сто прислонити, јер би иначе о тле ударила. Лице јој дошло бледо, као дувар.

— Не бој се, Шарика! Литваји је истина тешко рањен, но не ће умрети... Добри Литваји због тебе се био!

Шарика је дрхтућом руком превукла преко лица, а затим наједном узела шешир.

— Идем к њему!

Мати је није задржавала. И сама узбуђена беше. Сасвим је за умесно нашла, да јој кћи сада не треба да пази на правила пристojности, него да слушајући срце своје похита постељи болнога браниоца свога.

Међутим је Шарика брзим корацима хитала стану мужевљевоу. Био је мрак, када

је тамо приспела. Отворила је врата и склопљеним рукама ступила пред мужа свога. Немо га је гледала, а затим се без и једне речи на колена бацила. Ревајија ганут вртео је главом, а затим лагано погладио црну косу женину.

— Дакле си ипак дошла, Шарика?

— Дошла сам, Павле.

Устала је, загрлила га и главу му својим грудима привинула. Лице јој још увек бледо било, у свима удовима тела још је осећала ужасан страх.

— Само кад си жив! Само кад си ми здрав!

— Од данас ћеш ваљда више памети имати? рекао је касније Павле. А затим великодушно додао: У осталом ниси ти ништа крива. Свему је узрок онај Литваји...

— Имаш право! Литваји је свему узрок.

-- Но, не чини ништа, он је своје добио, што је тражио, а од сада нам у кућу више не сме ни завирити...

— Не бих му могла више ни у лице погледати, од како знам, да те је убити хтео! Убити хтео — тебе!

Живели су затим у дивној међусобној љубави и слози, али то не потраја за дуго. Стара песма на ново се понављала. Сукоби и свађе бијаху из дана у дан. Литваји, чија се рањена рука доста споро залечивала и који беше за дуго година тачан погађач промени времена, обогатио се једним искуством више.

Сазнао је, да је женска неспособна за истинито, искрено пријатељство. Мушки уме и љубити и добар пријатељ бити у једно исто време, женска душа не може да оба та осећаја наједном споји.

Жарко.

На растанку

Збогом мила душо —
Љубави једина,
У даљину сад ти
Одлазим, Емина!

Ал' у срцу носим
Слику твога чара,
Да ме у туђини
Сјетног разговара...

Ал' опет ће, опет
Добри Алах дати —
Па ћемо се скоро
За навјек састати.

У ђул-башти ће но
Сјетни бумбул поје,
Миловаћу опет
Лјепе власи твоје.

И слушаћу шапат
Са твојих усана —
И срећан ћу бити
К'о и прошлих дана!

Осман А. Ђ—ћ.

САТОВИ

Беретање Церома К. Церома.

Сатова има две врсте. Једни су, који су увек нетачни, и који то знају, па се чисто тиме поносе; други су, који су увек тачни, — изумимајући онда кад вам требају. У том случају такав сат је несрећа, каква се у образованим земљама једва може и да појми.

Од ове друге врсте сатова ја се сећам једног још, из детињства, јер смо га имали у кући. Он нас је једног зимског дана пробудио у три сата изјутра. С доручком смо били готови десет минута пре четири, а одмах после пет ја сам журно отишао у школу и сео на

степеннице с поља и плакао, јер сам мислио да је пропаст света ту, пошто нисам видео нигде живе душе.

Онај, ко с таквим сатом може да живи под једним кровом и да бар једном месечно не буде доведен у положај да псовкама и проклетствима закрати себи пут у небо, — тај је или какав опасни конкурент старе славне саписке фирме Хиоб, или он не зна име праве псовке и грдње, те му и није никакве вајде трошити време с онима што их зна.

Таковом сату је животни задатак да те лаже, и да учини, да ослањајући се на њ, пропусти воз, којим је требало да отпутујете. Читаве недеље пре тога ићи ће он са свим тачно, ама тако тачно, да кад би између њега и сунца било какве разлике, ти би био уверен, да ту није сат ништа крив, већ да сунце није добро навијено. Ти у тврдо мислиш, да би сату препукло срце и да би прецркао кад би му се могло десити да иде напред за четвртину секунде, или да изостаје осмину секунде.

И у том твом детињастом али чврстом уверењу у његову беспорочност ти једног јутра искупиш око себе сву породицу, пољубиш свако дете, обришеш увек уста, помилујеш најмлађе, које је на материном крилу, обећаш да нећеш заборавити да уз пут поручиш угљен, још једном окренеш се и машући кишобраном поздравиш све, и кренеш се на станицу.

Ја ни до данас нисам на чисто о томе шта је горе: или по сата јурити као бесан до станице, па кад улетиш тамо а ти видиш да си дошао три четврти сата раније по што треба; или кад целим путем од куће до станице идеш лагано, завирујеш овде онде у књижарске излоге, закачиш се са по каквом познатом шалвичином, па даље тако, све по најлак док не дођеш на станицу таман тако тачно да видиш како отперја твој воз. —

Друга врста сатова — обични, који су вечито нетачни — са свим су комичне природе. Њих навија човек периодично, или, како се то стручно каже „регулира“ (тако би се исто лако могао регулирати и какав лондонски сат на кули). Те се манипулације не чине из

каквих себичних намера, већ из неког осећања обавезе према сату. Ма шта се после десило, човек је, бар, миран пред својом савешћу, јер је учинио оно што је требало учинити. Оно, пак, што видиш кад га погледаш, на то се и не мисли, то се и не узима озбиљно, јер знаш да то није тако. Ти питаш: колико је сати?, и девојка ти одговара:

— Па, сат у трпезарији показује два и четврт.

То тебе неће ни мало збунити, јер знаш да то мора бити између 9 и 10 у вече, и пошто си приметно да је твој сат, случајно, пре 4. сата ишао само 40 минута у напред, ти му гледаш кроз прсте и дивиш се његовој енергичној снази и трудниш се да дознаш, како он то све изради.

Као показивач времена такав сат изостаје много иза наших жеља, али као самосталан обешечањак, који прави вицеове, он је пун разноликог интереса.

Слушао сам једном о неком човеку, који има такав сат, који није ни за чију употребу, јер га тачно познаје само тај његов притежалац. А тај тврди, да је тај сат одличан, да се на њега човек може потпуно ослонити, само треба познавати његов систем. Јер стран човек може грдно да наседне.

— На пример — прича његов притежалац — кад он избије 15 а казаљка показује 11 сати и 20 минута, онда знам да је $\frac{1}{4}$ на 8.

Ви видите, да би се други морали много мучити док доспеју до такве проницавости.

Али највећа драг мога сата то је његова савршено сигурна нетачност. Он уопште не ради ни по каквој методи, већ просто према својим осећајима. Јер, једног дана, на пример, он је добре воље, иде, иде, за једно пре подне по три сата у напред, па тек сутра просто као мртав, једва се вуче, и за четири сата изостане по пуна два, па по цело после подне стоји, јер му је тешко зло и не може да макне. У вече, напротив, разведри се, и сам пође даље.

О овом сату не могу вам причати ништа више, јер кад бих само просто факта причао, ви бисте ми рекли да лажем.

Јер врло је неутешно кад човек учини све само да престави целу истину, па види како читаоци ипак не верују и кажу: ала овај лаже! Човек изгуби вољу за даље излагање истине, нарочито да икад намерно претера, да би само показао разлику између истине и лажи. Мене често — истина — обузима такво искушење, али ме од тога чува моје васпитање.

Ми, заиста, треба добро да се чувамо да не претерујемо; то је навика од које се, после не можемо одучити. Па онда, то је са свим ординарна навика. У старо време, кад су писци и трговчићи били једини који су претеривали, лежало је нечег са свим лепог и настраног у гласу, да неко има наклоност да излаже просто, гола факта пре прецењујући их по подцењујући их. Данас, пак, претерује свако. Вештина претеривања данас се и не сматра за нешто особито у васпитаним програмима; те је вештина постала потреба, неминовно за борбу у животу.

Али ја сам почео да говорим о нашем сату!

Моја жена била је прва, која је имала идеју да га купимо. Били смо на ручку код Буцлајса, а он је баш недавно купио један сат, — „упецао га, тако, у Есексу“, — као што он има обичај називати своје куповине. Буцлајс управо само и тумара које куд да што „упеца“. Он је кадар да застане пред креветом, који је тежак најмање три тоне, и да каже: „Јест, дивна стварчица; упецао сам је у Холандији“, — управе као да је тај кревет нашао на путу, па га, кад га нико није видио, смотао у кишобран.

Буцлајс је само говорио о том сату. Сат је био један од оних добрих сатова старе моде, у „дедин-формату“. Био је висок осам стопа, и усађен у изрезано храстово постоље; шеталица је имала дубок, зврчан и свечан глас. То је било врло угодно за разговоре после јела, и давало је соби неко кућње достојанство.

Ми смо се разговарали о том сату и Буцлајс рече, да он воли звук његове лагане и озбиљне шеталице, па кад сва у кући полеже и смири се, а он остане сам поред тог сата, њему се чини да му место сата говори неки стари мудар при-

јатељ и да му прича о старим временима и њиховим погледима, о старом начину живота и о старим људима.

Тај сат учинио је велики утисак на моју жену. Кад смо се враћали кући она се била дубоко замислила, и кад смо се успели до пред наш стан, она рече:

— Зашто не би смо и ми купили један такав сат?

Рече ми још како јој се чини, како би с таквим сатом дошао неко у кућу, који би пазио и чувао све нас — мал' те не рече да такав сат жели да види нашу бебу!

У Нортамптну познајем једнога, од кога с времена на време купујем стара посуђа. Њему се обратим и сад. Он ми одмах одговори, да он има управо оно што ја желим. (Тако он мени увек одговори, и ја сам, у том погледу, особите среће). Каже, да је то право чудо од старости и од сата; описао га је до појединости и послао ми фотографисата. Пита: да ли да га пошаље?

Према описима и фотографији чинило ми се да је баш то што тражим, и одговорих: „Да богме, пошљи га одмах“.

После три дана луци неко на вратима. Како се обично луца, или куца на вратима, то сам знао.... али не, хоћу да се држим ствари. Девојка ми рече да су напољу неки људи, који желе да говоре са мном, и ја изађох. То су били амали, и кад сам погледао фрахт, видех да су донели мој сат, и рекох: „О, ја, донесите га овамо“.

Они одговорих да јако сажаљевају, али да је баш то тешкоћа, која их је без њега довела мени. Нису могли да га узнесу.

Сиђох с њима доле, и пошто сам се на другом спрату згњечено, приспех до неке сандучине, у којој је, по мом мишљењу, морала бити транспортирана из Египта „Клеопатрина игла“.

Ракоше ми да је то мој сат!

Дозвах једног ковача, ковач донесе једну полугу, узесмо још два помагача и нас петоро легосмо на рад. После по сата успесмо да раскујемо сандучину и да извадимо сат.

За тим се поче трчати уз степенице, вући, викајући, на радост осталих укућана.

Напоследку га извукосмо срећно горе, састависмо га и метнусмо у један угао у трапезарији. У почетку је показивао особиту наклоност да пада на људе, који су поред њега пролазили, али пошто смо га богато оковали и ушрафовали у зидове, постигосмо да човек без опасности може с њим бити у једној соби. За тим, пошто сам испревезивао ране, које ми је он задао, одох да легнем.

У поноћи пробуди ме жена сва усплахирена да ми каже, да је сат избио 13., и да она мисли, да ће неко у кући морати умрети.

Одговорих јој, да не знам поздравом ко ће изгубити живот, али да се треба надати, да ће то бити суседов пас.

Жена рече, да њу обузима слутња, да ће то бити наше дете, била је савршено неутешна и заспала је плачући.

Сутра дан пође ми за руком да је убедим да се морала забројати, и она се разведри. Кад, ал истог дана по подне сат опет изби 13. Њена се слутња обнови, и она је баш била уверена, да ће прво умрети наше дете, а да ће она ускоро за тим остати несрећна удовица без деце.

Покушах да шалама разбијем ту сумњу, али учиних само горе, јер жена постаде зловољна. Рече, како она види да и ја мислим исто као и она, али само се претварам због ње, али она ће гледати да сноси све што је снађе.

У ствари она се љутила на Будајса.

Те ноћи сат опет изби 13., и жена с резигнацијом рече :

— То ће умрети сирота тетка Марија.

У осталом рече, да би била срећна да тај сат нисмо никад ни добили, и да се чуди, ако се ја икад излечим од моје луде маније да купујем којекакве старудије.

Сутра дан сат изби у размацама четири пута 13., и то је разведри. Јер, рече она, ако

сви заједно морамо умрети, онда баш толико и не жари. Сигурно ће завладати нека грозница или каква прилепчива болест, која ће нас све однети у гроб.

И то учини да јој срцу одлакне.

Сат је продужавао и даље, кад год је хтео, избијати тринаест, и тако поби сву нашу родбину, све пријатеље, па пређе на суседе. Читаве месеце, и дан и ноћ, избијао је тринест, и нама та његова убиства посташе са свим равнодушна, јер по њему на неколико миља у околу није више било живе душе.

Па онда се то, напоследку, досади и њему, и даде се на избијање 39 и 49. За сад му је омиљени број 39, али по једном дневно избије и 49. Али више од 49 не избија никад. Зашто? То, ето, не знам — никако нисам то могао докучити, — али тако је!

Чудна стварка ова старудија!

Мислио сам ја и на то да се некако он испита и и да се дотера, али сам то напустио, све ми се чини због тога што сам га заволео због његовог комендијања с временом.

Како сад ствари стоје, он има врло мало поштовања према времену. Изгледа, да баш намерно бежи од времена. У $\frac{1}{2}$ 3 сата он има обичај да избије његових 39, а после 20 минута он избије 1. Ко зна, можда баш хоће да покаже како презире свога мајстора и газду. Каже се: „Нико није јунак пред својим собаром“. Можда је и камено озбиљно време само једно бедно и ништавно створење у очима овог свога старог служитеља? Можда је овај сат после столетног куцања сам видео како је ситно то време, које се нашим очима причиња тако велико? Да неће сат, избијајући своје 39 и 49, да каже: Ба, познајем ја тебе, време, ма како да се ти приказујеш као божанство и страх. Шта си ти друго до фантом, сан, као и ми остали? И још мање, јер ти пролазиш. За то га се не бојте, о ви бесмртни људи! Време је само сенка света на позађу вечности!“

М ц и р и

од М. Ј. Љермонтова.

Превео

Окица Глушчевић.

— НАСТАВАК —

X.

Пода-мном, доле, урвином
Хуч'о је поток, силином
Небеског пљуска појачан,
И хук му потмуд, нејасан,
Био је налик стотини
Срдитих гласа у тмини.
И овај неми разговор,
Ћутљиви ропот, вечити спор
С упорном стеном узаман
Мени је био појаман.
Час би се у мах утиш'о,
А час се јаче разиш'о
Кроз поноћ неме тишине.
А у том магле висине
Цвркутом тица запоје,
Злаћени зраци исток обоје,
Ветар листиће зањиха,
Суморно с' цвеће узњиха,
А ту пред данак већ и ја
Уморну главу подигнем . . .
Кад се огледах — не кријем
Страх ме је силан хватао —
Ја сам на крају бездна стајао;
Ту су се вали ломили,
Ту бесно коло водили,
Ту стена стубе слазиле
По којима су ногè газиле
Пакосног само сатане,
Када је с неба отеран
И у подземни амбиз сатеран.

XI.

„У округ — божји перивој;
Биље у дузи дивотној
Божјом је сузом блистало,

А грање с' лозе дизало
И кроз дрвеће витлало
Прозрачним лишћем зеленим,
И грозд за гроздом руменим,
К'о урес уха драгоцен
На њој је стај'о обешен
Те јата тица страшивих
Падаху често и на њих.
Ја опет земљи припанем
И прислушкиват' настанем
Чаробне, чудне гласове.
Кроз лишће, кроза жбунове
Њихов је шапат ходио.
К'о да се говор водио
О тајни земље и неба;
Природе, света и свега
Ту су се слили ромори
И ту се стекли повори,
А само горди човеков глас
Није се чуо у овај час
Час диван, свечан за нас.
Осећај, мисли тадање
— То не зна срце садање —
Заборав све је однео,
Ал' ја бих опет желео,
Испричат' све њих готово,
Да оним жићем дахнем поново!
Тог јутра сводом небесним
Мог'о се оком смотреним
И лет да спази а̀нђелски —
Толико просјај небески
И онај азур милотни
Дубоки беху, дивотни!
Ја сав сам у њем' тонуо'
Док нисам већем клонуо —
Док жега није снове разбила
И жећ ме љута смлавила.

XII.

„Ја тада почнем с висине,
Хватајућ' густе витине,
Од плоче плочу газити,
К потоку с страхом слазити.
Камен је каткад нога ронила,
Бразда се дима за њим ројила,
Он је са хуком падао
И вал га љути гутао,
А ја над бездном стајао...
Али је младост свемотња,
Те самрт не беше страхотна!
Чим сам се с крша скинуо,
Хлад ме је воде стигнуо
И ја сам жудно с камена
Пио јој вала студена.
Докле тек корак лагани
Па гласак чу се слађани...

Ненадим страхом обузет
Ја се у жбуња сакрих сплет,
Па онда бацих страшив глед
И жудно стадох слушати:
Све ближе поче тупкати
И тек од једном и у час,
Одјекну јасан мио глас,
Глас Ђурђијанке млађане,
Простоте пуна слађане —
Глас живи, слатки, слободни
К'о да је само, дивотни,
Имена слатка носио —
Њих самосама зборио!
Песма је пуна простоте,
Али је своје красоте
Души ми тако заждида,
Да кад год нема кандила,
А сумрак само започне
Дух ми је певат' отпочне.

— НАСТАВИТЕ СЕ. —

БАЋУШКА

од Јосифа Холечека

Прошло је од то доба две године, како се Тимофеј Дмитријевић, професор на универзитету Казанском, млади и учени историк, вратио са „Командировке“ из западних земаља славенских.

„Командировка“ боље него и шта деспотизам Русије карактерише. — Јеси ли командован, да се годину или две задржиш у иностранству — разуме се важним ученим налогом, добијеш своју плату, к томе ти даду неколико стотина на пут — а ти мислиш нећеш бити тако глуп, да се тога не примиш. — То је код Руса „Командировка“.

Верне жене руске имају тај обичај да своје мужеве свуда прате, у срећи и несрећи, па ма то и у прогонство у Сибир било. Том слично је и Вјера Ивановна пошла са Тимофејем Дмитријевићем на „Командировку“. У Прагу смо се састали и спријатељили.

Кад сам се свратио у Казан, Тимофеј Дмитријевић се већ био вратио са Командировке.

Радо се сећам младог научењака с руменим ведрим лицем, проседом бујном косом, с' плавим изразитим очима. Исто тако радо се сећам и Вјере Ивановне, беше то њежно плаво створење, с танким носићем, малим леним устима и витким стасом. —

Тимофеј Дмитријевић је веома вредан радник; штудија му је најмилија забава. Вјера Ивановна како примети, да јој се муж бави важним мислима, повуче се ко маче какво у кут канабета, лице јој се уозбиљи, а очи нестрпљиво почивају на Тимофеју Дмитријевићу пазећи оћел се већ једном окренути.

Окрене ли се, рећи ће очима пуним љубави, жалосно: „Вјерице!“ Вјера Ивановна пљесне рукама, и виче радосно: „Мита, Мићенка!“ потрчи Тимофеју, легне му у наручје, упре у њега свој поглед и у том блаженом тренутку изостави свој уобичајени осмејак, уозбиљи се као што се приличи у тако важном акту.

Вјера Ивановна сва се зажарила од блаженства. Обвила је своје беле руке око врата мужевљева, да му за један пољубац два, три — а савесни Тимофеј Дмитријевић, сети се на „сериозност“ свога рада, коме је потребна присебност, и стално одрицање земаљских уживања, с тога се њежно извије из њеног загрљаја.

„Доста је Вјерице, морам радити.“

Вјера Ивановна одскакуће као послушно дете у кухињу. Тимофеј Дмитријевић седне за свој рад, ја пак читам и пушим. Не прође ни 10 минута, ал ево ти опет Вјере Ивановне на врати, и то не као мало пре весела, него намргођена, руке обвила око главе, а лице јој црвено као паприка.

„Тимофеј Дмитријевићу!“

Тимофеј баца перо из руке и погледа је.

„Вјерице! за Бога шта се десило?“

„Ах, Тимофеј Дмитријевићу!“

Тимофеј Дмитријевић је љуби, грли. милује по лицу.

„Реци нам, Вјерице, шта се десило!“

„Ах, Тимофеј Дмитријевић! Како да ти то кажем? Срамота таква, стид! Маруша —“

Маруша је била њихова нова куварица, малорускиња.

Тимофеј Дмитријевић и Вјера Ивановна родом су из Петрограда.

„Но, на шта је с Марушом? шта је радила? да није самовар превалила, ил је млеко покипело или је печење препекла, јесам ли погодио?“

„Луда је Маруша! ако се мој гњев не сталожу, одмах ћу је отпустити!“

„Умири се, Матушка. Јел те увредила, ја ћу с њом говорити, само ми реци, шта ти је казала?“

„Мене није увредила, тебе је вређала!“

„Мене? А шта је казала Маруша?“

„Прича: Вјера Ивановна, јел те наш господин је Немац? за Немца те држи! помисли пита ме безобразно: Вјера Ивановна, јел те наш је господин Немац? То је грозно, то ја не могу поднети!“

Афера је била така, да је сам Тимофеј Дмитријевић морао да оде у кухињу, да испита узрок увреде, коју му је нанела особа, коју он

издржава. Но Тимофеј је човек, па се уме савладати, с тога запита Марушу тихим гласом.

„Маруша, шта си рекла о мени Вјери Ивановној?“

„Опростите ми господине, ја луда ко луда, незналица, ко ће још на мене слушати, ко се због мене љутити! верујте не вредим ја сва вашег гњева.“

„Не изговарај се! оћу да знам шта си рекла и како?“

„Тако: пало ми на памет нешто глупо, а ја нисам умела да прећутим, већ питам Вјеру Ивановну: јел те наш је господин Немац? а госпоја се одмах сва зацрвенила, па беж у собу да се на мене тужи.“

„Али одкуд ти је то могло доћи у главу? Јел голубице јесам ли био спрема тебе тврд, јесам ли ти закидао од плате, или се ниси код нас сита најела? вазда си код нас као међу својима, сматрали смо те као члана наше породице!“

„Већ се догодило: Молим вас најпокорније, опростите глупој и простој. А тако исто молим и Вјеру Ивановну да ми опрости. Нећу тако шта никад учинити.“

„Али ипак ми реци, Марушо, шта је на мени тако да си ме могла за Немца држати?“

„Кад господин не уме добро руски.“

Ја не умем добро руски? Ја, руски списатељ, научењак и професор на руском универзитету — ја да не умем руски?

Полудела си?“

„Господин уме руски, правдала се Маруша, не кажем ја да господин неби умео руски, али је то сасма други језик, којим господин говори код нас се у Житомирску друкчије говори, па сам мислила да је то језик — немачки.“

Затим сам стао на среду и узео реч: „Видите, драги пријатељи моји, како вам је, како вас срце боли, како вам се од жалости и гњева крв узбуњује, кад се претпоставља да сте ви Немци. Жена, што је предрасуду о вама изречла, јесте руска сељанка, поданица руског Цара. А тај кога она за Немца држи, није Чех, нити западни Славен, него је Рус, руски списатељ,

научењак и професор на руском универзитету, рођен у старој престолници руских царева.

Заборавите на гњев, па имајте на уму: јели руски сељак или други који необразованији човек дошао у додир с другим, па примети ли да не говори истим славенским наречијем ко он, држи га одма за Немца, па мисли да му не мора обраћати никаку пажњу.

Тога је убеђења, па мисли да мора тако остати.“

Тимофеј Дмитријевић вратио се своје раду, ја свом читању, а Вјера Ивановна с Марушом остала у кухињи.

Не потраја дуго ал чује се опет глас Вјере Ивановне:

„Ољенка! Ољенка!“

Глас није долазио из кухиње него из баште. Ја водем децу, за то пођох у башту да се поиграм с Ољенком, и да јој будем стриц.

„Гле, Вјера Ивановна, а нисте ми се ни пофалили!“ рекох у шали.

„А чиме?“ рече домаћица зачуђено, но румен што јој лице обли, доказа да ме је разумела.

„Да имате невесту!“

„То је баштованова!“ рече Вјера Ивановна, тако тихо да сам је једва разумео. Пустила Ољенку с крила, а дете је стало увређено гледати, ко да би хтело рећи: шта сам скривила да сад на једанпут, не заслужујем пажње Вјере Ивановне? Вјера у тај мах окрете главу, а очи јој се напунише сузама. Устаде са свога места, те седе у хладник. Кад то виде Ољенка стаде врискати, а Вјера Ивановна слушајући Ољенку, почне јецати па беж Тимофеју Дмитријевићу. Ја пођох за њом.

„Тимофеј Дмитријевићу!“

Тимофеј Дмитријевић скочи, љуби јој сузе које су по лицу капале: „Шта је опет, дете моје, шта?“

„Немој тако говорити, Тимофеј Дмитријевићу, што ме понижујеш! Ви мужеви сте сви једнаки, крути, немилосрдни! Мислите да једно срце женско, није ни за што друго него да по њему ваша велика ципела гази. Озбиљно ти кажем да ми срце трне кад помислим на вашу ладноћу.“

„Али душице шта сам ти рекао? од куд сад опет тај говор: шта је опет, дете, шта се то десило?“

„Шта?“

„Што ни једно дете немам! Ах ја несретна, бедна, јадна измучена — ах, ах!“

Тимофеј Дмитријевић се на то насмијао, те јој нешто пришапнуо.

Вјера Ивановна престала плакати, насмијала се, прислонила мужу главу на раме, а мени пружио руку у знак помирења.

„Вјеро Ивановна“ рекох галантно, „кад би сте ви били моја, морали би сте плакати, од рана јутра до вечери по целу годину, тако вам лено стоји.“

„Аја, нећу ја никад бити ваша“ —

Стала пред огледало, да утре заостали траг сузама, и да намести расплетену косу, која се усудила помаћи са свога места. А своја мала румена усташица украси опет својственим осмехом. Тимофеј Дмитријевић сео опет за свој писаћи сто, и пре но што се навршила година изашло је из његова пера замашно учено дело о законнику цара Душана.

Кад сам се с њима праштао, Тимофеј Дмитријевић ме учтиво замоли, кад стигнем у Петроград, да посјетим његова оца Димитрија Родионовића, протојереја петропавловске цркве. Сматрао сам за своју дужност учинити му по вољи, али како сам био већ од многих посјета уморан, то сам хтео посјету да ограничим на испоруку поздрава.

Зазвонио сам, а слушкиња ми отворила врата на ходнику.

„Могу ли говорити с баћушком Димитријом Родионовићем?“

„Можете господине, кога мџлим да пријавим?“

„Нетреба никог да пријавите. Проговорићу с баћушком две три речи, испоручићу му поздрав, па ћу опет даље јер „извошчик“ чека на улици на мене.“

„Изволите.“

У широкој столици крај прозора, седео је стари малоруски старац у плавој мантији. Кошуљу је овлаш свезао под вратом траком. А из огрлице дизао се бео пун врат, светао и глатак ко у двомесечног детета.

Лице му пуно, здраво, око јасно плаво, бистро. Нема зуба, па због тога шушљета. Коса му је дуга и ретка.

Старац је дремао блажено.

Кад ме је чуо подиже главу, и погледа ме бистро испитујући . . .

„Баћушко Димитрије Родионовићу, ја сам тај и тај, донео сам вам поздрав од вашег сина Тимофеја и његове жене Вјере Ивановне.

„Од ког сина?“

„Тимофеја Дмитријевића“

„То је тај, што је у Казану професор?“

„Тај“

„Изволите сести. Дуњо, донеси брзо столицу ,

„Изволте сести ближе мени. Јел по вољи цигара?“

Повуче к себи мали сто, што је стајао пред столицом.

На њему је била кутија цигара, машине, и звонце.

„Не могу се дуго задржавати, баћушко „извошчик“ на мене чека.“

А зашто сте га оставили да на вас чека? Док од мене одете, бићете му рубљу дужни. Зашто пак мало не штедите?

„Погодио сам га да ме вози, а не да чека.“

А то ми се од вас не допада! кад у кућу Димитрија Родионовића дође гост, тај се тако брзо из ње не удали. Дуњо! изађи напоље па реци „извошчику“ нек иде куд му је воља. господин неће с њим даље поћи.

„Почекај Дуњо, па понеси извошчику новце“

„Колико му шаљете?“

„Рубљу.“

„Тридесат коцјејки!“ рече старац.

Погодио сам с њиме за два пута рубљу.

Ал он вас неће натраг одвести.

„То није његова кривица што сам погодио то дугујем.“

„Ја му за оба пута неби више дао него 40 коцјејки.

„Лопов краде вас, дерикожа!“

„Е баћушко, а који не дере само кад добије прилику.“

„То је истина. А за што сте ме посјетили?“

„За то да вам испоручим поздрав од вашег сина Тимофеја“

„А Тимофеја! он је професор у Казану. није ли истина?“

„Тако“

„Па шта ради Тимофеј Дмитријевић?“

„Недавно се вратио са пута по словенским земљама.“

„Како живи мој Тимофеј? Увек је био добро дете.“

„Врло му добро иде.“

„Нисте опазили у њих беду?“

„Напротив изобиље и срећу!“

„Јел ожењен?“

„Јест.“

„А зар ме његова жена не поздравља?“

„Па рекао сам већ, да вас је и његова жена Вјера Ивановна поздравила.“

„Добро, добро, ја сам мало забораван. А шта ради ваша жена?“

„Нисам ожењен.“

„Глупи — а што се не жените?“

„А тако! Ђаво би га знао! Можда и за то што ме ни једна неће.“

„Треба ви да хоћете! запамтите што ћу вам рећи: Ко хоће да је нормално жив, мора се оженити. Ако још нисте заљубљени, нека још боље, можете се и сад заљубити ако нисте слепи. Кад бих само боље ноге имао ја би вас оженно, за недељу дана били би ожењени. Али ноге ме не служе. Тако сам здрав, весео, свет Божији ме весели. људе волим, прија ми јело и пиће — ах, ја сам вам тако сретан, тако блажен, да би трчао, летео — али крила немам ноге су ко од олова, та столица и тај стол, је мој цео свет. Даље него што може рука доватити, нема за мене света. Из које сте губерније?“

„Нисам Рус, ја сам Чех.“

„Је ли можно? Чехе ја волим. Непрестано сам се спремао да одем, да видим земљу Хуситову, спремо се и спремо — а шта сад? До земље ческе нико ме неће однети, ал у гробље ће ме однети.“

„Али идите, баћушка, ко би на вашем месту говорио о гробу! Та сами сте малочас причали, како сте здрави, сретни и спокојни.“

„А, здрав, спокојан и срећан отићи ћу пред Господа! — Него Дуно, Дуно! Што већ ниси донела то вино, зар ти нисам заповедио?“

„Баћушка није ништа заповедио.“

„Тако? онда сам заборавио, а требала си ме сама сетити, или донети без питања.“

„Нисам знала.“

„Донеси боцу вина и две чаше. Све се мора таквим женским заповедити.“

Налио је две чаше.

„У ваше здравље!“

„И у ваше, Димитрије Родионовићу!“

„А за што не пијете више? Зашто тако срчете ко мува? Мислите ваљда да хоћу да вас отрујем? ево видите да нећу.“

Испијо је до дна, а ја за њим.

Хтео се поново напити, узе у руке празну чашу принесе је устма, пошто је заборавио налити.

„А што ми нисте усуди вина у чашу?“

„Како могу ја — стран човек“ —

„Какав стран човек! Гост није стран човек! Мио гост је дражи од брата. Гост у кући, Бог у кући. Гост има права али и дужности. Ви сте млађи, па се морате старати да чаше не усану. Сипајте сам, не стидите се ко невеста, а недајте се ни служити од старца! Имајте поштовања спрема старца! Е видим ја да и ви радо пијете! У ваше здравље!“

„И у ваше!“

„И у Тимофеево!“

„И у здравље Вјере Иванове!“

„Ко је то?“

„Жена Тимофејева.“

„А у чије здравље још?“

„У здравље свих добрих људи.“

„Не тако брзо, у здравље ваше жене!“

„Нисам ожењен.“

„Ви нисте ожењени? Глупи! А зашто?“

„Е тако, баћушко: мислим, кад је Бог свемогући, да је у његовој моћи послати ми жену, која би волела, била добра и штедљива а т. д.“

„Много од Бога захтевате. А шта, кад уђете у башту па видите да вам јабуке и крушке

до уста висе, ако не узаберете хоћете ли чекати да вам воће у уста падне?“

О ти љењштино — па то да је Чех! А кажу да су Чеси највреднији народ славенски. Памтите што ћу вам рећи: Бог је рекао, да човеку не приличи самовање. Ко хоће да је нормално жив, мора се оженити. Не мора се одма од љубави топити ко масло на сунцу, јер за брачни живот нужне су добре очи и озбиљне мисли. Кад приспете кући, одмах да сте ми се оженили. Па пишите ми о том. А Тимофеј — лепо живи?“

„Прекрасно“

„Кад ће нам доћи у госте? Има ли леп стан? Како живи са женом?“

„Цео дан се љубе.“

„Ух, ух! Ко би то реко! Но томе се од њега неби надао!“

А и ви сте зацело професор?“

„Не, ја сам сипсатељ и журналиста.“

„А то ми је мило! Журналистама у здравље морамо онет пите! Сипајте! Испите до дна! — Видите како сам себичан, сам себи пијем у здравље. Та и ја сам био журналиста. Године 60 сам издавао новине „Хришћански сии“. Имали смо прве године 3.000 претплатника, друге 2.000, а треће 1.000, па смо морали престати. То је био слаб лист, јелте?“

„Незнам“

„Није. Упозоравали смо у њему читаоце, на разне недостатке у духовништву и епархији, па су нас прогласили за либерале и забранили свештенству наш лист.“

„И наш је лист либералан“

„Па може излазити?“

„Не само да излази, него му је и „егзистенција“ свешћу милог народа осигурана.“

„Нек живи ваш лист! Сипајте поново!“

Купцули смо се.

„Видите, како се животу радујем! Мислите ли да ми је вазда тако било? О не! Млоге беде и непогоде сам преживео, али онда сам био јак човек који се ничега није плашио. А сад ми је Бог милостиви дао таку милост, да се у мом дугом веку у чину свештеничком, после бојева и непогода које су ме у животу сретале,

осећам као дете — само да још могу ићи, то ме још узнемирује. Али нека буде воља божја! Ипак вољем живети. Живот! Умете ли живот ценити? Да ли сте били кад у опасности живота?

„Да боме да сам био“

„А не верујем? Кад то таким тоном кажете, нисте били у опасности живота. Слушајте! Године 1866. учинио је „атентат“ племић Димитрије Каракозов, на Государа Александра II. „Атентат је потказао „мужик“ Комисарев. Каракозов је био ухваћен, а с њим и 35 другова. Каракозова су обесили, а остали су добили милост те их одвезли у Сибирију. На вешала је био осуђен још и неки Ишутин. Ја сам као духовни пастир био одређен да га пратим, на „поправиште“, хтедох рећи: губилиште. Пришануло нам се, да ће Ишутин бити помиловао, али дан одређени за губилиште је приспео и час куцнуо, а милости нема — шта да се ради? Морали смо га метути у кола и возити губилишту. — Пријатељи његови знацима давали су му наде, да се узда у милост! Возећи се у коли био је миран и одважан, али кад је опазио вешала, згрозио се и сав пребледно. Кола стала. Командант се осврће не иде ли царски курир, чека, устеже се. Нико не иде, бадава чекају. — Осуђеник иступио из кола, упутио се губилишту, али тако да је за сваки корак требао минут. Нико га не опомиње нити га убрзава, сви чекају, надају се да ће још милост стићи. Али милост не долази.

Ја стојим под вешалима, говорим с околним стојећим и читам молитве, већ и оне, које би требао да читам после извршеног чина. Али хоћу да продужим време. Милост не стиже. Напослетку морам рећи: „амин“. Осуђеник стоји блед, укочен ко какав кип. Целат узео у руке капуцу па се игра с њоме. Командант се упутио главним путем, да види не иде ли ипак царски курир. Врати се преварен у нади. Диге рамена брише нос, најпосле да знак целату, да врши своју дужност. Целат свеже на леђа осуђенику руке, баца му за то удешену капуцу преко главе, све чине што је потребно, устежу се, чекају на милост! Бадава. — Сад осуђеника подигну на одређено место. Целат стоји

за њим, али око његово не гледа на осуђеника, већ дута по околини. Бадава. — Сад баца поглед на његов врат кроз капуцу. Још само један једини тренут — а на једанпут се одзове: „Милост, царска милост! Царски курир лети у највећем трку и маше белом марамом!“ Сви смо оданули. Ишутин се узнемирио хоће сам да скине капуцу с главе, ал не може — руке су му свезане. Целат и његови момци тако су узбуђени, да не могу доста брзо да га ослободе. —

То све видим, као да се данас одиграло преда мном. И то лице видим; сваки израз тога лица памтим. Дугим смртним страхом измучено, узверено, смеје се од радости, али без гласа; глас му од смртног страха занемно.

Старац се од причања уморио, ућутао и спустио главу. На ходнику се чули одмерени кораци, за тим у собу ступи леп млад човек, млађи син Димитрија Родионовића Николај, свршени мерник. Кад смо се упознали, дићи ће старац главу па ће рећи:

„Николај Дмитријевићу, зашто се не жениш?“

„Неће ми се, баћушка.“

„Глуши!“

„А што се ви не ожените, баћушка?“

„Зар ти ниси законито дете?“

„Али матушка нам је умрла још пре 20 год., па се баћушка могао већ десет пута оженити!“

„Е, видиш га, мудре главе, на ништа не остане одговор дужан. Ко да не зна, да се православни свештеник не сме по други пут оженити. А још више се љутим на Николаја Дмитријевића, што има само руске назоре, а славенске нема.“

Николај Дмитријевић почео ми разјашњавати своје назоре; а старац маше руком у знак, да не одобрава.

После мале почивке поче опет старац и то декламаторским тоном.

„Словенима треба давати таку науку, какву је давао св. Јан својим ученицима, рекавши: Синови моји љубите се узајамно! Бадава је ученост и политика, догод међу њима не завлада опћа братска љубав. Не вреди гово-

рити: вјерујем у будућност Словенства, а овамо не осећати љубави спрема Словена. То је исто тако, ко кад би ко веровао: да ће брда прено-

У Новоме Саду, 12. Априла 1896.

сити љубав једно другом, и да ће међу њима завладати опћа братска љубав. Амин,“

„Вечера је готова,“ пријави Дуна.

Превела **Даринка Калићева.**

ИЗ МОЈИХ УСПОМЕНА.

КАКО САМ ПОСТАО „СПИСАТЕЉЕМ“

Јадна ти је и то младост без идејала. Ја је управо не могу ни замислити. Али доба, у коме ја проведох своју младост, беше само по себи препуно идејала — не само за младост, него за цео наш овоострани народ.

Тек што стадох на младићске ноге, састаде се у Карловцима онај знаменити благовештенски сабор од 1861. године. Боже мој, какав то беше живот тада. Све се некако преобразило. Срце у омладине набрекло од силна одушевљења. Старци се чисто подмладине. На свачјем лицу трептала је лепа нада на сигурну светлију народну будућност. Није се тада ни питало: хоће ли опет ускрснути српска војводина. Сиорно питање беше једино то: ко ће постати српским војводом, Пера Чернојевић, или Борђе Стратимировић.

Али та општа узаврелост родољубивих осећаја морала је дати видљива израза и на самом оделу. „Швански“ капути и плендре једва да се моглоше видети на коме Србину. А о цилиндеру ни помислити. Бог зна како би прошао и цилиндер и глава у њему. На против свуда се је отварало шаренило лепих душанака, лазарица, суракâ, калпакâ, Југовићских шеширâ и т. д. А то је у свију још већма загревало и онако узбуркане осећаје.

Као сада да гледам покојнога Емила Чакру. На плећима му до земље дуги огртач — сушта опаклија, али од беле fine чоје са богатим шарама од црвених и плавих комадића. На глави висока, шиљаста, и као снег бела шубара, ноге у топанцима,

а у руци до зуба висока буца. Прави српски пастир у фином мундиру. Абердар беше опет жива слика ускрелог косовског јунака, са самур-калпаком и мачем о бедрицама. Па и остали наши виђени мужевини имаше на себи листом сви народно одело, — бар без душанке не беше ни једног.

У то доба и на Балкану се некако силно запрашило. Херцеговачки устанак подиже и Црну Гору на јуначке ноге. Турци почеше бомбардовати Београд. Денертирање Срба војника с ове стране учеста. Одлазише у Београд да се нађу браћи на невољи. Лука Вукаловић, кнез Никола, војвода Мирко, Омер-паша, кнез Михајло, — та су имена пунила тада уста и срце свакага Србина, почев од детета, које проговора, па све до кукуљава старца и баке. Знам и данас ону липу у Николајевској новосадској порти, где смо као ђаци, опружени по трави, читали у „Српском Дневнику“ вести са разбојишта. Каква чуда није наша младићка машта очекивала са крвавог бојишта!

Не потраја дуго, па се састаде и срп. уједињена омладина на првој својој скупштини, у Новом Саду. Згрнуше се наши најугледнији мужевини из свију крајева, где Срби живе. Господе, милостивих госпођа и госпођица нестале, као да су ветром разнесени. Одасвуд се чули поздрави: Здраво брате, пријатељу, сестро, селе и т. д. Овако међусобно здрављање и оних, који се прве пут у животу састадоше, распредало је у целини неку чврсту и врло драгу везу, која је спајало све у братство и при-

јатељство. Ето, то нам доба даде и оно лепо, значајно име „омладина.“ А његов потпуни смисао могу схватити и осећати само они, који живеше и делаше у том добу. И где, колика се силна промена учини за последњих 30 година у истом народу! —

Да ли је дакле тешко појмити, у коликом мору одушевљења и светлих идејала креташе се тада све, што се Србином осећали? — Није ни чуда, што је све пропевало — што све задахну појезија и жива машта. Так — омладинац и појета, — беху вам тада два нераздружена појма. А о чему се појетизирало, не треба ни да вам спомињем. Онда нека се нико не чуди, што ни мој део омладинства није могао да се изузме од тог општег правила. Окушах и ја, да кројим стихове. Како би иначе и смео рећи о себи, да сам делић тадањег друштва. А ево, како је то било.

Године 1862. бејаш учеником III разреда новосадске гимназије, где је тада постојала само нижа гимназија са четири разреда. Ученици, тада најстаријег разреда, почеше издавати свој лист: „*Бачки Венац*“. Уредник му беше Илија Огњановић, наш заслужни књижевник. Наравно, да се овај лист само писао, доносио у разред и ту читао. Под истим уредништвом излазио је и хумористичан лист: „*Зоља*“, чије су многе досетке и шале прешле у потоњи Змајев „*Комарац*“. Овај је свакако најбољи знак, какво је градиво доносила млађана ђачка „*Зоља*“.

Али: „*Wie die Alten singen, so zwitschern Jungen*“. Овај закон морао је, да се јави и у нашем ђачком кругу и животу. Ми трећошколци гледећи, какове лаворике беру наши најстарији школски другови на књижевном пољу новосадских гимназијалаца, не хтедосмо ни ми остати за њима.

Први мој сусед беше ми коншколарац и најинтимнији друг, Ђорђе Јовановић, — данас је адвокат негде у Бачкој. Само што несмо спавали и јели заједно, иначе бесмо

ваздан један уз другог. Искренијих и бољих пријатеља од нас двојице, не беше у целом нашем разреду.

Једно после подне, седим ја у соби при изради школске задаће. И данас се живо сећам и места, стола и задаће којом се бавих. А то сам запамтио зато, што се тога часа врло често сећам.

Врата се отворе, а у собу уђе мој друг Ђока. Једва што је затворио врата за собом, ослови ме неким очевидним нестрпљењем:

— Знаш ли ти шта ћемо нас двојица да радимо?

Погледах га, изненађен том његовом журбом.

— Зашто и ми трећошколци — настави он — не би имали свог листа? Ја и ти ћемо, да га издајемо,

— Ја с тобом да издајем лист?! — Не знам ти ја ништа написати за лист.

-- Па не знам ни ја — одговори он. Није се ни Илија томе нигде учио. Покушаћемо и ми као и он, па ћемо ваљда нешто моћи склопити.

Наговори ме и ја некако пристанем. Одмах смо му и кумовали листу, окретив га именом: „*Пуцолџак*“.

Када ме друг остави сама, стадох се поново ломити у себи. Додуше, врло сам радо читао тадању „*Даницу*“. Особито су ме заносиле песме и новеле наших тадањих младих књижевника и песника. Али ја да пишем песме, да измишљам приповетке, — таким мислима не могах никако да се измирим. Да ми је ма ко други дошао оваком понудом, био би врло кратко одбијен. Али нас двојица смо се тако увек пазили и слагали, да један другоме не могосмо готово никад ништа одрећи. То је одлучило.

Ми се дакле озбиљно прихватисмо посла, те 1. број „*Пуцолџка*“ угледа трећи разред новосадске гимназије 30. јануара 1862. год. Свега је изашао 21. број. Ја сам сваки број и за себе преписао, те тако

и данас имам комплетан препис свију бројева. Мој друг Јовановић беше листу уредник, а мене одабра за главног сарадника и главног — писара. О овоме листу вредно је да се спомене у јавности зато, што су у њему преписани и први покушаји младића, чија имена касније не остадоше непозната у нашој књижевности. Свакако је од интереса забележити тај факт, да је „*Пуцоллак*“ донео песму нашег, рано преминулог даровитог песника, Јована Грчића, која репрезентира његов први песнички производ. И он је био наш коншколарац. А та његова песма изашла је одмах у 1. броју „П.“ под насловом: „*Жељо пуста!*“ Грчић беше исте године на стану код мога суседа, Ђ. Јовановића, бесмо много један уз другога, те ми је добро познато, да до ове песме није друге написао. За наш лист је писао и Илија Огњановић, Мита Калић и други. Тако и ја отпочех одмах у 1. броју своја писанија са прозом: „*Пастир*“. У коју врсту ова работа спада, не би знао никоме ни данас казати. Имена свога не потписах; а сада видим, како сам у томе имао право.

Него сасвим је друга једна прилика, када изађе једна моја песмица и не слутећи ја о томе, са потпуним мојим именом у јавност и то у једном врском нашем белетристичном листу. Ево, како је то било.

Баш у то доба излазио је „*Јавор*“, а уређивао га је Змајован. Врсноћа овог листа толико је позната у нашем књижевном свету, да је о томе сувишно потрошити и једне речи. Зато о другом нечем.

Професор у новосадској гимназији — љубимац свију ђака — беше тада Гавриловић, прави отац својих ученика. Тоциљање, купање, излети ђавки са професорима извађани су његовом иницијативом и он беше готово увек с нама у таким згодама. Тако је исте године, о којој говорим, предузети пут новосадских ђака о Видов-дану у манастир Раваницу. А међу овим младим хацијама бејаш и ја. Истина, из Новог

Сада у Раваницу преко Каменице, Венца и Ирига — то вам је врло замашан пут за младиће од 15—17 година па још реч *dedes*. Али видити и целивати свето тело кнеза мученика, слушати гуслара, састати се с браћом из толиких разних крајева — помисао на све то тако је благотворно утицала на нас, да смо чудном лакоћом преваљивали тај дуги и доста тешки пут. Описивати овде све утиске, добивене на томе путу, а особито у Раваници, не ћу ни да покушавам. За то би човек морао имати и више доколице и више простора; морао би се сав предати самом себи.

У Раваницу од мојих дошли су већ сестра ми и Змај са снахом Ружом. Када се у њиховом друштву извалих на траву у манастирској шуми, тек онда осетих такав умор, о каквом до онда не имадох ни појма. Како ми то добро дође, што ћу се с њима вратити кући на коли.

Сутра-дан морао је изићи нови број „*Јавора*“. Морадосмо се дакле раније кренути; јер је лист требало још исте вечери савити и спремити за пошту. Па ипак стигосмо доста касно.

Чим с кола, испрашисмо се и умисмо, те одмах за посао. Ја сам савио лист, што сам брже могао. А и сви смо жељно чекали, да се дохватимо постеље. Сасвим је дакле појмљиво, зашто се несам ни обазирао на садржину тога броја, што се иначе никад није догађало.

Али за мало, опазим ја на друштво, да се необично на мене погледа од свију страна. Приметим, како се кришом гуркају и осмехивају а све некако испод ока погледају на мене. Када се потпуно уверих, да се све то мене тиче постадох немиран и збуњен. Шта је то на мени тако необичнога, да изазива општу пажњу? — Али на скоро опазих и то, да при савијању сваког комада цело друштво увек погледа на једну песмицу у листу, па се закикота. У тој забуни бацам и сам око на ту пе-

смицу. Кад, на моје чудо и највеће изненађење прочитах под њом своје потпуно име и презиме. Цело друштво прсну у смех, а мене обли стид и румен као жеравица. За неколико тренутака готово ништа пред собом не видох.

Имао сам једну књижицу, која се — не знам ни сам како — одржала и данас у животу. У њу сам уносио сваки свој стихотвор. Али крио сам је од свакога, као змија ноге. И ако је онда стихотворство код омладине било у моди, мене је било некако стид, да неко од старијих чита моје песме.

Али та књига није се могла сакрити од ока моје сестре. Она је једанпут покаже и Змају, а он изабра из ње песмицу, која му се ваљда најбоље свиђала, те је даде штампати у „Јавору“. Наслов пе-

смице је: „Србин сам Србин...“, у којој је Змај изменуо само последњу строфу.

Сутрашњи дан беше за мене права мука. Како да погледам у очи својим друговима, а особито професорима, који ће прочитати „Јавор“ а у њему и моју песму! Прође некако и то, те се ја осоколих више, него што би требало. Почео сам доста често да цвркућем по „Даници“ и др. неким листовима, што је трајало неколико година. Кад иза тога усахну у мени до дна појетички извор, — муза умукну, а ја се задовољих и са сухопарном прозом.

Тако вам ето ја загазих и залутах у поље наше књижевности нехотице, везаним очима. А ако сам до данас у лудо потрошио силно мастило, чрчкајући о које чем по папиру, с тога не кривите мене, него мога брата Јоцу.

М. Нешковић.

ШИШАНО КУМСТВО

У 26. броју овогодишњег „Бранкова кола“, уредништво нас упозорје на приповијетку „Стрижено кумство“. На крају тога чланчића моли да би му се саопштило што год опширније о томе народном обичају.

Пошто су се наши српски народни обичаји у Босни а нарочито у Херцеговини до данас најбоље очували, те се и шишано кумство још и данас са пуном вољом врши, то ћу у овоме чланчићу написати што знадем о томе.

Шишанијем кумством кумују се православни и мухамеданци међусобно, и мухамеданци опет сами између себе,

Шишано се кумство изводи највише у овим случајевима.

I. Кад се коме дјеца недају по помиру;

II. Кад се које дијете заболује па не може ни да умре ни да оздрави;

III. Кад се мире међусобне зађевице и крвне освете;

IV. Кад се међусобно ко замилује и

V. Кад се дјетету први пут коса реже.

Код извршења шишаног кумства у свијем

случајевима треба да је коса неначета — рођена — бива прије нерезана.

Које дјеца помиру, кад се дијете роди узме га бабица прво јутро по породу, па га изложи на раскреницу, а она се сакрије гдје год у прикрајак. Ко први нађе, прискочи бабица, подигне дијете и предавајући му га рече: „Прими куме кумство — Бога и светога Јована.“ Онај који је нађегао, обичај је да прими, те се тога обичаја свак држи. Ако је дијете православно, а православни је нађегао, онда му он буде крштени кум.

Ако је дијете православно, а нађегао мухамеданац, или ако је дијете мухамеданско, онда се врши шишано кумство. Шишано се кумство врши на свечан начин, као што ћу мало на ниже описати.

Исто се тако излаже дијете на раскреницу, кад се много заболује, те се у овоме случају врши само шишано кумство, па макар и православно на православно дијете наишао, јер се дијете по други пут не може кршћавати,

Кад се двије породице међусобно закрве, или иначе постоји између њих какве размирице, добри људи настоје, да их помире.

При помирби углави се колико ће породица једна другој дати шишанијех кумства. По себи се разумије, да је то само у случају ако једна породица мухамеданска а друга православна, или ако су обје мухамеданске; јер православни међусобно утврђују мир и мокрим — крштенијем — кумством.

Кад се двије жене заволе, онда једна другу зове да јој шиша дијете. То што чине и људи. Кад се дјетету први пут реже коса, онда се обично зове које милије чељаде из махале, да кумује ђетету. Код првог другог и трећег случаја, извађа се шишано кумство на свечан начин. Домаћин, који позива на кумство, спреми ручак и пиће као за свадбе или крснога имена.

На тај ручак позове своје најближе кумове и пријатеље, новог кума и његову најближу родбину.

Шишано се кумство врши прије подне, док дан још напредује. У највише случајева у млади понећељак или петак.

Пошто се сви позвани окупе, часте их кавом и ракијом. Када попију по неколике ракије, донесе мати дјетиња у десноме нарамку дијете, а лијевој руци ћасу воде. Ћаса је покривена новом марамом или чевром, а озго су врх мараме положене ножице. Када приступи куму, који ће дијете кумовати, говори му:

„Прими кумче, сретни куме“ или „Прими Бога и светог Јована, сретни куме.“

Тада кум узме дијете, па га три пута окрене од истока к западу, као што сунце иде, и сваки пут пољуби и постави на десно кољено, за тијем узме ножице, па ако је православни, одреже као на четири мјеста унакрет говорећи: Боже помози! Во имја оца и сина и светога духа амин!“ а ако је мухамеданац одреже са три мјеста, говорећи: „Боже помози, а срећо прискочи!“ или „Бисмилах“.

Косу што одреже баци у воду, а уза њу по који новац, дукат, талијер, а ако је богат и више. Ово је дар дјетету. Ону мараму или чеврму узме себи. Сад кума — дјетиња мајка — пољуби новог кума у руку, па онда остале који су се ту догодили. Нови кум се пољуби

са оцем дјетињим, па онда са свима који су се ту догодили љубе се обојица, а они им кумство честитају.

Иза тога се попије још која ракија, па се поставља софра и донесе вино.

Уз вино напијају се обичне здравице, као и другијем великим састанцима, само се на крају здравице дода: „И за сретнога кумства, да Бог да, да ви буде сретно и честито и по једну и по другу страну.“

По ручку се веселе и цјевају, и још по коју чашу вина испразне, па се онда разлазе.

При поласку дарива кума новог кума бошчалуком, а ипак му родбину, некога чевром а некога марамом. Отац дјетињи дарива кума каквом лијеном хаљинком, као: лијеп џамадан, ја фермен, лијену доламу, шал, или што од оружја; мале пушке, велику пушку, сабљу или велики нож, а има случајева, гдје му дарива и коња под опремом, или читлук земље. Ово потоње обично код помирења крвине.

До неколико времена позваће нови кум, кумче и родитеље му, као и најближу родбину своју и кумову, па ће се на исти начин провеселити, као и код онога те је звао на кумство.

При поласку опет кум дарива кумче и родитеље му, као ударје за добивене прије дарове.

Обично се кумчету поклони, крава ја која овца, те или остане код кума на приплоду, или је родитељи дјетињи, поћерају собом, те хране и њу и приплод, док дијете нарасте.

Ако се кумује мухамеданац и православни, онда се кума, — мајка дјетиња — не крије од кума и његове браће.

Код шишаног кумства у четвртом и петоме случају, почасти се само оно чељаде које је дијете кумовало а оно дарива дијете, новцем или хаљиницом.

Кумови шишаног кумства се пазе и слазе као каква велика родбина. Кумче поштује шишаног кума исто као и крштеног, а кум се брине и заштићава кумче.

Оволико о шишаном кумству у нашијем крајевима.

Мостарац.

СИМО МАТАВУЉ

— СВРШЕТАК. —

Ш.

Хајдемо даље, наставимо анализу пишчевих недостатака, и ако нам се хвала намеће свакијем кораком сама. Тако хоће овај наш критичарски занат; занат, као што се види, врло неблагодаран и врло педантан. Критика има дакле да замјери Матавуљу и његово гријешење против најмарске економије, рецимо јасније, против унутрашње симетрије својих приповједака. Оне нам се често виде као дивне зграде, које је архитекат њихов до неке висине тврдо и солидно подигао, па свеодједном наставио зидање старијем опекама, или, још горе, послје другог или трећег ката, прекрио здање шеваром. Гдјегод нам његово причање пружа овај други призор. Док се дивимо солидној грађи и краснијем пропорцијама темељних зидова, не можемо да се довољно ишчудимо настраном размјештају унутрашњих просторија; често пута налазимо кујињу тамо, гдје би морао бити салон, а трпезарија заузима мјесто собе за спавање. Оно су, истина, одаје све махом дивно насликане, а покућанство пробрано (Симо је у томе мајстор); ама, бадава, размјештај просторија одаје у инжиниру човјека... расијана. Напуштајући метафорски говор, морам рећи, е управ у очи упада, како писац често губи из вида главну мисао, главна лица својих прича, те на први план меће особе, које би имале тек друго мјесто заузимати, и обратно; а то се код њега догађа и са инциденталним сценама, које се кашто преко мјере развлаче, на штету главног факта и економије цијелога причања.

Један фрапантан примјер о томе имамо у приповиједи *Ново оружје*, којој је предмет узет из ратничког живота херцеговачке раје, и која је, иначе, као огледало племенског карактера једног дијела српскога

народа, без поговора, прекрасна. Ну, погледамо ли јој на унутрашње пропорције, наћи ћемо да је карактер оца Серавима Сточевића, настојника манастира душког, у њој апсорбовао сва друга лица, док оно што је, према натпису приче, требало да је у њој мали Тадија, јунак на „новом оружју (књизи), као што је Серавим био јунак на пушци и ханџару, долази тек при свршетку, пошто смо се дуго наслушали (а, ваља признати, не без задовољства) мудрих и јуначких подвига Серавимових.

Али гдје је тај технички размјер још и више повријеђен, то је у приповиједи *Љубав није шала ни у Ребесињу*, за коју је писац, као у накнаду за неједнаку обраду, разних момената у њој, смислио и парче заплета. Догађај се ове приче збива у Ребесињу, селу новске крајине, а јунаци су јој узети из трговачког сталежа у приморју. Двоје младих Ребесињаца, Раде Широковић и Станица Мргудова, завољеше једно друго још из раног дјетињства. И родитељи су им се донекла лијено пазили, али се одједном, ради трговачке утакмице, грдно заваде, тако да сада посташе најљући крвници. Но узалуд се они труде да и дјецу своју, помоћу сплетака, међу собом заваде; ништа им не помаже: дјеца неће за то ни да чују, но све једнако чезну једно за другим. Док се најзад Станичин отац, „скоројевић“ Мргуд, ријеша да своју ћерку — Широковићима за инад — уда за другог момка. И збиља, што смисли то и започе, али му посао не испале ље за руком! Дјеца су се потајно договорили, а у очи саме свадба нестане напрасно цуре из очинског дома. Шта је? шта није? Раде и Станица побјегоше преко Херцеговине у Дубровник, а одатле право... у Америку.

Као што се види, гатка, на којој се радња оснива, није никаква новост. И други су прије Матавуља овај исти мотив обрађивали, а, да остале и не спомињемо, велики Шекепир у својој трагедији *Ромео и Јулија*; ну, поред свега тога, Матавуљ је опет успио да на том старом романтичком каневасу (несрећна љубав двоје младих срдаца у опрјечи са мржњом завађених родитеља) изведе врло интересантну причу, но која би много интересантнија била, да се писац поље подухватио да разне дјелове у њој прама стожерној мисли разради и да главнијем фигурама већег маха и рељефа да, као што га је, обратно, дао фигурама споредним. И заиста, док нам је до ситнице развио карактере Мргудов и Станков, дотле су карактери двоје љубавника тек обрисани и, што се управ не да појмити, они се кроза цијелу причу никад и не састају, као да се у цијелој ствари не ради о њиховој незадржљивој љубави, већ о занатској суревњивости њихових родитеља. Сувишно је напомињати колико је драматскога ефекта тијем одузето приповијечи, која се на крају (без никакве нужде) утиче још и ономе бјежању . . . у Америку, као да отмица не спада од старине у обичаје српског сеоског народа, и као да не шћаше бити довољно да се бјегунци склоне и преноће гдје у околици, па да се њихови „страшни“ родитељи одмах укроте и умилостиве!

Понављам: мени изгледа као да Матавуљ нема стрпљења да се у својим причама на главним особама заустави, па да их лагано и пажљиво развије и умјетнички дотјера, већ бих рекао, као да је њему најпрече да протури *етнографску* грађу, коју је наурио у својој причи употребити, па макар која била особа, коју ће срећа запасти да ту грађу колпортише. Кад је у том погледу своју врећу истресао, онда је њему понајчешће довољно неколико потеза, па се одмах жури крају. Та је журба, не треба доказивати, нашкодила умјетничкој

љепоти и јединству многе Матавуљеве приповијетке. Да остале не помињем (а немам их све ни при руци, нити су ми, ваљда, све познате), навешћу још само приче: *Сврзиманшија*, *Преображења* и *Два именењака*, које су, више мање, све у том смислу оскудне.

Друго је сада питање, је ли та етнографска грађа сама по себи примамљива, и може ли јој бити мјеста у причању. Што се мене тиче, ја мислим у опће да може, а донекле и мора; у Матавуљевом случају пак поготово. Али се, с друге стране, не да порећи да у приповијечи факта и лица треба да се групишу око једног главног, стожерног догађаја. Без тога приповијетка нема, нити може имати оног јединства, које се поставља као главни увјет за сваки саставак ове врсте.

Јер треба разликовати приповијетка од романа. У приповијечи се обично причу један догађај, који не трпи да се непотребним дигресијама читаочева пажња од њега одвраћа; у роману се, напротив, редовно прича један живот, или неколико знаменитих момената из тога живота; па док је у првом случају потребита највећа збијеност, у другоме се, без велике штете за јединство радње, може кашто причати и малко насумце, без обзира на строгу армонију дјелова са цјелином. Напошљетку, и живот је само низ појавâ, које нијесу свагда међу собом у непосредној вези, него им се често трагови губе и опет надовезују по самовољи случаја. Узмемо ли добро на ум ову битну разлику, објасниће нам се одмах зашто је Матавуљу, према његовом темпераменту, много срећније за руком испала шира приповијетка, дајбуди роман, кад се у *Бакоњи Фра-Брни* подухватио да нам оцрта слику католичког манастира у далматинском загорју, са свим карактерним особинама далматинског фратра и кавца. Ја, до душе, не мислим да је тачно оно што је, у својој лијепој оцјени овога дјела, казао у „Љетопису“ Матице Српске*)

*) Види број 175. „Љетописа“.

мој пријатељ Милан Савић, наиме: да је плагијат природе и људске нарави исто-вјетан са умјетношћу, и да је, према томе, згољно подражавање природе и човјека посао у ком би требало да се вјежбају сви писци; али то добро знам (и у томе сам потпуно сагласан са Савићем), да је такав плагијат пошљедња цијељ свијех радова Матавуљевих, који не ствара особе и ситуације причања ради, него обично прича и слика ради особа и ситуација, што их је у животу уочио. У томе, како сам у почетку казао, лежи његова снага, али, по моме схватању, и његова слабост. Умјетност, ма како се о њој мислило, не може да буде проста имитација природе. „Једино страшћу прожете и конпемплативне душе, вели Хумболт, знају да тумаче како ваља природу.“ Прави умјетник саздаје оно што је уочио, баш зато, што је умјетник; али његово дјело није проста имитација него трансформација, дотјеравање природе према својем обрасцу унутрашњем. С тога се ја Матавуљу највише дивим онда, кад га видим да као умјетник-створац своју грађу савлађује, кад из његова дјела проговара његово ја, израз његове душе, што је за мене много интересније од онога што се обично сматра *реалним* животом, а што је најчешће само љуска тога живота.

IV.

А такав је умјетник-створац понекад знао бити и Симо Матавуљ. Он је то био нада све у оним својим окрајим сликама из живота црногорског (*Света освета, Како се Лашинче оженило, Покајан грјех, Стошнар* и т. д.) у којима се обично развија један цигли, једноставно смишљен и красно изведен факат, којему је ефекат с тога неизбјежан. Типови су у тијем сликама живо нацртани, природни, па опет зато оригинални, те читаоца подсећају на оне тучне медаље у крупном рељефу на којима се салици истичу највећом прецизношћу и очевидношћу. Те су кратке приче

нашој читалачкој публици одвећ добро познате, а да је потреба, да им овдје излажем предмете и истичем цијену. У њима је Матавуљ најбоље показао ону своју прирођену вјештину, у којој је свога старог мајстора Љубишу далеко надмашио, бива: како сд дијалог води и како се два лица у додир стављају, а да би се пред читаоцем што видније истицала и на њега дјеловала самијем чаром свога говора.

Али има још нешто, са шта бих ја Матавуља, поред свих његових техничких мана, дигао, као умјетника, изнад свијех данашњијех приповједача српскијех, а то је његово познавање, не само српског националног карактера, него и људске природе у опште. Он ту природу познаје не само као природни филозоф и опсерватор, који је у животу сам своје опаске чинио, него и као учен и начитан Србин, који је о људској сфинги много и из туђијех књига дознао. Том је образовању пишчевом много допринијело познавање модерних језика и литература, особито народâ латинског соја, у првом реду Француза, у којих је Матавуљ често узамљивао тоциљ, да на њему наоштри свој књижевнички алат. Нећу порицати: можда је песимистички правац Золе и Мопасана, и оно њихово смишљено занемаривање унутрашње психологије на корист детаљног описа живинских нагона човјекових; можда је тај прећерани натуралистички правац на српског приповједача у неку руку и неповољно дјеловао; али, у накнаду зато, колико ли је занатских тајана Матавуљ од њих научио, особито што се тиче бистрине у причању и мајсторије у сликању лица и амбијената! Пријатељи претежно психолошких студија (а у ове спадам некао и ја) рећи ће можда: е па то није баш тако мучна ствар, кад су лица и ситуације онако једноставне, као што су обично Матавуљеве! Сјем тога, он од својих особа показује само вањску страну, њихова дјела и покрете! — Но није баш тако, како се мисли. Стварати здраве и жилаве људе,

како их у животу гледамо, није свачији посао, јер се хоће много више умјешности за стварање „живијех“ чобана, неголи филозофа који личе на лутке. У осталом, не може се казати да је Матавуљ махом занемаривао душевну страну својијех особа, и ако јој није, додуше, предност давао. Шта више, међу задњим радовима, којима нас је Матавуљ обрадовао, има једна новела, која се по својој форми и суштини издваја од свих осталих прича његових, а која је састављена скроз и скроз на основи психолошкој. То је приповијетка *Мала жртва*, наштампана у мајској свесци лањскога „Деда“. Треба само прочитати пре-красан увод те новеле (јер је то, управ, нека врста новеле у новели), па да одмах уочимо једно ново лице Матавуљева талента који је овом радњом показао да му интимне жице срца људскога нијесу мање приступачне од онога, што је Зола суровим изразом назвао „la bête humaine“. У *Малој Жртиви* приказује нам писац врло зналачки интиман брачни „tête-à-tête“ двоје младих супруга, након једног самог мјесеца заједничког живота. Муж је малко „омучен“ филозофијом, па би радо да се упушта у мудровања, али га жена, која га истински воли (глуво је доба ноћи, а при том и мјесечина) непрестано дозивље к себи и задржава на практичном терену стварности, а то је као рећи: на терену своје љубави. Из тога је контраста писац добио најљепше ефекте за своје причање, које је, тамо амо, проткано прелијеним досјеткама и опсервацијама о људској сујети, о женској кокетерији, о љубави и т. д. У неко доба жена, за коју је млади муж донекле још неријешена загонетка, навали на њега, да јој исприча какав свој љубавни доживљај из доба момачког. Он се испрва нећка, ал' најзад пристане да јој учини ту „малу жртву“, и стане причати. То се причање, које и јест управ стожер цијеле приповијетке, врти око једне старе љубавне пу-столовине, у којој улазе три лица: „он“,

„она“ и „преварени супруг“, који се из ове афере, за овај мах искобеља „неокруњен“, у здравље једног Фејеовог романа, који у психолошком моменту задржи својим племенитим моралом „њу“ и „њега“ на рубу — прељубног злочина.

Додуше, овој би се причи могло много што шта замјерити у погледу „вјеродостојности“ некијех призора, који ће можда некеме изгледати одвећ дрски и, у најмању руку, психолошки и физиолошки довољно не оправдани; но то је у овај мах ствар споредна; главно је то, што нам је у овом саставку свом Матавуљ даровао приповијетку сасвим новог жанра, приповијетку на основу психолошке анализе, што је у његовом приповијетачком раду новост пуна интереса и лијених обећања за будућност. Што се мене тиче, ја сам у њој уживао чак и у оним проласцима, гдје су ме неке сцене својом сумњивом наравношћу, малко и шокирале; а уживао сам с тога, што ми се чини, е је ово поље на ком би Матавуљ могао и морао најуспјешније радити. Јест, истина је жива оно, што у овој приповијетци његов јунак својој младој невјести каже: „Више ме привлачи један, ма и најмањи покрет душе човјечје, него ли величанство било каквог природног призора.“ Златне ријечи, које на крају крајева, у најкраћем слогу формулишу један знаменити пасус великог критичара Сент-Бева, с којим ће ваљда најзгодније бити, да завршим ову своју можда и сувише „импресионистичку“ студију:

„Réalité, tu es le fond de la vie, „et comme telle, même dans tes aspérités, même dans tes rudesses, tu attaches les esprits sérieux, et tu as pour eux un charme. Pourtant, à la longue „et toute seule, tu finirais par sassasier, „par rebuter: tu es trop souvent plate, „vulgaire et lasante. Dans l'art, il et „faut le sentiment, un coin de sympathie, un rayon moral, qui te traverse „et vienne t' éclairer.“

Ја бих дакле желио да се Матавуљ горњих својих ријечи, као и овога Сент-Бевљева пасуса, чешће сјећа за писањем столом, јер је у њима, како се мени чини, садржана језгра сваке здраве естетике и тајна сваког трајног успјеха на књижевном пољу.

А Симо Матавуљ, ако иједан српски

приповједач, има сва својства, све услове, да тијем правцем пође; он, који нам у чистоћи и гинкости језика, у богатству и пробраности реченица, у љепоти и природности стила, може бити свима — бар нама вршњацима својим — и учитељ и узор.

Марко Цар.

Беатрица Дантова и Лаура Петрархина

Паралел и основна идеја.

Професор Лазар Т. Перовић.

Два највећа преставника италијанске литературе: Данте и Петрарха, први ненадмашиви енциклопедиста средњих вијекова, који им заједно лабудову пјесму, а други украс италијанске лирике, живи сликар туге и радости, преко својих љубезница излише нам све богатство свог душевног свијета, али се и по погледима и по осећањима далеко развијаше, што није никакво чудо, кад се зна, да се дух првога развијао под утисцима богословско-философских погледа средњих вијекова, док се други питао укусима класичне старине; уз ово и ток њихове бујне младости врло различито тежијаше: док се Данте потуцаше по туђем свијету, далеко од свог родног краја, као жртва својих високих идеја, које га доцније уздигоше, просто да речем, као идола читаве образоване Јевропе, дотле Петрарха уживаше све дарове срећне младости. Све се ово живо одазва на предмете њихове љубави: Беатрицу првога и Лауру другога, које и по духу и по идеји престављају два сасвим различита типа, као што и љубазник Лаурин својим душевним особинама не припадаше оном свијету, у којему љубазник Беатричин свом душом живљаше.

Дуго се сумњаљо о стварном постојању ових двјеју италијанских љепотица; држало се, да су то фиктивна лица, која је створила жива фантазија и уображење пјесниково, као символ њихових апстрактних погледа; али се доказало, да су то заиста лица историјска, која су својом

ванредном чаробном љепотом заплијенила наше јунаке.

Још као дјетенце од девет година, Данте на неком фамилијарном празнику спази први пут вреницу своју Беатрицу, која распали срце младалачко у највећој мјери, те осјети, да „incipit in vita nova“ (почиње се нови живот) и под притиском тог првог упечатка она се сли нераздвојно с његовом душом, као чудо женске љепоте. Данте њу обожава, страсно љуби, платонски љуби, али . . . идеално. — Не жели никаквог објашњења у љубави, избјегава је, боји се у сусрету с њом да ступи у разговор, а још мање да јој излије своје срце. Беатрица се удала за другим неким, није срећна у брачном животу и у цвијету младости умире. Данте је дирнут у најосјетљивији живац своје душе, која је изгубила већ своју појезију; у очајању је; мрзи све, што му је најмилије било. Беатрица је умрла, али онај упечаток бујне младости све се већма распаљује, те се пред очима Дантовим вије пластички лик његове идеално-узвишене Беатрице. За њега сада овдје на земљи љубави нема; — опоетизирани идеал, италијанска љепотица „madonna gentile“ у машти појета постаје небеско биће, које станује у рајским просторијама. Данту оживљује високи идеал његове љубави, за њ' наступа други живот, али да проникне у њ', он је скројио план, како да освијетли свјетлошћу љубави више сфере вјере и знања „removere viventes in hac vita de

statu miseriam et perducere in statum felicitatis^{*)}. Да би успио у овоме, он је узео на себе улогу реформатора и учитеља, коме је дужност, да поправља друштво и да му покаже пут срећнијег живота, као рефлекс идеала божанствене љубави и савршенства, за којим одавно чезне душа пјесникова, он је нашао надземно биће, помоћу којег његова душа оживљује љубав хришћанску и сада Беатрица, при свој својој пластичној рељефности вјештачког сликања, постаје симболички лик, који израђује бујна фантазија пјесника мистика богослова, што посматра свијет кроз призму мистичко-богословских погледа.

У „Divina comedia“ загробне области трију царстава: inferno, purgatorio et paradiso сачињавају велико надприродно здање, кроз које Данте фантастички путује уз пратњу свог омиљеног Виргилија, којег сматра као хришћанског пророка. Описује нам успут стање душа, које срета; али га кроз накао подузимље ужасна језа и страх, те се држи добро за Виргилија: „tu duco, tu signore et tu maestro mio“; пење се мало по мало до области, из које прозире у највише тајне вјере и открића, примиче се рају, гдје га срета „donna beata e bella“, која сједи до божанствене Дјеве, а од њене љепоте Данте би чисто пао у несвијест: „o splendor di viva luce eterna“ (о јарки блијеску вјечне свјетлости). У овом путовању Данте, уз црте из својег сопственог живота, услијеће догађаје из историје Италије, износи богословске и политичке погледе у алегорији, слика нам унутрашњег човјека, а тим хоће да покаже истину својих црквено-политичких погледа.

Обратимо се сада Петрархи и његовој дами срца —

Идеал љубави његове то је „Madonna Laura“, то „чудо благости, право сунце, звијезда љепоте, која ме води к небу лаким правим путем“. Он је први пут виђе у цркви св. Кларе и тако га занесе, да се сâм чуди, како може спољашња љепота да на њ' учини тако силни, заносни, чарајући утисак. Спази јој очи испод

њене копрене и у својим сонетима, који су, с малим изнимком, окићени њеним именом, срањује их са звијездама, које ласкаво трепећу; помиње њену заплетену жуту косу, која јој се низ плећи просула; упоређује њене румене образе са бијелим и црвеним тек убратим цвијећем, које цвати у златном суду и т. д. И у шетњу је често сретао: гдје-кад би му се умилно осмјехнула, гдје-кад и проговорила ријеч и у томе је сва спољашња историја његове љубави, која се продужавала преко 20 година. Таквим начином није љубав Петрархова просто платонска, створена уображењем; donna Laura не прелези у сферу идеалности, као donna gentile Дантова. Петрархова је љубав права, фактична, реална, земаљска љубав, испуњена обичним радостима и невољама, али на жалост... несрећна. — Лаура је удата за другим, те је и љубав Петрархова сва без наде: бори се са собом; оће да је заборави, да се од ње удаљи, плаче, жали се на самог себе, на судбину своју „Io son un di quei che l' piagner giova“ — (ја сам један од оних, коме су сузе утјеха) ове ријечи најбоље нам карактеришу тон и садржај свију сонета, у којима он оцјевава своју Лауру, одакле избија права елегика.

Ако сада сравнимо Беатрицу и Лауру, опазићемо идеју врло различиту: Беатрица је, истина, лице историјско, али ипак не пружа она Данту љубави овђе на земљи, не радује га; — она је симболички лик, који слика машта италијанског генија, мадона италијанског вјештака. Беатрица је небеско биће, помоћу којег нам пјесник слика онај духовни универзум, који се преставаља погледу мистика богослова. Она је женскиња, апотеоза љубави пјесникове и симболички нацрт оних узвишених особина, које нам даје религија. — Све нам је то Данте изнио у живој слици с музикалним језиком, који му је vas terra rima, а све нанизано у најсавршенијој архитектурној симетрији.

Петрархина је љубав обична, земаљска љубав, испуњена обичним смртним радостима и невољама, Лаура на свагда остаје жена, а сва њена савршенства чаробне љепоте, која доводе пјесника до усхићења, то су савршенства обичне

*) Покренути оне, који живе у овом животу из стања невољног и превести их у стање среће.

италијанске љепотице. Петрарха је свуда искрен, прост и природан; мало је ту дантовске алегорије; не задовољава се он тек да нам каже, како му је Лаура красна, већ хоће просто да нас наћера, да и ми подијелимо са њим такво осећање, при чему се одликује јарком живошћу лирских слика. Он воли своју мадону и послије њене смрти; набраја у памети сва она мјеста, на којима је сретао; душа му је пуна меланхолије; живот је готов себи одузети, да се не сјећа, шта очекује његову грешну душу.

У својим стиховима „In morte di madonna Laura“ јадује нам он јаде свог препуклог срца. „Ја пјевам — вели он — ја плачем, али не

налазим мање сласти у сузама, него у пјевању“. Све оно, што је у младости преживио црта нам он у најљепшим сликама пеизажне живописи; а, не налазећи одзива са стране, пушта се у просторије својег душевног свијета, те своје душевно стање обукује у раскошне живе ликове бујне фантазије и ми просто осјећамо његову тугу из хармоничких акорда његових китица, од којих се свакоја завршује жалосним уздахом. Из свега избија богата ритмичка разноликост, пријелив стихова и хармонија звукова, која долази до музикалне композиције, чим се правилно наслађивати може тек музикално ухо и њежно италијанско срце.

Из „Дјетињства Александра Сергијевића Пушкина“

од В. П. Авенаријуса. С руског превела В. Иванишевићева.

12. Августа 1811. год., у 9 сати прије подне, пролети по Невској улици мала кочија, и у њој човјек од 26 година, добро познати Александер Ивановић Тургеев. (Рођак знаменитог руског писца И. С. Тургеева).

Александар Тургеев бјеше човјек са особитим способностима и душевним врлинама, те се брзо дочепа високог чина и дужности. Он никад није водио бриге о својој каријери, него вазда о туђој.

Тако и јутрос, не гледајући што се волио излежавати у постељи, он се дигао раније ради дјетета од 12. г., чију је судбу узео у своје руке. Овијех дана морао се у царском селу отворити лицеј, у који је, пријатељ Тургеева, Сергије Лавовић Пушкин и желио послати свог старијег сина *Александра*. Дијете је, по препоруци Тургеевој, било примљено, само је требало најприје положити испит.

Тургеев је довео малог Александра Пушкина у Москву, па ево јутрос иде, да напомене вјетрењастом дјетету, и још вјетрењастим његовом стрицу, да је баш данас испит.

Стриц Пушкинов Василије Лавовић писаше пјесме и високо уздизаше свој пјеснички дар. Тургеев се надао, да ће га затећи гдје пише и није се преварио.

Василије Лавовић, малехан и дебео човјек, сјеђаше за столом с пером у руци. Око њега ходаше са врућијем машама слуга Игњатије и коврџаше му косу.

— Ја ћу вас, Бога ми, господине опржити! — чешће понављаше слуга свом нервозном господину, који се на све стране окређаше. — Само покушај — рече он.

У то улезе весео Тургеев.

— Та скините више ту мараму с врата — рече он — ето вам је коса доста намјештена. Сад брзо навуците фрак. Је ли вам синовац готов?

— Разумије се, рече Василије Лавовић и њих оба пођоше у Александрову собу за спавање. На вратима стадоше као укупани. Он још и не мишљаше устајати, али и не спаваше, него на малом комадићу папира писаше нешто.

— Врло врједно дијете, како рано устаје! — рече му стриц прилично строго.

Чувши стричев глас, млади се Пушкин трже, па брзо и перо и рад сакри у постељу.

— Залуду кријеш, мој драги, кад ево доказа — рече му стриц показујући на мастионицу.

— А што је најглавније — рече Тургењев — мастило се неће дати опрати са чашафа.

— О, опраће се — рече гласно смејући се мали — али шта ћу кад ми је један стих, као клинац стао у глави.

Стриц га мрко погледа, а Александар, примјетивши тај поглед, стаде се још гласније смијати. При смијеху његово доста ружно, црикасто лице, африканског типа, окружено са жуткастом заковрченом косом, сасвим се промијени. (Косе Пушкинове почеле су црнити тек од 17-те. године). Усне му се раширише и показаше два реда дивних, бијелих зуба, осмјех му поста несташан и умиљат, а паметне очи испод црних обрва засвијетлише се особитим сјајем. Тај мали арап поста смијући се — права љепота! Стриц се још више мргођаше.

— Па ево стрико и ја идем по вашим стопама — рече Александар.

— Да се таки балавац сравни са мном — рече достојанствено стриц, ушмркавајући бурмут у свој крупни нос. — Моје заслуге на рускоме Парнасу познате су свакоме. Моје се пјесме и после уче на памет. А зашто? За то што да тако танке сатире није дошао ни Крилов, ни Дмитријев. Ево слушајте!

Он достојанствено коракну, диже десну руку и готов бјеше декламирали, да га Тургењев не прекиде:

— Већ је 8½ сати, а у 9 је испит.

— Ама само слушајте почетак! И овдје Василије Лавовић поче декламирали.

— И тако даље — опет га прекиде Тургењев.

— Па то је стрико узето од Фонвизина и у њега има тако нешто — рече Александар.

— Шта? Како? Ја узео од Фонвизина? И увријеђени стриц уфати синовца за ухо па га диже с постеље. Александар онако необучен скочи, счена објема рукама дебелог стрица око паса, и поче с њим брзо вртити по соби, пјевајући, валцер најпознатији у то доба.

— Пушти!... Махнитове!... крешташе јадни Василије Лавовић, окрећући се даље по соби.

— А хоћете ли се срдити? питаше још вртећи га Александар.

— Не... не ћу... само пусти... да ми душа мирно изиђе.

Александар рашири руке и Василије, као врећа, паде на најближе канабе.

— Ух! што ме ова Махнитина измучи... Ево си ми и бурмут просуо, и кошуљу... скушљао... ух!...

— Обуците другу.

— Знаш ли ти да ти се баш вријеме облачити.

— Јест. Брзо Александре јер ћеш закаснити — потврди Тургењев.

Александар се поче брзо облачити.

— Али пјесник из тебе никад неће изићи! избади љутито стриц.

— Само још што нисам признао као ви — шалио се мали. — Ви имате своју поему, а и ја своју: *La Foliade*.

— За коју ти је учитељ Русло уши истеглио.

— Из зависти, стриче, јер је моја била боља од његове. Затим ја имам и комедију: *L'escamoteur* коју сам ја сам једном престављао. (Пушкин је у раном дјетињству писао све на француском језику).

— И ту ти је комедију твоја сестра Олга извиждала.

— Ти сувише захтијеваш Василије Лавовићу — рече Тургењев — од 12-годишњег дјетета. Али његове пјесмице приличите су.

— Какве пјесмице? Све је то на француском језику.

— Не, мени се чини да у овом дјетету гори прави пјеснички огањ. И сад ми се пред очима преставља једна слика: ти си једном нешто деклемирао, са свију те страна слушају обиљни људи, а уз саму твоју столицу прибило се ово дијете, па блијело, узбуђено, несмијући дахнути, не скида с тебе очију и гута сваку твоју ријеч . . .

Охрабрен овим ријечима Александар се ослободи:

— Јест, има људи који и сад признају у мојим дјелима таленат — рече он сијевајући очима.

— Охо! — рече стриц. — Па који су то људи? Твоји вршњаци?

— Не, одрасле . . . госпођице . . .

— А које то госпођице?

— Па све познате. Сјећате ли се кад смо били на сијелу у Воронцова. Тамо су ме све присутне госпођице молиле, да им запишем што год у споменицу.

— И ти си написао?

— Јесам.

— Свакој?

— Јест, свакој.

— Е па свеједно. Руски пјесник никад нећеш бити.

— Хајде да се опкладимо.

— Не ћу. Него ето ти си већ готов. Хајдемо пити чај.

Тургењев зафали на понуди и оде кући. За мало послје њега упути се стриц и синовац на испит.

Испит је морао бити у кући министра просвјете грофа А. К. Разумовскога. Било је девет сати, кад су два Пушкина тамо стигли.

— Е па како је? упита стриц синовца — је ли те почела фаћати грозница.

— Ни мало — храбрио се Александар.

— Е па зашто си ми се тако најежио? Дај ми руку, да ти видим пуле.

— Ох, доста је стриче. Пустим те . . .

Они се почеше пењати уз широке степенице.

На средини степеница сретеше једног старца адмирала, који се одмараше, и с њим два дјетића од 12—13. г. Пушкин брзо прође испред њих. „Сигурно је и њему испит као и нама!“ рече један од оне двојице, на што се Пушкин окрену. Његов се поглед сукоби с погледом једног од она два дјетета, и оба се осмјехнуше. Од овог погледа Пушкину одлахну на души и срце весело заигра, као да је знао, да ће му то дијете бити у будуће најбољи друг.

У великој сали бјеху сви ђаци на окупу. Наравно да је сваког пратио ко год од својте.

Василије Лавовић приђе к' једном генералу и завеза с' њим разговор. Он бјеше на синовца и заборавио.

Међу тим Пушкин окрећаше се око себе, не би ли нашао празно мјесто да сједне.

— Та сједните код нас! зазвони близу њега дјетињи гласић.

Пушкин се окрену: на сусједној клупи сјеђаше једна дама, дјетић око 14. година и мала дјевојчица од 5 година, дебела, бијела, жутокоса и несташна. Она диже на Александра своје као небо главе очи, па га махну ручицом.

— Ево овдје . . . близу брата. Тосја, помакни се! Брат се помаче и Пушкин зафаливши сједе. Затим испод ока погледа сусједа: он бјеше блједоликаст, озбиљан и у модрим наочарима.

— А одакле сте ви? упита га Пушкин.

— Из Москве.

— И ја сам из Москве.

— И ви? обрадова се мала — Е па како се то нисмо путем срели? Ми смо дошли јуче, а мама је слаба па је остала у Петрограду.

— Та хоћете ли уђутати једном Мими!“ рече јој учитељка.

Али језик Мими није могао мировати:

— А колико вам је година?

— Дванаест, одговори Пушкин.

— Дакле је браца старији, њему је настала четрнаеста година. А како вам је име?

— Пушкин, Александар Сергијевић.

— А мој је браца барон Антон Антоновић Дељвиг.

— Дакле сте ви нијемац? упита Пушкин младог барона.

— О не! одговори он. — Наши су прађедови били нијемци, али сам ја рус душом и тијелом, православне вјере, а њемачки готово не знам ништа.

— Као и ја! обесели се Пушкин — Значи да ћемо заједно у друштву обојица панути на испиту.

— Ви нећете панути ако говорите француски. Онда ће вас испитивати на француском језику.

— Е онда се не бојим.

— Благо вама, рече Дељвиг (у будуће исто руски писац), — али ја ни у чему нисам тврд. Нешто слабо здравље а нешто лијен од природе...

— О, у лијености вам уступити не могу — викне Пушкин.

— А ко вас је учио, упита барон.

— Многи, више ми се учитеља промијенило. Али највише ћу бити благодаран мојој гојиљи Арини Родијоновој. Она нас је свију одгојила. То вам је извор пословица, загонетка, народних пјесама, прича и т. д. Ја сам по цијеле дане проводио сједећи код ње и слушајући је... Ако послѣ свега овога ја не будем пјесник, онда не знам шта ће бити од мене.

Сва пажња присутније би обраћена на познатог нам старца адмирала и оно двоје дјеце, који тек сад уђоше.

Василије Лавовић остави генерала и приступи к' старцу:

Јесу ли вам ово, милостиви господине, унучад? упита он адмирала.

— Јесу.

— Ви ме можда и не познајете? Ја сам Василије Лавовић Пушкин руски пјесник.

— Чуо сам нешто о вама. И ви сте сигурно довели кога на испит?

— Јесам синовца Александра.

— Какво је дијете? Је ли несташно?

— И преко мјере. Врло је вјетрењаст, али му је мозак развијенији него у многог одраслог. Па како је начитан! Он вам је прочитао и Илијаду и Одесеју и Плутарка и све новије енциклопедисте....

— Хм... А на каквом то језику?

— Све на фринцуском. Разумије се да му је рано, али он у томе ужива. — Александре, доћи овамо! викну стриц. — Дозволите да га упознам с' вашом дјецом.

— Нека, нека, ваља да се упознају.

Ала сте дивљаци. Та барем рукујте се.

Дјеца се стидљиво руковаше и једно другом преставише. Пушкин одмах опази како им је презиме слично с' његовим: оном дјетету, с чијим се погледом срео Александар, било је име Иван Пушчин, а другом Петар Пушчин. Једно дијете, које сјеђаше покрај њих и пажљиво мотраше на разговор између његова три врсњака, запита госпођу, која је до њега сједила: „мама, идем им се и ја преставити?“ Па брзо скочи и поклони им се с' ријечима:

— Дозволите да се и ја преставим: Константин Гурјев.

Пушкин се устезаше пружити руку томе наметљивом дјетету. Али Гурјев бјеше чисто обучен, очешљан, па и намирисан. Очију бјеше некако оштрије, које му леђаху на све стране.

Не би им суђено да се дуго разговарају, јер адмирал бјеше позван к' Разумовском, па с' унуцима уљезе у његову собу.

Василије Лавовић поведе синовца генералу књазу Горчакову, да га представи његовом малом сину. Млади књаз бјеше заиста дивно дијете: „Ево анђелске душе, одма се види — рече у себи Пушкин — а не као онај Гурјев.“

У то исто вријеме притрча Гурјев и к' младом Горчакову, па се и њему исто представи. Горчаков се с' њим радије разговарао него Пушкин. У то почеше ђаке

прозивати, да виде јесу ли сви на окупу. Сваки је морао одговарати: „Овдје сам!“

— Кухелбекер Вилхелм!

— „Овдје сам“ одговори њемачким акцентом једно друго и неспретно дијете.

Гурјев се наже и шапну Горчакову: „Какав је гадан, прави дугулендо!“ Пушкину се није допало ово изругивање: „Већ је показао звијерске нокте!“ промисли он.

— Пушкин Александар!

— „Овдје сам!“ викну он јасним гласом и сам не знајући зашто искочи на средину сале. Сви се около насмијаше, а он збуњен врати се на своје мјесто. Гурјев опет нешто шапну Горчакову.

— Сигурно се мени руга! промисли Пушкин. Наједанпут разговор преста, у сваког срце закуца: једно дијете бјеше већ одведено на испит!

Наскоро дође ред и на барона Делъвига. У Пушкина погмилише мрави по леђима, а лед га поче хваћати. Послије неког времена врата се отворише и млади барон изиђе...

Али, Боже милостиви! каква у њему промјена! Објесио главу и једва ноге вуче...

— Тосја! викну тужно мала Мими, па загрли брата. — Зар си пропао?

Он ништа не одговори, него сједи до Пушкина.

— Ама кажи ми, јеси ли пропао или не? запиткиваше га даље сестра.

— Чини ми се да сам пропао, прошапута Делъвиг. Сестра га грљаше и тјешаше.

Пушкина тако бјеше ова сцена занујела, да није ни чуо, како су њега изазивали.

— Дакле Пушкина овдје нема, рече изазивач.

— Александре тебе зову — рече му стриц — хајде брзо и што је најглавније, не клони духом.

— Желим вам најбољи успјех, рече му срдечно Делъвиг.

— Хвала, промрља Пушкин и храбро размахивајући рукама улезе у отворена врата.

Али га одважност изневјери и кад се приближи к' столу, покривеном зеленом чохом, ноге му почеше клецати, а пред очи хваћати се тама.

Он није био у стању ни једно присутно лице разгледати, само је осећао њихове погледе, који су га пржили и магнетизирали.

— Је ли вам своје писац Пушкин? запита га нечији старачки глас.

И прије него што је Александар одговорио, нечији други, али познати њему глас рече:

— Оно је, ваша свјетлости, његов прави стриц.

Александар се мало ослободи и разгледа све присутне. Право према њему и за средином стола, сјеђаше старац у орденима, по свој прилици то је сам гроф Разумовски. С десна до њега Пушкин позна самог директора лицеја, Малиновскога.

— Је су ли вам познати остали руски књижевници, осим стрица, упита га Разумовски.

— Још како — рече слободно Пушкин -- Димитријев, Карамзин, Жуковски, Баћушков, сви су ти у нашој кући бивали као домаћи.

— Ја вас не питам о вашим личним познанствима — рече оптро гроф — Питао сам вас јесте ли читали производе наших бољих писаца?

Пушкин се опет збуни и тихо рече:

— Чини ми се, да сам све прочитао.

— Све, баш све?

— Јест све књиге што су биле занимљивије у библиотеци мога оца, која садржи преко хиљаду књига.

— Заиста чудни су ти родитељи који су вам дозвољавали да све читате. Сад кад сте све прочитали интересира ме знати, кога ви држите за најбољег руског пјесника, сигурно стрица — рече пронично гроф.

Пушкин плану, али се савлада и мирно рече:

— Мој стриц има врло лијених пјесам, али најбољи је руски пјесник Ломоносов.

— А Кантемира сте и заборавили, или можда о њему нисте чули?

— Кантемир за ме није пјесник: пјесме његове режу уши.

— Охо?

— То многи и осим мене говоре. Сада држе да је најбољи Державин, али његов је слог натегнут, код Жуковског и Баљушкова он је много природнији.

— Баш одважан критичар! рече гроф. — А сад господин професоре пређите на пропитивање.

Један се од присутније окрену Пушкину па рече:

— Кад сте толико прочитали сигурно сте што год и напамет запамтили?

— Јесам много.

— Напримјер знате ли што год из Карамзинове: „Марте Посаднице?“

— „Зазвонише звона и задрхташе срца у Новгороду, поче говорити Пушкин мирнијем гласом. — Главе породица кидају се из наручја жена и дјеце, па хитају на позив домовине. Надежда, страх и љубопитљивост овлада је свакијем...“

Професор прекиде младог деклематора.

— Почетак сваком је познат — рече он — него знате ли ви опис појаве Мартине међу народом?

— „Тишина бјеше настала — отпоче без премишљања Пушкин. — Наједанпут се народ заколеба, зачуше се усклици: „Марта, Марта!“ и она изићи пењући се величанствено уз гвоздене степеннице... Туга и достојанство бјеху описани на њеном блиједом лицу...“

— Види се да сте даровити — рече гроф — а и декламираете добро. Сад господин професоре пријеђите на граматiku, а ви идите к табли да видимо како сте с' ортографијом и краснорисом.

Пушкин, што му професор диктираше, исписа на табли немарнијем и кружнијем

рукописом, и учини неколико пегрешака. У опште из граматике одговараше тврдо.

— Ваша вас је начитаност спасла, рече гроф — сад пређимо на њемачки језик. Пушкин задркта:

— Могу ли одговарати само из француског језика, рече он.

— А њемачки не знате?

— Не знам.

— Ни читати?

— Читати наравно знадем.

И он брзо прочита што му наредише.

— Е дакле сад ћемо пријећи на француски.

Де-Будри професор француског језика зададе Пушкину једно најпростије питање, али овај, на опште изненађење, поче одговарати на најчистијем француском наријечју.

— Можда сте ви, драги мој, читали и наше класике? упита га Де-Будри.

— Јесам Расина, Корнеља, Молијера, и друге филозофе: Русо-а, Волтера...

— Русо-а и Волтера! изненади се гроф. — Сигурно и то без питања родитеља?

— Јест...

— Мислим да ништа нисте разумјели. Е сад нам издекламирајте, ако се сјећате какве Молијерове сцене.

Пушкину је добро остао у памети један дијалог који је чуо од свог оца, познатог вјештака у декламирању. Он са заносом поче говорити и зачуди све.

— Добро! красно! викну Де-Будри с поносом. — Господо при оваком знању није га потреба граматiku пропитивати.

Из историје и географије исто није био тврд, године разлике догађаја није знао, али зато је разне историјске приче причао разговјетно и са заносом.

— Што сте учили по наредби — слабо сте научили, рече му гроф, али за то што сте учили од своје воље — савладали сте дивно. Господине директору, рече он Малиновском; савјетујем вам да обратите вашу пажњу на овог ученика, јер колико је год расијан, толико је и даровит.

А увјерен сам да је у математици најслабији“. И није се преварио. Сухе цифре биле су вазда најмрже богатоме с фантазијом, а сиромашноме са стрпљењем пјеснику Пушкину!

Кад му зададоше задатак, није га био у стању изградити, мучио се неколико, па најпослије остави креду и рече:

— Не, ја не умијем.

— Доста, рече гроф и показа мирно Пушкину врата. Све до ове минуте кријепила је Александра нека нада, а сад је увидио да је зло прошао. Он изиђе збуњен и оде на своје мјесто. Делвига већ не бјеше али за то искочи пред њега Гурјев.

— Могу ли вам честитати? упита он.

— Можете, и вама желим исто онако! изадрије се Пушкин, па рече стрицу: хајдемо за Бога одавле...

— Како? Али најприје ми кажи...

— Посље... Само сад хајдемо...

— А зар се с будућим друговима не ћеш поздравити?

— Они ми неће бити другови.

И не чекајући стрица, Александар слети низ степенице, тако да га овај једва стиже.

— Значи, пропао си?

— Јест.

— Па из чега?

— Из математике.

— Само?

— Па зар је то мало?

— Е ништа, молићемо Малиновског, да те пропусти с поправним испитом, а ако ти он ништа не изгради, изградиће Тургењев.

И заиста Тургењев је учинио и Пушкин би примљен и без поправног испита у лицеј. Једног јутра јави му стриц ту радосну вијест.

— И без испита? ускликну Александар који таман учаше математику, или боље рећи зијеваше над њом.

— Без испита, рече му стриц — али се директор нада, да ћеш ти до почетка школе, добро научити рачунати.

— Е онда се преварио у нади — рече Пушкин и баци књигу у други крај собе — ено видите ли гдје је сад она књига, ту ће све пролежати док се школа не почме.

— Али је свакоко ваља оставити на мјесто — рече стриц дижући књигу. — Рекао вам је Малиновски да се сјутра сви скупимо код његове куће, јер ваља пробати униформе.

Сјутри дан сви се скупеше код директора и ту се упознаше с његовим старијим сином Иваном, исто будућим лицејистом.

Какво ли ту бјеше весеље! Само колико је било смијеха, кад су пробали хаљине: неком широко као врећа, неком пак уско.

У лицеји је било примљено 30 дјецe. Од два Пушчина био је примљен Иван, они, који се више допао Пушкину.

— Хоћете ли доћи кад год код нас? упита га Пушкин.

— Зар мени говорити *ви*? упита га Пушчин.

— Е па хоћеш ли доћи? рече поцрвенивши Пушкин и каза му адресу.

— Драге воље.

— А могу ли и ја доћи? упита их прислушкивало Гурјев.

Пушкин му дозволи, јер и ако му Гурјев не бјеше пријатан, ипак је био весељак у сваком друштву.

— Добро, доћи и доведи Ломоносова.

Пушкин би радо зовнуо Делвига и Горчакова али они су одма отпутовали у љетњиковце. Он зовне и сина Милиновскога. То мало друштво чешће се састајало код Пушкина, чинили би излете и веселили се.

Стриц једну вече погоди лађу да се мало провозају по Неви. Тек изиђоше на ширину, почеше да пјевају. Василије Лавовић отпоче, својим јасним баритоном, пјесму „Низ Волгу“, а пет лицејиста подухватише

својим млађим гласићима, и пјевање разлигаше се, ако не баш сложено, али одушевљено.

— Ви Гурјев, пјевајте мало лакше — рече Василије Лавовић — јер слуха сасвим немате.

Несташни Александар скочи на ноге и енергично стаде давати такт руком:

— Сложно! сложно!

„У валима се ништа не види...“

И пјесма заиста бјеше сложнија. Кад посљедњи звуци у ноћном ваздуху замријеше, Александар у узбуђењу пружи руке к небу и ускликну:

— Ах дивно ли је живити на свијету!

— Молим те умири се — рече му стриц — јер ћеш лађу преврнути.

— Данас је стриче мој дан, и ја за сваког плаћам.

— А гдје су ти новци?

— Па знате да сте ми ви оставили оно 100 рубаља што сам добио на дар од тетке.

— Не, оно ти не дам, ваљаће ти послѣје; него сада троши то што имаш уза се.

(Да ли је икад вратио синовцу, до крајности забораван стриц, оно 100 рубаља, не зна се, али четрнаест година послѣје овог догађаја, види се из писма Пушкинова књазу Вјаземском, да му паре још и тада нису биле враћене).

Наши путници окренуше на десно, и искрцаше се на једном острову. За тим засједоше у банти врло познате гостионице у то доба.

— Бива ми ћемо данас све на твој трошак Александре? ругао се стриц.

— Да како и ја вас још молим.

— Чујете ли господо? Он вас моли да се ни у чеме не устежете. Слуга! донеси ми порцију рибе и боцу шапанца. Немој ни лед заборавити, — нареди Василије Лавовић.

Сви бјеху одушевљени, нешто од вина, нешто од весеља. Попили су већ 2 боце. По стричевом лицу видјело се, да збија

шалу с раскалашним синовцем, па за то пуно троши, и да ће све то најпослије из свога шпага платити.

Александар, у улози домаћина, био је особито весео. Образи су му горили, очи особито свијетлиле, збијао је шале, избацивао досјетке, и врло се често смијао својим гласним смијехом, показивајући два реда дивнијех зуба.

— Да знаш, Пушкине, како ти весеље лицу доликује!

— А ви не знате господо — рече стриц — да је овај нестакшо до седме године био најнепокретљивији створ на свијету — прави међед!

— Није могуће! чудили су се лицејисти.

— У стрица је вазда од мухе међед! рече синовац.

— То није тако. Ја те добро знам какав си био прије.

Ево ради примјера, слушајте овај мали догађај:

Једног дана обукла је мати нашег јунака у најљепше хаљине и повела шетати. Послије три корака он се већ умори и на сред улице рече одлучно матери:

— „А ја ћу, мама, сјести.“

„Мајка се наравно зачуди:

— „Како то? Боже те сачувај!

„А он већ бјеше сјео. На срећу било је лијепо вријеме и блата није било. Сву је ову сцену гледала са прозора сусједне куће једна госпођа, па се поче из свега гласа смијати. Александар јој најхладнокрвнијим начином довикну:

— „Немаш рашта кезити зибе!“

Прича стричева би прекинута гласнијем смијехом другова. Сам Александар, с намјером прикрити забуну, смијао се најгласније, и одједном искапи пуну чашу.

— Боље ти је не пити пуно, ниси научен, рече му стриц.

— На смета ништа.

— Можеш и овдје урадити што-год још непријатније, него оно на улици. Пре-

ставите како је то било онакој знатној дами! Причала ми је, да би волила, да је у земљу пропала.

У опште његова мајка пуно гледа.

— Оставите, стриче, моју мајку на миру! рече давно љутит Александар, па механично стаде резати месо и трпати у уста.

— Па то није ништа ружно; него...

— Ни ријечи више! прекиде га као изван себе Пушкин, јер ћу...

— Шта?

— Јер ћу побјећи одавде...

— Е па нећу. „Поштуј оца твога и матер твоју“ гласи пета заповијед Божија.

И Василије Лавовић стаде миловати синовца по глави, тенајући му:

— Зечић мој! зечић мој!

Тако дјетиње поступање, па још пред друговима сасвим наљути нашег пјесника — лицејиста.

Он скочи и баци нож:

— То је већ сувише!

— Не драги мој, хтио не хтио, ми ћемо те исто по глави помиловати. Држите га господо — није престајао стриц.

Е то је занета било „сувише“ и Александар као луд побјеже из собе.

— Овај ће луда баш побјећи — пренаде се стриц — молим вас вратите га!

Пушчин одлети у потјеру, па стиже друга у дну баште.

— Гдје ћеш Пушкине!

— Пусти ме! рече он са сузама.

— Али ти пута не знаш, ако мислиш ићи кући.

— Ја нећу да ме стриц држи за дијете.

— Он се шалио.

— И шали има граница. Посљедња његова шала била је посљедња капља, која је препунила моју чашу стрпљења.

— А мени се чини, да је посљедња капља, била она чаша вина, од које те стриц чувао — нашали се Пушчин. — Него

хајде се врати, стриц ће промислити да си побјегао, јер ти ваља за све исплатити.

— Па ево ти, носи му мој новчаник!

— Не брате; ја се не мијешам у ваше домаће рачуне.

У то вријеме стиже их и Малиновски.

— Шта радите господо? Ми хоћемо да се кугламо.

— Ја не играм! рече Пушкин.

— Па ти хајде гледај.

— А кад нећеш драговољно, хоћеш силом — рече Пушчин. Ти га Малиновски узми с једне, а ја ћу с друге, стране.

И подухваћен с обје стране, Пушкин пође без противљења.

Другови му се већ одушевљено куглају. Он се прислони уза зид и стаде пратити игру.

Кад један не погоди, он ускликну:

— Па ја би знао боље!

— Па пробај, рече му мирно стриц.

— Не ћу.

Али опште весеље бјеше прилепљиво и кад га други пут зовнуше, он рече:

— Ја се не куглам, али на биљарду сам врло вјешт!

— Кукољ се сам хвали, рече полако Гурјев.

— Шта то?

— Глухима се не служи по двапут служба. Него играј.

Пушкин нешто од узбуђења, а нешто и од невјештине не погоди ништа.

— Виђосте ли господо? Ево код кога се треба учити.

Колико иштеш за лекцију Пушкине?

— рече Гурјев.

— Није скупо — био је одговор — један добар шамар, ако и ријеч још проговорим.

Гурјев од страха поблиједи. Друговима се не донаде овака дрзкост Пушкинова.

— Баш си Александре убојица — рече му стриц — од друга се увреда може претрпити. Умири се — придода он на француском језику.

— Он ми није друг! рече на истом језику Пушкин.

— Француз! рече неко.

Пушкин се брзо окрену.

— Ко је то опет изрекао? Зар ти Гурјев?

— Нисам ни мислио . . . Бог с тобом

— правдао се ухваћени Гурјев.

Игра се продужи. Пушкин је гађао врло вјешто.

— А, је ли? — упита он Гурјева — хвали ли се кукољ сам?

— А ја ћу их све девет кегла оборити.

— Нећеш!

— Е онда гледај!

И заиста, по срећи или боље по несрећи. Гурјев случајно обори све девет кегла, па се од радости стаде на пети окрећати:

— Ко ће као ја? Чија је добила? а?

Али се Пушкин више савладати није могао, него стисну песнице и пође на Гурјева. Бјеше блијед, доња му се вилица тресла; он хтједе нешто рећи, али га непослушне усне издадоше и мјесто ријечи, он изговори нешто слично на:

— Ва-ва-ва . . .

— Ва-ва-ва! наруга му се Гурјев.

Сва узбуђена крв јурну Пушкину у главу, и он, као изван себе од љутине, диже руку на Гурјева, и би га ударио да му другови руку не уставеше. Гурјев поче плакати као мало дијете. Пушкин узе немирног друга испод руке и поведе га у дно баште:

— Али за Бога, шта радиш — рече му он — Шта дираш у оног ниског Гурјева, та видиш какав је. И уз то памти, да ћеш читавије 6 година с њиме заједно провести у лицеју.

— Све ја то добро знам — рече Пушкин — али шта ћеш, кад имам дивљу нарав. Ја сам као врућ коњ: наљутиш ли га — свршено! он је онда готов трчати преко руна и провалија, па макар и главу сломио.

— А како си ти кад год паметан. Знаш ли да си ти с памећу измакао далеко од свију нас?

— Лудорија! Ја сам можда само нешто више прочитао . . .

— Ти си много развијенији. Баш смо о томе ја и Малиновски говорили, и он признаје да ти имаш генијалну памет! Ето ти своју памет не држиш високо, а међу тим у неким си ситницама страшно самољубив: ти нећеш никад опростити ономе, ако је у чеме вјештији од тебе, или физично развијенији. Је ли овако?

— Јест! И по томе се види да сам ја глуп.

— Не, ниси глуп, него врућ, дивље нарави. Ето сад си миран и увиђаш своју погрешку. А знаш ли шта би ја сад, да сам на твом мјесту, учинио?

— Знам, рече Пушкин и брзо отрча друговима.

Затим приступи Гурјеву и полако рече:

— Опрости ми . . . и заборави молим те!..

Страшљивац Гурјев пренаде се опет, јер се није надао, да ће тај поносни Пушкин у њега молити опроштење. Али по искреном Пушкиновом лицу, он увиђе, да је све то истина, па га загрли:

— Заборави и ти, и памти: ко се воли — тај се и свађа.

— А зар у мене Александре нећеш замолити опроштење — упита га стриц.

Александар се насмија.

— Бога ми стриче, ја нисам први почео . . .

Е онда ја ћу први — и Василије Лавовић пружи му руку.

Пушкин се радо рукова са стрицем.

— Само не стискај тако јако! на-мргоди се стриц.

Сву ту вече, Гурјев се све лизао око Пушкина и најгласније се смијао његовим шалама и досјеткама.

Кад би да се исплати рачун, између два Пушкина отпоче се распра; оба су хтјела платити. Александар истресе све из

новчаника, али није могао надокнадити ни полу трошка. Остало исплати стриц, и тако се оба умирише.

Оваки су се излети чешће понављали.

Пушкин је пазио на се и до свађе никад није долазио. Али највише је томе помогао стриц, који више није частио лицејисте вином, него чајем.

— НАСТАВИЋЕ СЕ. —

Нешто о старинском робовању

— L. M. Hartmann —

Ако ко год из данашњег вијека промета и машинерија прегледа социјалне творевине старога вијека, морају му јасно пасти у очи двије појаве оних старијих времена, јер се оне противе свему ономе, што ми у модерној цивилизацији називљемо правом и обичајем. У оно је вријеме било у потпуној јакости мишљење, да се сваки туђинац сматра непријатељем, па је према томе морао да буде и без права и без заштите; а туђинац је био сваки онај, који није припадао дотичној општини. Касније се развише полагано из општина савези између појединијех градова, који мало раширише строге границе права туђинаца, а истом на крају старога вијека настаде из савеза разнијех држава око средиземнога мора самостална римска држава, која је још једине Германе и Парте сматрала туђинцима и непријатељима. То се мишљење, које се нама варварскијем причиња, даде лако свести на неразвијене економне прилике старога вијека, а дало би се и доказати, да је сваки корак у господарству ишао заједно са раширивањем круга друштвенијех права.

Мало по мало дошло се и до тога, да ми ону установу, која је карактеристична за унутрашње стање држава у староме вијеку т. ј. робовање не треба да држимо, као да је оно хотимично уведено (или створено) од народа старога вијека, него треба да у њој видимо потребити израз извијесног друштвеног стања. Нико се скоро не противи, кад се тврди, да се робовање могло развити само у оно вријеме, кад је једна друштвена група била са сваком другом групом у потребитој, а из почетка и непрестаној свађи, кад једна таква група није хтјела да призна права друге које групе, кад

је другим ријечума: само грађанин био слободан, а сваки слободан човјек грађанин.

Заробљивање у рату (или правије: заробљивање туђинаца) је свагдје први и готово једину извор робовања. Рат се мораратом хранити т. ј. тако, да заробљеници морају вршити све економне послове, које њихови господари не могу вршити ради тога, што су увијек требали да буду на оружју. А да се узмогне основати једно друштво на чврстој основи робова, море се и то претпоставити, да је тај људски рад имао толико вриједности, да прехране не само свога радника т. ј. роба, него да и преко тога минимума за егзистенцију робову донесе и чистог прихода господару; то се у опће догађало тамо, гдје је ради превеликог релативног насељења, ради међусобног јачег приближавања појединијех социјалних група, сам малени простор земље приморавао, да се људи што исцрпије користе продукцијом. Гдје на против то није било, ту је онда побједилац шкодио социјалној групи тиме, што је убијао колико је више могао њезинијех чланова; а сам није могао да мисли на то, како би се окористио радним снагама побјеђеног противника.

Цио се овај ред постепенога развијања и цијела ова веза економнијех и друштвенијех прилика даде свагдје дотле пратити, докле допиру вијести, о којима ми сами можемо расуђивати.

Кметовање је много млађе од робовања, али и оно залази још у предисторијско вријеме. Карактеристични моменти ове институције јесу: привезаност за земљиште, дужност плаћања и кулучење. Може бити да не ћемо погријешити

ако речемо, да кметовање потиче по правилу из Грчке и то тако, да је које ратоборно племе освојило комад земљишта, које је било врло угодно за обрађивање, па је онда покорено становништво предузело у економноме погледу исту ону функцију, коју су на другој крају вршили робови, али у правноме су погледу били ови у другачијем положају, јер су они били покорени као цјелина, те услјед тога економски стајали у уској вези са освојенијем земљиштем и репрезентовали организовану економну снагу. Па ипак је тада било кметовање као нека пролазна институција, особито у онијем државама, које су све више и више своје границе раширивале. Будући да је за сталну одбрану освојене земље био премален број господара, који су сачињавали војничку класу, то су се ради тога морали употребити и покорени становници као војна снага; услјед тога изједначише се и они са господарима, а досадашње њихово мјесто у економном послу заузеше опет робови. —

Много јаснију слику о положају и стању таквијех поданика, хектемора, добијамо из недавно нађеног Аристотеловог списа: О атинској држави. Аристотеле вели: у Атици прије Солона бијаше земљиште у рукама неколицине; маса је обрађивала ту земљу давајући шестину од свију плодова; кмет је био дужан да са женом и дјецом кулучи своје господару; а ако би се превише задужио, продао би га господар као роба. Много је друкчије изгледало послје кратког времена: у Атици настаде слободна сељачка класа, која себи извојева и политичка права, али је, разумије се, била дужна да брани земљу. Са свијем сличне прилике налазимо и у најстаријем времену у свима државама, које су биле основане на освојеном земљишту, особито у онима, што су их оснивали Дорани, и које су се као н. пр. у Шпарти и на Крети држале све до пропасти Грчке самосталности; у другом су дијелу Грчке на против ишле револуције, којима је пошљедицом било политично изједначење свију класа као н. пр. у Атини, за еманципацијом сељачке класе, тако да би се могло ставити питање, да ли нијесу може

бити оне борбе, које су касније историци и филозофи назвали борбама демократије против аристократије, биле услјед својијех узрока и пошљедица борбе и за еманципацијом у економноме погледу.

Ако се ради тога прелаза досадашњијех радника из сељачке класе у војничку осјетила потреба, да земљи треба новијех радника т. ј. робова, нестајаше с друге стране мало по мало свију зађевица и свађа појединијех сусједа у самој Грчкој услјед савеза градова и услјед уређенијех правнијех одношаја између грчкијех градова, особито од онда, како сви Грци мораше ступити у заједничку одбрану против непријатељскијех напада изван њихове домовине, то је морао пасти број грчкијех робова у Грчкој, док су ратови са „варварима“ доносили са собом у Грчку „варварске“ робове, људе, који су им и по народности и по језику били туђи. Па и ако је овај моменат био доста важан по робове, ипак је по њихов положај много важнији онај економни преокрет, који се извршио између Омировог времена па до 5. вијека пр. Хр. услјед силнијег множавања становништва и услјед јачег и законом заштићеног односа и саобраћаја међу појединијем грчкијем државама. Ако се у пријашње вријеме у истини продуцирало у кући само за кућу, те услјед тога била и разгранатост радње на нискоме степену, то се касније у Грчкој продуцирало највише за градска или такођер за прекоморска тржишта, и тако ступи на мјесто кутњег рада индустријално или обртничко подузимање. И од сада стадоше читава јата робова радити по обртничкијем центрима али не за пријеку потребу свога газде, него као живи капитал за што већи његов добитак.

Приликама, какве су занста и постајале, одговарала је и теорија. Ако Аристотеле мисли, да би робовања могло истом тада нестати из нашега друштва, кад би се чунак код стана могао сам од себе кретати, то се онда не да друкчије разумјети, него као кад писци комедија исмијавају легенду из златног старог вијека, у којем би на мјесто робова дошла само она реченица и заповијед: „Tischlein deck“

dich". Аристотеле покушава такође да оправда робовање као природну потребу тиме, што вели, да јачи влада над слабијим. Тако ни Плато није признавао науку о оправдању робовања преко природнијех разлика људскијех способности, па је и покушао да нам представи слику своје, свакако сувише идеалне државе, а да не остави робовању ама баш ни најмање мјести у њој. Па и за ову се теоријску конструкцију налази доказа у исто-временим ондашњим приликама, у развијенијем обртничким и трговачким градовима у Грчкој н. пр. у Атени и Сиракузи ишло се чак дотле, да грађанин и војник нијесу били појмови, који значе нешто једнако. Мјесто праве војничке дужности почеше се уваћати плаћеничке чете, те тако настаде у тијем градовима прилично многобројна класа становника, који нијесу ишли у рат, а нијесу ни новаца имали, да би могли држати неколико робова, *ἀβοῦλα* звани, нека врста слободног пролетаријата, који се жуљевима на руци морао прехрањивати, и већ концем 4. вијека изгледа, да је та класа била највећи саставни дио становништва у Атени.

Свакако је из почетка правно био у истоме стању, као и они поданици у Атици, и онај елеменат, из којег је у Риму постао *plebs*; и ако то римска историја ставља истом на степен економнога развитка, на коме су и други узроци могли бити поводом постајања кметовања, ипак је каснији развитак у Риму исти као и у Атени, као што су и извори робовања и тамо и овамо једнаки. Па за то није оправдано стављати истинито стање робова у опречност са стањем, које би им по праву припадало, јер је доста кад се сјетимо, да је то за нас „патријархално стање“, и кад споменемо романтичне пјесме потомака, који су оцјевали то златно доба. Па макар се ми са нашег модерног становништва колико му драго грозили пред оном сликом, коју нам износе пред оче њихови правни погледи, ипак немамо ни мало права да речемо, е се то није фактички ни извршавало, кад се у мислима пренесемо у оно доба, кад су настали ти правни погледи т. ј, када ниједан туђин није имао никаквог права и када је робом био само туђинац, када је оно, што ми на

сваки начин „грозним“ називљемо, било према туђинцу просто у обичају. Страхоте, о којима нам се прича да су извршивали Атила и индијски поглавари, сматрамо ми као историјску истину, а прешло нам је скоро у обичај, да прегледамо и неопазимо „ради некијех нутарњијех разлога“ исто то и у најстаријем времену класичног старог вијека; не би било право, да се на исти степен стављају сва питања хуманизма и то она из најстаријег вијека са онима из најновијег; исто тако као што не бисмо трпили, да се наша „хумана“ мишљена успоређују са мишљеном Клодвиговим и Брунхилдиним. И даље, ми не смјемо мјерити најстарије доба мјером нашијех модернијех начела. Како би погрјешна била слика нашега вијека, кад би који будући историчар изоставио из своје историје вијести о положају белгискијех рудара или вијести о стању станова у многим фабричким градовима само за то, јер би то по његовом тадањем схватању било нешто невјероватно!

Мора се нагласити, да се при поступању с робовима пазило једино на газдине економне интересе. Ако игдје то је овдје морао вриједити гвоздени закон о награди покрај све његове строгости, тако да је господар давао робу само онолико, колоко је мислио да је потребно за одржање његове радне снаге. Из Катоновог списа „О пољопривреди“, који наравно не пада са свијем „у старо добро доба“, али је писан ипак прије потпуног обрта у економним приликама, можемо видјети, колико је трошио газда за издржавање свога роба, који би на пољу радио, а то одговара награди или плати при слободном раду,

Према томе је био годишњи буџет једнога роба ово:

1. Храна: Жита 51 модиј = скоро $4\frac{1}{2}$ хектолитра (чаршинска цијена око 200 сестераца).

Мошт и (најгоре) вино: 24 модија = нешто преко два хектол. (чаршинска цијена (доброг вина): 120 сестераца).

Зачини: сирће, уљива и уље: 3 модија = око 26 литара.

Соли: један модиј.

2. Одијело: Сваке године по једно доње, а сваке друге по једно горње одијело и један пар сандала.

3. Стан: Овдје треба разликовати оне робове, који су радили у ланцима под строгијем надзором те збијени у густе масе заједно и становали, а таки су били само на развијеном великом имању, такове ваља разликовати од оних робова, који су радили по мањим имањима, те им и станови били по свој прилици бољи.

Према томе може се и неким поуздањем тврдити, да је скоро превише било, ако је који газда потрошио на свог роба годишње 200 сестераца = 40 марака — резултат, који се тиме потврђује, што Колумел (по прилици 200 год. посл.је Катона) у свом тачном рачуну чистог добитка од сађења винограда урачунава новац, што је потрошио за куповање робова, који ће радити у винограду, али не урачунава оно, што је потрошио за њихово издржавање, а из тога се може закључивати, да се није много обазирало на новац, што је био потребан за издржавање робова, особито ако је газда на своје имању и жито сијао, па се лако могло прећи преко те суме, кад се гледа цијена, за коју је роб купљен. Узме ли се у обзир још и ово, што је за Катонова времена био обичај, да се могао даље продати и такв роб, који није био више способан за рад, тако да није никако могло бити говора о обезбјеђењу робова у старости, то се онда разумије, како су робови били добар капитал господарев, и како нијесу тачне оне вијести, по којима се стање робова тежака таквим приказује, као да су се они могли издићи изнад минимума егзистенције у најстрожем смислу ријечи.

Највише су послова морали вршити робови наравно онда, када је римска војска морала непрестано да војује по свијем крајевима средиземнога мора. Сељак, који је кроз толико година као војник морао да буде далеко од своје куће и домовине, ако није имао робова, да му они земљу обрађују, није се могао никако одржати, па макар још и не подлегао конкуренцији сицилијанског жита.

Сељачки је сталеж у велико почео опадати, велики је посједник већ због тога организовао сав свој промет на основи својих робова, јер роба нијесу као слободног сељака позивали од плуга да иде у рат, а томе ваља придодати још и то, да су римске војске слале сваки дан на пазар по неколико хиљада робова, па их се тако могло пуно за јефтине новце добити; а издржавање је било у толико лакше, јер по правилу роб није смио имати породице као слободан сељак. Према томе нијесу наравно имали никаквог успјеха они закони за слободан рад, који су издавани за вријеме таквијих прилика.

То се са свијем промијенило за владе римскијех царева, тако да у другој половини првога вијека посл. Хр. није баш са свијем нестало робовања из римске државе, али је — са свијем противно социјалним приликама старога вијека — роб био посве малене вриједности обзирући се на кметовски и слободни рад. Тако јасну појаву, као што то постепено потискивање робовања, можемо само тако разумјети, ако погледамо, како престају и они узроци, који су подлога овој институцији. Segré је, чини ми се, први у ономе смислу примијетио, да је за Августа почело у Италији понестајати робова, а томе је узрок, што је била постављена граница римскоме царству. Из почетка се у староме вијеку строго држало правила, да је сваки туђинац уједно и непријатељ; али се фактички вриједност тога правила све више умањивала, чим се дошло до каквог новог савеза. Када су дакле сви народи средиземнога мора били развијеним савезима спојени у једну цјелину: у римско царство, а ово се царство није хтјело даље да раширује, или није имало средстава да се даље раширује, него се опасало као некијем бедемом савезничких кнезова и народа, само да не делази више у допир са варварима, то је онда заоста скоро пресушило оно врело, из којег је потекло робовање. С друге је стране ради тих спољашњих узрока било у самој држави и превише слободнијех радника, који су ту празнину испуњавали, по што је само извјесни дио становништва служио у војсци.

Тако ступи на мјесто робова кметовски сталеж, за вријеме цара зван *coloni*, али они не потичу од робова, него од сиромашнијех римскијех грађана и провинцијалаца, који су се на сваки начин морали предати великијем посједницима, само да макар икако одрже оно мало кукавног живота, ако нијесу могли у оном времену, када је агрикултура цвјетала, наћи посла ни у обрту ни у трговини. Њихове спахије учинише их онда фактичкијем кметовима, који су и пуно плаћали и пуно кулучили, а и држава је ставила на њих своје законске правце, те их као земаљско становништво привезала за своје земљиште, и тијем себи обезбједила порез и момчад за војску.

Услијед повећања разноврстности промета ступи такођер и у римском царству на мјесто продукције само за кућне потребе индустријални промет, а послове је наравно вршио из почетка роб. И управо то повећање индустрије бијаше узроком, да су робови радници могли доћи до самосталнијех стања путем *rescilium*-а и откупа за слободни рад, те је тако сав рад прешао у руке слободнијех, којима ради њиховог ниског социјалног стања не стајаше на путу дотадашње мишљење, да није часно, да се грађанин прехрањује знојем лица свога.

Ради недостатка робова радника тумачи се још и то, да се за вријеме цара узимало под најам све више и више слободнијех радника, и да се може бити тијем у неколико штедила радна снага робова. Међутим је управо то морало повисити цијену робовима радницима, а умањити користи, коју је имао газда од рада слободнијех радника. Онда је лако разумјети, да се празнина, која би настала смрћу или ослобођавањем робова, није могла онет поунити робовима. При овоме нас факту не смије бунити то, што је баш за вријеме цара растао број онијех луксуз-робова, које су држали богаташи по великијем градовима за послуживање и за особно задовољство. Јер такви су робови узети са поља и из радионице, те су уједно они сачињавали релативно највећи број ослобођеника. —

Ми морамо дакле у економним и социјал-

ним приликама тражити узрок и престајању робовања; а оне се двије основе, које су карактеристичне и за спољашњу и за унутрашњу организацију старовјековног друштва: непризнавање права туђинаца и робовање, могу судити са једног те истог становишта, јер оне стоје у врло уској каузалној вези. Остало, што се наводило као узрок опадања робовања, или је неумјесно или се може сматрати само као симптом оног великог развијања, које смо ми навели, па према томе нема сталне вриједности.

Римски се закони нијесу никако принципно противили ни робовању а тако исто ни оном другом правилу; они нијесу ишли пред фактичкијем развијањем, него за њим у приличном растојању. Закони су Августови ишли чак у прилог одржању робовања тиме, што су запрјечавали пуштање робова на слободу, па би у њима могли скоро и ми као и *Segré* видјети свакако узалудан покушај, да се мало обустави економно развијање. На против су били закони каснијих цара са свијем повољни за робове т. ј. они су настајали, да се на сваки начин ублаже оне свирепости над робовима, али ни из далека нијесу покушавали, да са свијем искоријене ту институцију. Клавдије је покљоњао слободу онијем робовима, које би господари истјерали због старости или болести; Хадријан је забранио господарима, да не смију убијати својијех робова; Антонији су отворили робовима пут, по коме су се могли ослободити својијех окрутних господара, ако би се они што год огријешили о њихово право, па су издали и много закључака *in favorem libertatis* (за љубав слободе). Не може се тачно казати, да ли су у истини ове различите одлуке и интерпретације имале утицаја на господара силецију, али нам ипак оне показују, да се свакако човјечније гледало на стање робова, а то се појављује најприје у стојичкој филофији, а касније, свакако под утицајем прве, и у теоријској правној науци. И Сенека наглашава, да је и роб човјек, да разлике у достојанству и у друштвеном положају нијесу природно него људско уређење, јер да може бити слободна душа у онога, „који је у ланцима рођен,“ а спутана у онога, ко је роб

страсти, па ма он и највећи достојанственик био. Томе одговара и оно, што су каснији јуристе образовали покрај „*jus civile*“ и „*jus gentium*“ још и једно треће право „*jus naturale*“, па дошли до тога увјерења, да је „*jus gentium*“ узрок робовања, а никако „*jus naturale*“. Роб се покорави своме господару *contra naturam* по позитивном праву, веле они. Па ипак се не може у цијелој правној литератури наћи ни једна ријечца, која би била управљена против самог постајања робовања, а то за то, што се то сматрало као друштвена потреба прошлости, садашњости и будућности.

На истом је основу стајало и хришћанство а и морало је стајати; против многијех покушаја, који би жељели да укинуће робовања прогласе дјелом хришћанске цркве, мора се навести, да је само помоћу тога завладало хришћанство у римској империји, јер је оно, што год је више могло, пристајало уз свјетовне институције државе, и баш у тој могућности лежи знатан дио историјске величине хришћанства. И ако је истина, да је хришћанство, пошто је и потекло од нижег сталежа у провинцији осуђивало дрзовито презирање тјелеснога рада богате римске господе, то ће се ипак свако сложити с нама у томе, да хришћанске догме нигдје не осођују робовања. Свакако се вели: „Ко се зове робом господњим, тај је слободан у Господу, а ко се зове слободним у Господу, тај је роб Христов“; али даље „сваки остаје у ономе звању, у које је позван; и као што се дјеца морају покоравати своме оцу, тако се морају робови покоравати своме господару; свакако треба да и господари благо поступају са својим робовима, јер Господ на небу не пита, ко је каквог звања“. На овим реченицама из Павловијех посланица оснивају црквени оци своју науку, која се, што је лако појмљиво, са свијем слаже са правном науком, само што они наводе разјашњење робовања: гријех. Бог или „природни“ ред ствари (т. ј. толико, колико и „*jus naturale*“), вели Августин, није хтио, да један човјек господари над другијем, који је такођер обдарен разумом, него само над бесвјесном марвом; за то се у св. писму и не спомињу

робови прије Ноја, него се робовање јавља као праведна казна због гријеха; божја је казна и пораз у рату, иза којег сlijеди (а то је „*jus gentium*“) заробљивање и робовање; Бог раздјељује казне по своме праведном суду; природно је опет, да душа робова може бити слободна, а господар да може бити роб страсти. Ниједан незнабожачки Римљанин не би могао писати енергичније обране робовања, као фино образовани црквени отац, пред којим су лежале књиге класичне знаности све од Аристотела па до римскијех јуриста. На оном ће се свијету подићи онај, који се на земљи понижавао; на земљи морају људи стрпељиво носити окове, у које су оковани за казну ради гријеха.

Па и практично дјеловање хришћанске цркве одговарало је науци црквенијех отаца. Њој се не може ради тога ништа пребацити, пошто се она налазила у таквоме друштвеном реду, који за свако вријеме бива одређиван историјским развијањем и који је за тадашње прилике једино могућан био; с друге стране она није изашла, нити је могла изаћи, из тока тога развијања, које је, како смо видјели, ишло за тијем, да на мјесто робова радника ступа или кметови или слободни радници, када је католицизам постао доминирајућа црква, и које је настајало, да се из почетка ублажи робовање, а касније га је са свијем и уништило. Не смије се цркви пребацити, ако закони некојих хришћанскијех царева нијесу били за робове тако благи као они Антонијеви; а ни то, што ни папи ни цркви ни манастирима није сметало да држе робова баш као и свјетовнијем господарима. Па макар се са робовима, у рукама свештенијех лица како му драго благо поступало, опет не смијемо то сматрати као борбу цркве против робовања у томе смислу саме ријечи; ако је црква свој строги поглед на брак и тиме појачала, што је био признат и брак робова, опет су за то и родитељи и дјеца остали робовима; ако је покрај разнијех начина ослобођавања било допуштено и ослобођавање „*in ecclesia*“, опет нам ни то не доказује, да је црква ишла на руку ослобођавању, него само то, да је она у томе погледу ступила на мјесто

државе, као и код многијех других јавнијех аката.

Главна је заслуга цркве у томе, што је она, потпомогнута у своје дјеловању од римскога царства и подигнута на његовоме темељу, створила форму, тако да су римско-хришћански народи остали у духовној заједници помоћу вјере и хијерархије још и у оно доба, када се римско царство најприје стварно, а касније и политички и правно распало на много честица. Услијед те заједнице није могло никако оживјети ни оно старо ратно право, а тиме ни робовање у ширем смислу. Германи су преузели кметство у форми римског колоната, а политички савладане Римљане нијесу учинили робовима, јер су они, као што обично бива, дошли као савезници а не као непријатељи римске државе. Кметство се дакле, које је далеко потиснуло робовање, могло под једнакијем економним погодбама и даље мирно развијати; тај процес можемо опазити и у почетку средњег вијека у историји економног развијања великих црквенијех имања; па и опет црква не показује пута, него је и њу понијела за собом јака струја економног и друштвеног развијања.

Како се романско-хришћанско-германско друштво заједно са својом црквом држало још својих старинскијех погледа, показује његово поступање према свима онима, који су стајали изван круга његовијех права и цивилизације. Папа Гргур I устао је врло енергично, исто као и св. Адалберто послје 400 год., против безакоња, што су чивути држали Хришћане као робове или трговали њима, па је ради тога била укинута и та врста робовања у свима државама, гдје је била хришћанска црква од утицаја. С друге стране видимо франке, гдје при својијем ратним походима на источној граници хришћанско-германске цивилизације воде у робље читаве масе Авара и Словена. Дуго су се времена живахно извозили робови из Чешке у Њемачку, а главно је тржиште за робове било у Прагу, док се није и у оним земљама, које источно граниче с Чешком, појавило Хришћанство и цивилизација, док и оне нијесу ступиле у државо-правну заједницу. Касније се појави у сјевероисточнијем

маркама невољништво. „За њемачки је ред“ вели Лампрехт „био неслободан сваки онај, који је остао робом поганскијех кумира, а слободан сваки онај, који се кљањао хришћанскоме Богу“. Исто је тако било и ондје, гдје су дошли у дотицај напљедници Римљана са потомцима Парта, ила гдје се састало Хришћанство са Мухамеданством. Као што су Мухамеданци штедили слиједбенике своје вјере а у роштво одводили Хришћане, тако су исто и Хришћани поступали са своје стране према Мухамеданцима; Ислам се и Хришћанство нијесу међусобно могли никако да помире и сложе. Талијански су научници саставили врло интересантне статистичке таблице о трговању сараценским (и татарским) робовима, па се из њих види, да се покрај свега тобожњег природног права живахно водила та трговина у Млецима и у Ђенови још при измаку средњег вијека; а то је баш у оно вријеме, када се у талијанскијем градовима законитим средствима устајало против држања домаћијех хришћанских робова. Ако се ради повишавања цијене робова и ради ријеткости вијести о томе трговању може закључивати, да је у 15. вијеку почело мало по мало у Италији нестајати трговање робовима, то се тај појав даје тумачити једно тако, да је мухамеданска држава ступила у уже везе и уређеније одношаје са хришћанскијем државама.

Па ни постанка робовања у земљама преко океана није могла црква да спријечи, и ако откривање Америке пада у оно доба, када су без сумње многи Хришћани сматрали робовање као неко зло, и ако су се црквени оци са много пожртвовања борили за напредак човјечанства. Они су узалудно подизали свој глас против економнијех прилика, док су се хришћански краљеви и трговци богатали једино трговањем робовима. О томе нас увјеравају писма Гордонова, који је познат као одлучни непријатељ трговања робовима, али који се за мало времена морао и сам увјерити, да не може против тога никако и ништа успјети. Он сам овако пише о робовима, који се извозе: „Па све кад би и могли, не би се они хтјели повратити у своје колибе, које су одмах разрушене, чим су их они оставили; па кад би

они то учинили, тада би их напала јача племена, а све би се тако свршило, да би они морали замијенити старе окове новима“.

Прави је узрок у томе, што она небројена црначка племена у централној Африци стоје још и сада на оном степену економног и друштвеног развитка, на којем они не признају међусобне правне егзистенције, док се Мухамеданци између себе припознају, као и прије хришћанске државе, али не припознају црначкијех држава. Потпуно се право споменуло, да ће, ако пође за руком да се са свијем запријечи трговање робовима, бити једина пошљедица то, што побједничка црначка племена не ће продавати својијех заробљеника, него ће их по свом старом начину све поубијати. Повраћају се дакле исте оне прилике, које су постајале у староме вијеку међу Грцима и некијем варварским племенима, у којима су без сумње били Грци друштвено напреднији елеменат, као што су данас Арапи. Док не пође за руком, да се цијела Африка раздијели међу европске силе и да се ваљано колонизује, или док се црначка племена економно толико не подигну, да дођу до посједа, који би међусобно а и од европскијех сила био признат, дотле не ће бити могуће зајазити правог извора робовања, па макар се и с најбољом вољом ударало само на симптоме робовања.

Веома су малени практични добици, које модерно цивилизовано друштво мора да добије од институције робовања; јер ми се можемо

подичити, да не стојимо, макар и теоријски, на ономе становишту, са којег се не признаје право човјека појединца; само се још на извјесним ограниченим дијеловима земље налази остатака оног уређења, које је било опћенито у становитом стадију друштвеног развијања, које се завршило нашом данашњом организацијом. А пошто историја робовања заузима одвојени и са свијем ограничени дио највећег друштвеног проблема, проблема људских одношаја зависности, управо је за то од особитог социјолошког интереса. Индуктивно је истраживање доказало, да се робовање појављује код свију народа, који су се попели на неки извјесни степен економног и друштвеног развијања, па да се оно још и тада појављује, када се у исти друштвени положај ставе људи, који у осталом стоје на вишем степену културе. Економно и мјесно растављање појединијех друштвених скупова међусобно појављује се у оној реченици, која вели, да туђинац нема никаквог права; подјела рада у самој друштвеној скупу проузрокује друштвене одношаје зависности; а када се споје оба фактора т. ј. национална подјела рада и оскудица у интернационалној подјели рада, тада ће ови односи зависности добити облик робовања. А што се више буде ширила асоцијација једнакоправнијех људских друштава у току историјског развијања, у толико ће бити ужи круг бесправности и робовања.

Младен Смиљанић.

Мисли и максиме*)

од Емануела Вертнајмера

Ко слуша шта говори свет, који га мимоходи, чуће највише ове две речи: „Ја“ и „Новац“.

Јавно мњење често је пута најјача веза брачне заједнице.

*) Немац Емануел Вертнајмер, публиковао је пре више месеци дело под насловом „Pensées et Maximes“. Предговор је написао академик Франсоа Копе. Француски литератори, који у овом жанру имају претке као што су Шанфор, Ларошфуко и други, примили су Вертнајмерово дело не само с благовољењем, већ и са извесном врстом добродошлице, јер у таленту пишчевом надају се добити једну замену или попуву у овој врсти књижевности, која је тако стара, али и тако млада, као што је и ретка. Преводаца, читајући ово дело, стекао је уверење — основано или не — да би извјестан део филозофских и моралних пишчевих опсервација могао послужити и српским читаоцима, ако не забаве ради, а оно корисно, и за то је ове врсте и превео.

Прев.

Кад очајник баци поглед да викне у помоћ, он види само очајнике.

Ко хоће да види све своје мане, тај треба да се потруди да осиромаша.

Кад би било слободне воље, ко би дошао на овај свет, и ко би га оставио?

Сиромаштво би било одмах укинато, кад би се имућни могли тиме обогатити.

Од како су постали закони, од тада не познајете људе.

Добро срце цени се, јер оно не примећава да га злоупотребљавају.

Дружељубље је особина умети се ослободити себе самог.

Брачни пар најбоље се познаје по томе што ни мало не личи на заручнике. (Brantpaar).

Човек улази у друштво обично као ласкавац, остаје у њему као досадан, а излази из њега као подсмевало.

Публика разуме од уметности готово сва дејства, али готово никад не зна ништа о узроцима.

Имај успеха, па ће ти и срамота донети части.

Оригинална неучтивост налази увек одушевљене апостоле — лудакe, којима ласка што разумеју оно што паметни људи не могу да разумеју.

Шта је то морална узбуђеност? Понајвише завист, и ништа даље.

Кад се гурман врати природи, сув хлеб му је посланица.

Само они што се воле имају појма о вечности.

Револуције угушује навика више од све оружане војске укупно.

Они, чија су искуства само разочарања, јадикую за златним данима свога неискуства.

Сваки би хтео помоћи средствима других.

Љубоморнога ништа тако не весели него кад види понижен предмет његове љубави.

Ко се са животом завади, тај се са смрћу помири.

Ја све мислим да су женама дате сузе да би се могле смејати људима.

Нико се са животом не растаје под већим притиском од онога, који својевољно тражи смрт.

Једном је неки старац рекао: тек она старост што долази, утешаће ову садашњу.

Вјеруј у Бога, то значи да треба да верујеш у извесне људе.

Ко познаје свет онаквог какав је, тај се мора чудити како то да сви не патимо од лудила за величином.

Зар пакао још и после овог живота? Каква фантазија!

Неблагодарност боле, нарочито онда кад се добротинство мислило узети као основни капитал.

Здрав људски разум био би више цењен, кад не би свако мислио да га има.

Наши непријатељи обично су они, којима би смо ми, или који би нама требали да буду благодарни.

Лењивац се намучи више за један сат, но вредан човек за читаву годину дана.

Сви пороци готови су да помогну невољи.

Многи нас само њиховом мржњом опомињу да исповедају веру љубави.

Нема ничега од чега се човек дуже растаје но што је младост; она је одавно остављена и све нам се чини — ту је!

И образовани народи тетовирају се поштењачким лицима.

Чим нас хвали какав глупак, он то није више.

О, дабогме, има платонске љубави! Али само међу супружницима.

Било би за сажаљевање не волети себе више од ближњих.

Има добрих и рђавих људи; први vise о нама; о другима висимо ми.

Чим држава постане религиозна, будите уверени да слути неку рђавштину.

Страх је кукавичлук; уплашеност је нагон.

За песимисте нема ничега што је тако без икакве вредности као што је живот — изузимајући њихов.

Шта једном парвенију (искочцу) не достаје, то је умешност да своју срећу покаже на укусан начин.

Јавно мишљење? Ми му жртвујемо све, да спасемо нашу част, па и част.

Ишти све од Сажаљења, само не помоћ.

Мало је њих који пишу с талентом, али их има много, који читају с талентом.

Нико не би хтео да умре, а сваки би хтео да убије време.

Кад не би било Својине, готово нам не би требала ни једна врлина.

Брак ће постојати све дотле, докле му мираз буде био веран.

Људи воле за то што су суревњиви; жене су суревњиве за то што воле.

Ми бисмо често морали презирати себе саме, кад не бисмо друге познавали боље од себе.

Ми више волимо да нас покраду него да нас преваре. Лопов вређа нашу својину а варалица нашу сујету.

И брак има својих изненађења; најзанимљивији су: кад жене постану насртљиве, а мужеви невини.

Ми ништа не пружамо другоме с већом готовошћу но руке — кад су празне.

Свака несрећа могла би се сносити, кад би човек могао избећи: утехе, сажаљења и задоцнеле савете.

Кад би било потребно, да се Небу шаљу место молитава златници, готово сви људи били би незнабожци.

Човек се често каје што је починио не рђава, већ добра дела.

Самољубље одликује се од љубави према другом полу: што нема ни трага од отпора, безграничном верношћу, страшћу која не стари никад, што никад нема супарника, (или врло ретко), и, нечим што је најутешније: нико се није убио из самољубља.

Ништа се лакше с другим не дели као предрасуда.

Новцу не треба никаква препорука. Жртвуј се кроз читав низ година, а само *један* дан седи да се одмориш, па ће ти људи рећи да си себичњак.

Понуђене услуге често пута су молбе.

Највише би требало сажаљевати оне, који не могу да помогну.

Како би био срећан да знаш, мимо колико си опасности минуо данас!

Рђава савест често пута само је последица доброг памтења.

Каин и Авељ — то је, готово, сва садржина светске историје.

Дух је младост старости.

Да човек правилно мисли треба му више храбрости но духа.

Данас многи онај став из св. Писма тумаче овако: у зноју туђег лица треба да једеш хлеб свој.

Кад би морални појмови били банкноте, свештеници би сами себи придикивали морал.

Шта је највећа раскош? — Имати срце.

Бриге су болести, од којих беже и лекари, које у помоћ позовете.

Смрт се очекује с таквом сигурношћу, као да неће никад доћи.

Брак је често само подела два срца.

Не говор, већ сажаљење требало би да разликује човека од животиње.

О људима има само *једно* правилно мишљење — оно, које се непрестано мења.

У омаловажавању других има много самопоштовања.

И поносити људи по некад су скромни; има их и таквих, који се поносе прецима својих коња.

Многи постају безбожници, јер многи лупежи то нису.

Према незнатним владоцима природа чини увреду величанства, која до сад није била кажњена.

Кад би физичка уживања могла трајати колико и душевна, убрзо би нестало душевних.

Ретко да видите још кад год тако озбиљна лица као при читању јеловника.

Извесни филозофи имају само дотле духа док их човек разуме.

Мизантроп мрзи све људе, сем оних које не познаје; Филантроп не воли само оне, које познаје.

Музика не би могла бити тако божанска уметност, кад би изражавала и наше мисли.

Како се стварају нова уживања?
Умеривањем старих.

Од љубави до пријатељства само је
један корак, али корак у натраг.

Нико нема одважности да се покаже
онакав какав је, али је има... будала!

Изгуби се равнотежа кад се препуни
глава.

Свака мода два пут је смешна: у по-
четку и на крају.

Најудобнији патриотизам то је онај
— поносити се Отаџбином.

Бити сиромаси добар, двострука је срећа.

Одважност владалаца захтева често
много поданичке храбрости.

Жене тек онда примећују да старе,
кад су други одавно престали примећавати.

Да неко постане сатиричар, довољно
је да посматра себе самог.

Губитак, што га највише жалимо, то
је добит. која нам се измакла.

Често се пута нуди нешто што је
немогућно, да би се одбило нешто што
је могућно.

Онај, који има духа, има и ту рђаву
страну, да га тражи и у другога.

Често један закон почини зла, која
кажњава други закон.

Како би се људи поносили кад би
знали како дубоко умеју да увреде!

Човек се заљубљује исто тако често
због оскудице укуса, као и из досаде.

Многи имају части само онда, кад
буду нападнути.

Мртвацима оскудева само осећање
њихове среће.

Како би се човек јако могао обогати
кад би и у свем другом могао тако
да штеди као у добротинству!

Само је онај суверен, који је апсо-
лутан господар свога времена.

Владаоцу не пада ништа тако тешко
као не изазвати дивљење.

Кад владаоци рчу, дворани у том
шуму чују мудре изреке.

Ученост је у свом развоју створила
и нову врсту књижевности: књигу, која
је много читала.

Има срца, којима се може сећи ди-
јамант.

Сиротињски раскош често више по-
треса но њихов јад.

„Le stil c' est l' home“. — Да л'
заиста, тако мало има добрих људи?

Молитва сиротих то је захтев, а мо-
литва богатих — признаница о пријему.

Само једна врста љубави трајна је
— она несрећна.

Вредност племства мери се по броју
предака. А колико би, онда, дубоко тре-
бало да последњи потомак презире првог
претка?

Св. М. Ј.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Стари познаници

од Јанка М. Веселиновића.

Под овим заједничким именом изашло је цигло у овој години пет нових приповедака г. Јанка М. Веселиновића. Оне се зову *Марта*, *Преслава*, *Слепи Деда*, *Биров*, *Ашиков гроб*. И ево укратко њихове садржине.

Марта је прича о једној девојци која не лаже, и која не да да се лаже. Она је поверовала у љубав једног, као што г. Веселиновић каже, сеоског Кевилџа. Љубав је та варљива; Кевилџ се даје од оца наговорити да другу испроси. У очи прстена, Марта га предусрета и стаје преда њ с пиштољем у руци. Тако јакој вољи неверник се мора да приклони; шта више, она се моментално, и на њега преноси. Он, дотле тако слаб, добија у један пут толико куражи, па уз пркос оцу узима ту дјевојку коју је сам изабрао.

Преслава, то је опис једне летије за време суше. Ту је још занимљива силуета неког газда Лака, који је добро с влашћу, јер јој доставља, и који изазивље људе да против ње говоре, да би имао шта достављати. При крају Лако „извлачи добру врлику“, и то је у толико занимљивије у колико показује ненадно пренуће једног дотле страхом утученог света.

Слепи Деда, то је песма у прози о једном слепом старцу коме је Бог узео једног сина, па другог сина, па најзад и очњи вид. Њему остаје само још једна унука. Сва се љубав његова на њу једну прикупља, и, завијајући се око ње у тминама свога слепила, он налази у њој управо свој штап. Најзад, умире и она, и онда лено је изведено како старац кука над њом од прилике онако, као кад слепац у један пут без штапа остане. Символ се тај у осталоме, придржава. Као једини спомен на њу, старцу је остао један штап који је она одељала, и коме он даје сада њено име, Милица. Он се привија уза њ, као што се некада уз њу живу привијао, говори с њиме као што је некада с њоме разговарао, тепа му, милује га, — и

најзад то постаје већ жалосно, како он према својем штапу почиње осећати оно што се само према живим створењима осећа.

Биров, то је један човечуљак једва три стопе висок, кога цело село зове Маркић, и који се зна шалити као ретко ко. Он има три сина. Кад 1876-те долази рат, њих узимају у војску сву тројицу. У једном од првих бојева падају сва тројица. У том малом човеку од три стопе, с којим дотле нико није хтео озбиљно говорити, настаје услед тога промена. С једном управо библијском озбиљношћу говори он кмету да је смрт његових синова за њега знак да цела његова кућа ваља да се „угаси за отачество“. Он се решава да и он иде тамо где се бије, и где се гине. Он се јавља Влајковићу, и у сам раздвој прве битке једна од последњих турских пушака баш њега посред груди погађа.

Ашиков Гроб, то је како сам писац каже, бајка о несрећној љубави једног сеоског Ромеа и једне сеоске Јулије, који се таман толико воле колико се њихове породице мрзе. Да би ту љубав осујетио, њен отац поручује једном газди испод Цера да дође де проси његову кћер. У очи прошевине њих двоје имају последњи састанак. Он долази први. Дан је студен. Око њега грање пуца. Њему се чини, то је она. Грање пуца све јаче. Таман он хоће да је зовне по имену, а преда њ искаче чопор вукова. Он га разбија. Долази и други, он разбија и њега, али кад наилази трећи, он више нема снаге да одолева. Девојка, која за тим долази, има да види само једно коло крви, и по њему где плива његову руку: остало је све растргнуто. Она пада на ту руку, облива је сузама, осећа међутим како је рука загрева као да би хтела миловати и мазити, и под тим пријатним утисцима она и не опажа како је снег почиње засипати. Белег који је ударен на месту њихове смрти зове се Ашиков гроб.

Као обично код Г. Веселиновића, све се те приче дешавају на селу. Ипак, ако се изузме *Преслава*, где се бар један народни обичај

налази скициран, остале је приче немогуће сматрати као слике са села. У њима је залуд тражити описе сеоског живота и снимке типова које тај живот ствара. Те приче имају један много општији карактер. То су са свим интимне драме где избијају на видело општи људски осећаји. Колико су оне мало везане за једно одређено место и за једно одређено време, види се у осталоме по томе што је једну од њих Г. Веселиновић са свим слободно могао назвати бајком, а другу опет песмом у прози. У ствари оне су песме у прози све, пошто им интерес не лежи ни у средини где се радња збива, ни у самој тој радњи, па чак ни у личностима као типовима, него им интерес лежи у извесним потресима душе код тих личности, понајвише у извесним осећајима велике љубави или великог бола.

Према томе, што је главно у овим причама Г. Веселиновића, то је онај моменат кад такви осећаји избијају. Сва је радња у њима срачуната на то како тај моменат да произведе Г. Веселиновић нарочито тражи оне ситуације кад осећајност у човеку мора свој врхунац да достигне. При томе Г. Веселиновић је уочио две ствари. Прво да се у свакидашњем животу интимне енергије нашег моралног бића никако не испољавају. Оне спавају негде на дну. Да оне на површину избију, потребан је нарочити стицај прилика. Друго што је Г. Веселиновић уочио, то је да често свет и не слуги зашта је све по неко кадар, кад се нађе сред прилика које нису обичне. И на пр. каква је у ствари Марта, а какав Биров, то се не зна, све док прву њен Кивиљ не изневери, и док другом сви синови не изгину. Отуда, свршетак код г. Веселиновића, (као, мимогред буди речено и код Лазе Лазаревића), садржи у себи као једно мало изненађење. Нама не изгледа толико да се у томе тренутку његове личности показују шта су у ствари, колико нам изгледа да се промењују. Тај моменат њихове најинтересније осећајности и најинтензивније моралне енергије нама у неколико изгледа као један обрт у њима, или боље као државни удар једног извесног осећаја, који се под притиском дога-

ђаја искресао и који је над целим бићем маха отео.

У томе погледу, г. Веселиновић опомиње не мало на једног туђинског приповедача, који се некада код нас доста преводио, — на Брета Харта, мислим у својим кратким, али тако збијеним причама, у својим причама које су кондизовани романи, Брет Харт изводи пред нас пробисвете, коцкаре, пијанице, пропале женске, често и праве злочинце, — читав један свет који ван редовног друштва постоји. И да би истакао, како су та створења толико одвојена од својих ближних, да немају већ више ни моћи симпатисати иком другом до себи, Брет Харт их поставља у крајеве где се злато копа. Они се одиста ту понашају као да су тим закопаним благом сасвим омађијани, као да су са њега избеумљени, као да у њима није остао никакав други осећај до жудња за њим. И онда, Брет Харт гледа нарочито да их доведе у такве прилике кад у човеку, и најтврђем, мора да проговори оно што свакоме од нас од душе увек остаје, оно што се од ње може успавати, али утрнути не може. И наравно ће искрице од тих, тако да кажемо, алтруистичких емоција морају нам код тих људи изгледати у толико интересантније, — а по који пут и у толико деликатније, у колико смо мање били спремљени да их код њих нађемо.

Тако од прилике ради и г. Веселиновић с том само разликом што његове личности нису ђаволу душу продале. Свакојачко, као Брет Харт, тако и г. Веселиновић има, и то не само у овим својим причама, увек по један психолошки моменат. И ја, одиста, не знам ниједног нашег писца код кога би свака прича изгледала у том степену драма у маломе, или, ако хоћете, сценарија од драме. Посматрача сеоског живота, вођу реалистичке школе код нас, (и ако је то његова велика претензија) ја с мирном савешћу стављам на друго место. Ако се, ипак, све његове приче дешавају на селу, и то обично на једном селу у Мачви, — то је јамачно, на првом месту, због тога што је сам г. Веселиновић ту дуго живео. Осим тога, кад је већ узео писати приповетке које су драме људске

душе, и у којима се јављају основне људске страсти, г. Веселиновић је сасвим природно био упућен да их за место избере село, а не варош. Патријархални карактер те средине много боље одговара, томе што у свима одиста великим потресима наше душе има примитивнога.

И да ово не би изгледало сама хвала, ја ћу се усудити да при крају једну малу примедбу учиним. У последње време, г. Веселиновић као да је почео бивати нестриљив. Њему психолошки моменат у његовим причама, који као што смо видели, увек изгледа као једна обртна тачка, — у том степену обузима сву пажњу, и у том га степену привлачи, да се он жури да до њега што пре дође. Он се често жури толико да до обрта дође пре него смо мислили да се довољно заинтересујемо за личност у којој обрт има да се изврши. Тога је природна последица да се и за сам обрт мање интересујемо. Г. Веселиновић ретко кад пропусти наћи прави предмет за причу; али г. Веселиновић мање ретко пропушта дати томе предмету довољно обраде. Неке су од његових прича, баш из овога низа, у тој мери само скициране, да се могу већ учинити као недовршене.

Дикција је у овим његовим причама природна, свежа и једра. Она има у себи још и нечег непосредног што не знам како бих друкчије описао. Она даје утисак као да је са народног извора право пренета. И ја мислим сасвим озбиљно, да у овоме тренутку ниједан од оних који код нас пишу не пише више српски него госп. Веселиновић.

Слободан Јовановић.

Зелени вајати

пише Јанко М. Веселиновић. Јарани, обична 8°, стр. 34. (текста 30). Кевил, 8°, стр. 27. (текста 23). Богати сиротани, 8°, стр. 24. (текста 20). Београд. Накладом књижаре Вел. Валожича 1895. Свакој је приповеци на по се цена 50 п. д. или 25 нч.

— СВРШЕТАК. —

Богати сиротани.

Основна мисао ове приповетке види се у самом натпису њену, у којем су у једно спојене

крајне супротне представе (оксимор): богати — сиротани! Али то двоје не може се спорити само по обичном, свакидашњем и једностраном схваћању среће људске, по којем је она једно у *материјалном* задовољењу потреба људских. Ну, кад се на живот човеков и циљ његову погледа са другог, свестранијег и узвишенијег, *човека* достојнијег гледишта, онда се види, да је права срећа: у складном задовољењу свих потреба људских, између којих се на првом месту истичу захтеви срца и душе. Да то докаже, Веселиновић нам је испричао ову приповетку. Замисао, и ако до сад на хиљаду начина доказивана и обрађивана, ипак увек достојна пера песника-приповедача, нарочито у овом нашем материјалистичном веку! А ево како је Веселиновић ту замисао извео у овој приповеци.

По свем најбољи момак, Која, и најбоља девојка у селу, Милица, пуке су сироте, али се уздају у своју личну врсноћу и на рачун тога узимају се, и живе срећно, тј. задовољно. Задовољство је срећа!

Ну колико вреди главно у овој приповеци, толико — и позадина. Да одрасту ово двоје милих и да свију своје гнездо, требало је добрих људи: добро село и у њему добар поп. Која, после смрти својих родитеља, добива наизменце добротворку и добротвора. У једној замохраној баби, Манди, доби другу матер, хранитељку, а кад и она умре, узе га к себи добри попа, који није имао деце. Попа је идеално добар човек, прави, по овом делу својем, пастир Христова стада. И попадија је што тако добра. Па добри су и остали сељани. А кад се замомчи Која, поче помишљати на *своју* кућу, да свије своје гнездо.

Како се он сети опустеле кућице својих родитеља, како је почисти и у њој загоре први отањ, после толико година, како тим учини неку врсту помена својим давно умрлим родитељима, — доиста је леп тренутак у овој приповеци.

У томе, пак, да скући своју кућу, сви му сељаци — праве анђеоске душе! — помогоше, а на првом месту показаше се његови

добротвори, попа и попадија, којм га сматрају као сина.

То, да сматра Коју као сина, попа је помињао у разним приликама, и на послетку он је то и на делу потврдио. С тога је чудно, да баш онда, када Која стаје на најбољу снагу и кад је у изгледу, да ће, оженивши се, он и његова млада бити одмена и потпора у старости самохраном попи и попадији, — они га одвајају и пуштају да ипак у неку руку сиротује. Ми бисмо рекли бо свем што знамо о уснијењу у нашем народу, да то добри попа и попадија баш у овом тренутку, кад им је посинак дорастао да се жени, нису учинили, — него је то требало Веселиновићу да докаже своју главну замисао, да и сиротани, кад су у свем ваљани, могу бити богати, тј. живети лепо и задовољно. Али кад је то хтео да покаже и докаже, није требало да главнога јунака ове приповетке, коју, даје у богати и, по свем изгледа, изобилни дом попов, па да га баш у овом тренутку, без икаква оправдана разлога, силом прави сиромасом, који од најмање до највеће ствари сам кући, примајући ипак неку врсту милостиње. Прикладније би било, да је Која остао уснињеник оне бабе, па да је за њена живота, или после смрти јој, пошто се као сиромас али честит дечко промучио, онако скућио кућу, као што је то лепо Веселиновић испричао; или, ако га је већ хтео дати добром попу у руке, онда да га, без оправдана разлога није од њега отрзао . . .

Ну кад се на поменути начин све спреми за сиромашан али задовољан живот, онда, наравно, дође на ред, да Која узме своју драгу Милицу, јер по речима, које је изговорио предлажући јој да се узму: „бели зидови (његове кућице) плачу . . . нема душе да их задане, да их оживи: нема жене!“ (стр. 5). Која и Милица се узимају и срећно живе. Сваком су мили и пријазни. Њихова кућица пропева, па се зби и оно, што им срце, и њихово и њихових родитеља (гезр. добротвора) од давна нуђаше: после више од две године како су се састали, нађе им се мушко чедо.

У овој приповеци нема туче!

Права сеоска идила! Да она, у опште, постане, треба приповедач да је идеалиста, а читаоци да имају укуса за такав књижевни одлик. Управо, треба и приповедач и читаоци да много што шта преводе у стварном животу, одмећући у мислима све оно, што њихову створу смета, па први да ствара, а други да уживају у том.

Ко је, дакле, рад да будан сања, нека чита сеоске идиле. Таква је и ова приповетка. Ако му, пак, стварност поквари те лепе, шарене снове, нека се с њом мири — како зна!

Најузвишенији је идеализам у еванђеоској науци: у љубави према ближњем. И добротвори Којини (прво она баба, која му је у најранијем детињству у свем заменила матер, за тим добри попа и попадија), и здушни сељаци, и честити Која и његова Милица, сви они раде по поменутом начелу Христове науке. Управо, они, изузимајући попа и његова ђака (Које), може бити и не знају за то начело Христове науке, али по њему раде инстинктивно, јер их на то наводи чисто срце њихово: „Бог нам је за то дао срце да неког волимо, јер срце не може да живи без љубави . . .“ (стр. 9.) каже приповедач, тумачећи за што је самохрана баба Манда материнским милоштама обасипала сиротана Коју, којег јој је општина поверила на његовање. Колико лепог примера за човечно, хришћанско живљење!

Тим се ова приповетка једном, етичном страном својом једначи са многим приповеткама, које Лав Толстој велики руски писац, пише у последње време за народ, а на основу еванђеоске науке. Истина, та је основа, као и главна тежња тих приповедака, у Толстоја много истакнутија и одређенија но у Веселиновића, у којег и у овој, као и у већине осталих му приповедака, преоблађује елеменат романтичне идиле; али је и Веселиновића сам предмет навео да се сети Библије, и он је то видно показао тим — што је местимице подражавао стилу библијском:

„И дете расте и порасте. И замомчи га попа, и нагизда као да му је рођени син. И цело село рашири му руке (sic! — стр. 12).“ —

Или: „И приону срце његово за њих, и прионуше срца њихова за њ (стр. 10).“ — Или: „И попа му спусти руке на главу. И он осети како га прожма нека света језа; и виде родитеље своје; и виде самога Господа како благосиља њега и дом његов (стр. 15).“

Не кажемо да овакав стил није леп *на свом месту*: у Библији. Али, да ли је лепо подражавање? — Кад нешто позајмљујемо, значи да тога немамо. А писац, који и стил туђ позајмљује, па ма то било из Свете Књиге, неће, ако је почетник, далеко дотерати, а ако већ у велике ради на књижевности — до краја је дотерао. Ово последње не бисмо желели да имамо право рећи за Веселиновића.

Иначе је *стил Веселиновићев* у опште леп, енергичан и снажан, полетан и тонал: местимице му лиризам прелази у заносљивост. Тим су прожети и описи његови. А кад се томе још дода и свежина, која долази од извора (народног живота) из кога су црпили предмети Веселиновићевим приповеткама, — онда све то чини да се читалац богато награђује за слабу, местимице, као што смо напред видели, немарљиву израду, композицију, која у осталом у приповеткама, управо сликама, са села и не може бити, по самој природи предмета, бог зна како развијена.

А да би слике испале што верније, Веселиновић понекад меће у уста својим јунацима и јунакињама оваке драгостичне изразе и алузије, који могу поднети производима порнографске а не лепе књижевности:

„А што ме дира кад сам ја сирота¹⁾. — Ти знаш у што се не дира²⁾. (Кевил, стр. 23). — Или: „Каравиље моје!... Нема јабуке коју не нагризу! И ове ће јабуке (образе) мушки зуби нагристи... Дај Боже да им слатко буде!...“³⁾ (Јарани стр. 24.).

Ово су доиста, или могу бити, народни изрази. А да ли они треба да уђу и у *лепу* књигу, којој као и сваком уметничком производу

¹⁾ Говори девојка,

²⁾ Одговара јој момак.

³⁾ Говори снаха заови. кад је ову подузела прва љубавна ватра.

треба да је задатак, да оплемењава срце? — Рећи ће се: „па то је народно, истинито!“ Али, је ли задатак лепој књижевности да баш она то износи? — Не може ли се то и на другом месту дознати, ако се баш хоће да зна?

Држећи се правила, да даје што верније слике из народног живота, Веселиновић се труди да пише говором онога краја, из кога су му јунаци приповедака. У ове три, а скоро и у свима осталим тај је крај Мачва. И, наравно, колико се тиме неки интереси задовољавају, на пр., да се дозна говор тога краја, у толико, с друге стране, губи се на јасности, нарочито кад се употребљавају негде иначе у књизи необјашњени провинцијализми. Такве су речи: *Кевил* (ушла је и у натпис приповетке), *оројла* (гомила? — *Кев.* 24.), *бугија* (*В. сирот.*, 5. — рекли бисмо, да је прашина, која се диже кад игра коло), *окумешан* (вешт, уметан? — Тамо, 19.) — речи које ни пореклом ни лепотом нису такве, да их треба увлачити у књижевност.

Иначе је језик у Веселиновићевим приповеткама чист и правилан. Изненађује нас само ова правописна грешка: замре (*Кев.*, 5.), умре (*Тамо*, 6, два пута). Тако обележено *p* значи да је оно самогласно, и ако је поред њега самогласник; а овде није тај случај, јер је ту *p* сугласно, па према томе не треба га онако ни обележавати.

С тога, ако Веселиновић хоће да и даље остане на досадашњем главном предмету својих приповедака, да пише из сеоског живота, мора посматрати тај живот и са друге — а не само само са романтично-идиличне стране; мора се већма приближити, дакле вратити селу; мора дубље и свестраније загледати у тај живот. па ће тамо наћи и других, веома плодних мотива. На том путу могао би, као што видесмо да је скоро неосетно учинио у последњој приповеци, развити своју радљивост и у морално-поучном правцу, те тиме задобити и нов круг читалаца: не бити само приказивач сеоскога живота засићеној читалачкој публици, него и поучни писац нашем, духовне хране гладном, сеоском staleжу, као што је, од прилике, у последње

време Лав Толстој руском сељаку. Надати се, пак, да ће Веселиновић, који је са толико неоспорних врлина умео износити народни живот, умети у њ и уносити оно, што је доста

здрavo у савременој обраћованости и што је кадро тај живот поправити, узвисити и оплеменити.

У Београду, 30. маја 1896. год.

Момчило Иванић.

Биљешке из књижевности

Манојло Ђорђевић-Призренац. У прошлом броју „Зоре“ јависмо, да је клета смрт покосила и овога вриједнога радника на пољу књижевности српске, а у овом броју доносимо и слику његову. Манојло Ђорђевић родио се у Призрену 3. јануара 1851. год. а одатле се је са родитељима преселио у српски Биоград још 1855. Основну школу, четири разреда гимназије и три реалке свршио је такођер у Биограду. Још као младић почео је писати пјесме и приповијетке, а кашње и драме, од којих му је најбоља *Слободарка*. Осим *Слободарке* написао је *Јасмина* и *Ирена*, *Динамит*, *Златина гривна*, *Ошровница*, и приповијетке *Четири Божићне приповијетке*, *Крвав јагљук* и т. д. као и књигу *За Краља и Ошарбину*. Осим овога он је на чешки превео *Кочину крајину*, познати роман Владана Ђорђевића, а био је уредник *Домаћег пријатеља*, *Српске ријечи* и најпошље *Српских новина* . . . Умро је у недјељу 23. јунија ове године. Вјечна му памет!

Народни борац, превео с руског Милован Ђ. Глишић. Значајни роман великана руског И. Гончарева *Обломов*, не само да је направио сензацију, кад се јавио у штампи, него је створио и читав један правац у руској књижевности. Десет година руски су писци писали све на тему *Обломова* и та је литература позната у руској књижевности под именом *Обломовљина*. Од те школе је и ова прича под горњим насловом. У њој анонимни писац третира једну тему, која је баш и код нас данас у потпуном врењу; наиме: узима за главног јунака човјека, који је прилично имућан, пун идеала али без образовања, дошао у своје мјесто и ту хтјео да усрећи народ. Не разумјевајући прилике, он је хтјео оно што је из књига кад и гдје прочитао, промјенити у животу, ама је то тако несрећно испадало, да човјек не зна: да ли да исмије, или да зажали тога *Народног борца* Међутим он је с дана на дан хладно према својим идеалима, док на посљетку није постао равнодушан према свему у толикој мјери да је постао излишан и за човјечанство. Та је тема израђена тако лијепо и детаљно, да човјек види, како се ништи један по један идеал Ивана Герасимића-Залетајева, — народног борца. Да је приповијетка

ваљано преведена, јамчи нам име преводиоца њеног, за кога слободно можемо рећи, да је не само најбољи, него и најдаровитији преводилац српски . . . Ову књигу без зазора свакоме топло препоручујемо.

Ђ.

Српски преглед, књижевни лист, који је прошле године, под уредништвом Др. Љубомира Недића излазио у Биограду, поново се покрене у току ове године.

The Balkans. Тако се зове књига, коју је написао И. Милер, а у којој се говори о Србији, Румунији, Бугарској и Црној Гори. Књига је изишла у Лондону и енглеска критика веома је хвали, а особито онај дио, у коме се говори о Црној Гори.

Завјереници. Под тим именом излази у малим свескама, као забавник биоградских „Малих новина“, историјски роман Кардућија Занардели (псеудоним једног одличног српског романсијера). Сиже овом роману црпљен је из српских ратова за ослобођење. До сад је изишло пет свезака, а биће их још толико до завршетка.

Два брата. Радосав Космајац. (ово име није нам у књижевности познато) написао је историјску приповијетку из руске прошлости у другој половини XVII. вијека, под горњим називом. Ову књигу нијесмо добили, да би о њој што више могли проговорити.

Лимунација на селу. Обрадовали смо се, кад смо виђели, да је изишла из штампе и друга књига нашег одличног приповједача и хумористе г. Стевана Сремца. Ова приповијетка изишла је први пут 1893. год. у Бдиновим *Новостима*, па је за тим ове године излазила у подлистку *Будућности*, одакле је општампана и у засебну књигу. Ко је прочитао Сремчеву *Некову славу*, која је излазила у Недићевом *Српском прегледу*, тај ће моћи судити и о овој приповијетци, тог ваљаног приповиједача. Ми ћемо о њој и опширније говорити.

Пјесме Јаше Томића (до сад нештампане) изишле су из штампе. Цијена 1. круна (1. динар). У Новом Саду; српска штампарија Дра Светозора Милетића. Могу се добити код писца и у свима српским књижарама. У овој збирци има неколико

већих пјесама, као што су: *Баволица*, *Прича о злу*, *Мома и удварач*, *Пилашов леген* и т. д. На корицама тих пјесама писац јавља, да је роман *Назарени* распродат и да је П. издање (са поправљеним језиком) ушло у штампу, те ће бити готово за најкраће вријеме.

Три милиона мираза. Књижара Ђоке Анастасијевића у Биограду, издала је под тим насловом роман Ксавија Монтепена. Док се романи Монтепенови, Пол де Кокови и т. д. код нас у велике преводе, дотле се ријетко ко год сјећа, да нам пружи нешто од Достојевског, Толстоја и т. д. Цијена је роману фор. 2. —

Вид Вулетих-Вукасовић, ваљани књижевник српски, написао је и издао књигу под насловом *Narodni ureci kod južnijeh Slovena*. Ову књижицу можемо најтоплије препоручити.

— **Земљонис,** за више разреда средњих школа од В. Карића, доживио је и пето издање, које ће скорим изаћи из штампе.

— **Н. Ђ. Иванишевић** са Цетиња, послао нам је *Књижевни оглас*, у коме јавља, да је дао у штампу његову *Прву српско италијанску граматику*. Књига ће бити посвећена нашим (? ур.) учитељима, а цијена јој је за претплатнике ф. 1.80.

— **Нова књига.** Другови и пријатељи покојног Јефтана Р. Шавтића, у намјери су, да издаду једну књигу, у којој би били сакупљени сви књижевни радови покојникови. Књига ће, по свој прилици, за кратко вријеме ући у штампу.

Матица Хрватска, како *Нада* јавља, издаће причу из Мостара од Османа-Азиза, којој је наслов *На прагу новог доба*. Познавајући досадање радове

ових писаца, ми смо увјерени, да ни ова прича неће бити из мостарскога, него прије из загребачкога живота, јер ни једна њихова досадашња прича, нема ама баш скоро ништа мостарскога у себи, док је језик чисто загребачки.

Гроф Лав Толстој написао је једну нову новелу, која је ових дана изишла у Лондону, Садржај јој је овај: Неки млад судски чиновник, који има изгледа да врло добро вапредује, позна се с неком врло лепом младом девојком, али самораном и пуком сиротом. Младић заведе с пута врлине, па је после неког времена напусти. Сиротица допадне у још чемернији живот но што је био онај пређашњи, те борећи се с бедом и несрећом огреша се једном о закон, пошто је ваше година патила и њу затворе. Провиђење је било удесило да на судском претресу она сретне оног младог чиновника, који је преварио и обавио. Он је сад државни тужилац. Чим је познао сиротицу, њега почне страховито мучити савест. Та ужасна борба и кајање тако мучише душу, да он, пошто девојка буде осуђена, иде к њој у тамницу, измоли у ње опроштај, па се онда венча са њом.

Међу Арнаутима. У Франкфуртским *Новинама* штампао је А. Кучбах опис својега путовања у Арнаутлук, под насловом „Ein Ausflug zu den nord-albanesischen Bergstämmen“. Он описује карактер и спољњи живот тих горштака, и прича како је био приморан вратити се из њихове средине што брже, те хвали Бога што изнесе главу на раменима, стигавши срећно у Подгорицу у механу Иве Царевића „где су га окруживали неколики одједи западњачке културе“.

У м ј е т н о с т

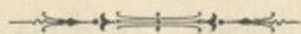
Изложба слика Николе Милојевића. Од 15. Јуна до 5. Јула о. г. трајала је изложба сликарских радова, нашег вриједног сликара г. Милојевића. Он није код нас непознат; то му је већ трећа изложба, коју до сада у Биограду приређује. Изложба ова била је богата, како у броју слика (58 свега) тако и по каквоћи и врстама сликарства. Најјача страна сликарева, то су *портрети*, али је поред њих било изложено и слика из опсега тако званог жанра, икона, ликова предјела и других разних студија. Као што се види, сликар се је трудио и окушавао у скоро свима областима широког поља ове вјештине. Портрети г. Милојевића одликују се великом тачношћу цртежа, брижљивом израдом не само главних дијелова, но и споредних, као што је н. пр.

одјећа и цијелог зачеља слике. Ова брижљивост израде и савршенство технике његове око свију дијелова и даје му могућности, да се нарочито одликује у сликању женских портрета. Познато је међутим, да су они најтежи. Но при свем том г. Милојевић није изостао ни у сликању људских ликова. Ко је на изложби виђе портрете пок. ђенерала Лешјанина, могао се је увјерити, да га није било могуће израдити ни живље ни боље; он само што не говори.. Од женских портрета највећу похвалу заслужује портрет гђе Павловићке, за тим долазе гђца. Орешковићева и Јовановићева. Н. Милојевић је јоште млад човјек, једва да има 30 година, а можемо се надати од њега, да ће и у сликарству осталих врста далеко дотјерати.

Г. А. Боцарић, познати умјетник, академски сликар (живописац), бави се од више дана у нашој средини. Овијех дана изложиће у књижарници г. Радовића своје најновије портрете, међу којима ће бити умјетнички израђен лик српског књижевника, архимаџдрита пак Јоаникије Памучине и младог рано преминулог нашег пјесника Јефтана Р. Шантића. — Радови г. Боцарића одликују се особитом живошћу, финим колоритом и природношћу, те је његова вјешта кичица у умјетничком свијету и мјеродавним круговима стекла одлично признање. У

Мостару бавиће се послом дуже времена, те за то обраћамо пажњу нашег грађанства на ову zgodну прилику, да за своје домове набаве врло умјетнички израђених портрета чланова своје породице и т. д., уз умјерену и скромну цијену.

— Пера Добриновић и Андрија Лукић, чувени глумци српски, чланови српског народног позоришта у Нивом Саду, славиће ове године *двадесетогодишњицу* глумовања. Ми им ово славље најсрдачније честитамо, са жељом, да дочекају и прославе и педесетогодишњицу.

З а х в а л н и ц а

Потписани одбор српског пјевачког друштва „Слоге“ добио је са више страна — а особито од дичних Срба Мостараца — многе брзојавне и писмене честитке, приликом братског састанка: дичног српског пјевачког друштва „Гусле“ са овијем друштвом; — па како овај одбор није у стању сваком засебно захвалити се на указаном сјећању, то за своју најугоднију дужност сматра, да се свима овим путем најусрдније захвали, кличући им: Слава!

Не мање обвезаним се сматра овај одбор захвалити и својој браћи Србима Сарајлијама, који су примили наше миле госте у свој стан и најискренијим гостољубљем их предусрели — и тиме много допринијели те је дочек био усрднији и љепши. Хвала Вам, браћо! Живили!

Из 72. редовне сједнице, држане у Сарајеву 3. јуна 1896.

За одбор:

Тајник:

СТЕВО ЈАЛУЋЕРЧИЋ.

Предсједник:

ГЛИГОРИЈЕ М. ЈЕФТАНОВИЋ.

Преглед српских листова

Изишао је из штампе 13. број наше **Босанске виле**, са овим садржајем: *Пјесме*: Моја жеља, од Сергија Попића. — Из М. Ј. Љермонтова, од Ларе. — Тежак гријех, од Јуније. — *Приповијешке*: Истинска љубав, од Сержа. — Шта држи човјека у животу? од Божидара Никановића - Вршчанина. — Бенерал Јован Мишковић (са сликом). — *Српске народне умовворине*: Дилберке, из збирке Ст. Р. Делића. — Добро се добрим враћа, српска народна приповијетка од Петра Петровића-Капламанџије. — Листак.

„Босанска вила“ излази у Сарајеву сваког 15. и 30. а уређује је Н. Т. Кашиковић. Цијена је за све крајеве на годину 4 фор., на по године 2 фор. Ђаци добивају лист за 3 фор.

Добили смо и 31. број **Бранкова кола**, листа за забаву, поуку и књижевност. Садржај: Драгомир Брзак; Драг. Ј. Илијћ: Ђури Јакшићу. Ј. Дучић: Пјеснику, (пјесме). — Стеван Сремац: Каријера практиканта Вукадина. Глава 7. (приповијетка) — Alphonse Daudet: Лијена Ниверњанка (историја једног старог брода). — Марко Цар: Л. К. Лазаревић. — Тих. Р. Ђорђевић: Из српских крајева. — Српски језик (Ј. Ж. Муке са српским језиком у школи) — Ковчежић: Књижевни прикази (Милан Шевић: Естетика или на-

ука о љепоти од Др. Стевана Павловића). Књижевне биљешке. Просвјетни и друштвени гласник. Биљешке о умјетности. Разне биљешке.

„Бранково коло“ излази сваког четвртка у Карловцима (Сријем), а уређује га Паја Марковић-Адамов. Цијена му је: за *Аустро-Угарску* на годину 5 фор., на по године 2·50 ф., на четврт 1·50 ф. за *Ђаке* 3·50 фор. годишње. За *иноземство* годишње 6 фор. (за *Ђаке* 4 фор).

Голуб, лист за српску младеж. Број 15. и 16. Садржај: У љетњем вечеру, пјесма Ив. М. Поповића, — Изгубљени синови, прича Благ. Нед. Кечкића, — Ђунтир, пјесма Браца-Барањца, — Изгубљени отац, прича М. Младеновића, — Различак, пјесма Ив. М. Поповића, — Живот за господара, прича Петра Узелца, — Биљешке за српску младеж од Вл. М. Катурића, — Шетња, по њемачком од Љуб. Н. Симића, — Нема среће, пјесма Богдана — Крајишника, — Освета, пјесма Јов. Д. Пешике, — Пастирка, приповијетка у три пјесме од А. Ј. Филиповића, — Шале и досјетке, — Гласник, —

„Голуб“ излази у Сомбору сваког 1. и 15. Уредник Јован Благојевић. Цијена му је за *Аустро-Угарску*, на цијелу годину 2. фор. за Србију и Бугарску *пет динара*.